

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI**

**AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNİN
TÜRK SAVUNMA HARCAMALARINA ETKİSİ
(DOKTORA TEZİ)**

Fikrullah ERDEM

**Danışman
Prof. Dr. Metin ERDEM**

BURSA 2008

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Maliye Anabilim Dalı, Maliye Bilim Dalı'nda 20013806 numaralı Fikrullah ERDEM'in hazırladığı "Avrupa Birliği Sürecinin Türk Savunma Harcamalarına Etkisi" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 24/10/ 2008 günü 10.30- 12.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy çokluğu ile karar verilmiştir.

(İMZALIDIR)

Prof.Dr.Metin ERDEM (Başkan)
Uludağ Üniversitesi

(İMZALIDIR)

Prof.Dr.Nuri BURHAN
Uludağ Üniversitesi

(İMZALIDIR)

Prof.Dr.Metin TAŞ
Gazi Üniversitesi

(İMZALIDIR)

Prof.Dr.Ümit GÜCENME
Uludağ Üniversitesi

(İMZALIDIR)

Prof.Dr.Mircan Yıldız TOKATLIOĞLU
Uludağ Üniversitesi

ÖZET

Yazar : FikrullahERDEM
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Maliye
Bilim Dalı : Maliye
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : XVI + 168
Mezuniyet Tarihi : 24 /10 / 2008
Tez Danışman(lar)ı : Prof.Dr.Metin ERDEM

Avrupa Birliği Sürecinin Türk Savunma Harcamalarına Etkisi

Savunma harcamaları tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de oldukça önemli bir yere sahiptir bütçeden önemli bir pay almaktadır. Türkiye soğuk savaş yıllarında Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikasına karşı 1952 yılında NATO'ya üye olmuştur. Türkiye NATO güvenlik şemsiyesine katılmakla savunma harcamalarını daha da artırmadan yüksek bir güvenlik düzeyine ulaşmıştır.

Küreselleşme ile birlikte bölgesel entegrasyonlar da hız kazanmış çeşitli ittifak arayışları ortaya çıkmıştır. Bu entegrasyonu en iyi uygulayan Avrupa olmuştur.

AB kendi güvenlik politikasını kurma yolunda, Türkiye ise AB'ye üyelik süreci içindedir. Türkiye'nin savunma ihtiyacını gerektiren nedenler gerek AB, gerekse NATO ülkelerinden farklılık arz etmektedir. Türkiye'nin tehdit algılaması daha farklıdır. Çünkü Türkiye dünyanın en istikrarsız bölgesinde bulunmaktadır. Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar dünyadaki en önemli kriz bölgeleridir.

Avrupa'nın NATO dışında bir güvenlik sistemi oluşturması ciddi bir savunma gideri anlamına gelmektedir. Avrupa'nın bugünkü güvenlik yapısıyla üye devletler, soğuk savaşın sona ermesi ve hâlen devam eden NATO güvenlik şemsiyesine rağmen savunma harcamalarını azaltamamışlardır.

AB AGSP'yi NATO'dan daha yüksek bir güvenlik düzeyine çıkaramadığından, bugüne kadar olan Türkiye'nin AB sürecinin Türk savunma harcamalarına önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Ayrıca AB'de savunma harcamaları incelendiğinde, özellikle AB'ye üye ülkelerin üyelikten önceki ve sonraki savunma harcamaları düzeyinin korunduğu görülmektedir.

Bugünün güvenlik ortamında; Türkiye özellikle bölgesindeki istikrarsızlık ortamının barış ortamına bırakılmadığı ve komşu ülkelerin savunma harcamalarının azalmadığı sürece kendini güvende hissedemeyecektir. Bütün bunlara değişen yeni tehdit algılamasında da tanımlanan ve dış desteğe de sahip terör sorunu eklenince Türkiye'nin caydırıcılığı yüksek bir silahlı kuvvetler bulundurmaya, dolayısıyla savunma harcamalarını mevcut düzeyde tutmaya devam edeceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler

Avrupa Birliği
Savunma

Savunma Harcamaları
Avrupa

NATO
Kamu Harcamaları

Güvenlik

ABSTRACT

Yazar : FikrullahERDEM
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Maliye
Bilim Dalı : Maliye
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı :XVI + 168
Mezuniyet Tarihi : 24 /10 / 2008
Tez Danışman(lar)ı : Prof.Dr.Metin ERDEM

Effect Of The European Union Process On Turkish Defense Expenditure

Defense Spending has, as in almost all countries, an important place in our country and gets a huge portion of the budget. Turkey became a member of NATO in 1952 against hostile policies of the Soviet Union. By joining the security umbrella of NATO, Turkey has assured a high level of security without having to further increase her defense spending.

By globalization, regional integrations and search for various alliances have quickly become the trend. The best example of this integration is Europe.

Europe is on its way to establishing her own security policy, whereas Turkey is in the process of membership to the European Union (EU).

The reasons for Turkey's defense spending differ from those of both EU and NATO countries threat perception of Turkey is much more different, because Turkey is located in the most instable region of the world. The Middle East, Balkans and the Caucasus are the most important crises regions in the world.

To establish a security system apart from NATO means a serious defense expenditure for Europe. Despite the end of the cold War and the currently available NATO defense umbrella, EU member countries have been unable to reduce defense spending due to Europe's current security structure.

Because the EU has been unable to bring European Security and Defense Policy to a higher security level than that of NATO, it is right to state that Turkey's EU process has not had an important influence on Turkish defence spending. Furthermore, when defense spending in EU is examined, it is clear that level of defense spending of EU countries before and after becoming members of the EU has not changed.

In today's security environment; Turkey will not feel safe unless the neighboring countries reduce their defense spending and the instable situation in the region becomes one of peace. If the externally supported and funded terror problem defined in the new threat perception is added to all of these, Turkey is forced to maintain a highly deterrent armed forces and thus to maintain her defense spending in its current level.

Key Words

European Union

Defense Expenditure

NATO

Security

Defense

Europe

Public Expenditure

Önsöz

Türk dış politikasının en önemli amaçlarından biri AB üyeliğidir. Bu süreç Türkiye’de birçok alanı etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Çalışmada bu süreçte kamu harcamalarının bir parçası olan savunma harcamalarının nasıl etkilendiği ve bu etkiye neden olan faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

AB’nin savunma harcamalarına etkisi konusunda öncelikle AB güvenliği kavramı ortaya çıkmaktadır. AB’nin ekonomik boyutta gösterdiği başarıya karşın güvenlik boyutunda şimdiye kadar çok ileri gittiği söylenemez. Bu bağlamda AB üyelerinin büyük bir kısmının aynı zamanda NATO’ya da üye olması AB-NATO güvenlik ilişkisinin ortaya konulmasını gerektirmiştir.

NATO üyesi olan Türkiye AB’nin özellikle güvenlik alanındaki faaliyetlerini titizlikle takip etmektedir. Ancak AB sürecinde olan Türkiye’nin tehdit algılaması AB ve NATO ülkelerinden daha farklıdır. Türkiye dünyanın en istikrarsız bölgesinde bulunmaktadır.

Çalışmaya küreselleşmenin açıklanmasıyla başlanmış, müteakiben bölgesel entegrasyon boyutunda Avrupa Birliği incelenmiştir. Avrupa Birliğinin bütünleşme ve genişleme süreci ile Türkiye-Avrupa Birliği entegrasyon süreci ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın sonraki bölümünde, kamu harcamaları ve savunma harcamalarının incelenmesini müteakip Avrupa güvenliği konusu ele alınmış, Avrupa güvenliğinde önemli ortaklıklar, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının süreci ve uygulamaları ile Türkiye’nin katkıları ortaya konmuştur.

Son bölümde ise Türkiye’nin temel ekonomik göstergeleri ve AB ülkeleri içindeki durumu ile dünyada ve Türkiye’de savunma harcamalarının durumu tablolarla ortaya konmuştur. Müteakiben Türkiye ile Avrupa Birliği ve NATO ülkelerinin savunma harcamalarının yıllar içindeki değişimi ve karşılaştırmalı analizi yapılmış ve Avrupa Birliği sürecinin Türk savunma harcamalarına etkisi konusunda genel bir değerlendirmesiyle birlikte sonuca gidilmiştir.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	XI
TABLolar.....	XIV
ŞEKİLLER.....	XVI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE ULUSLAR ARASI ENTEGRASYON SÜRECİ

I. KÜRESELLEŞME.....	3
A. Küreselleşmenin Tanımı.....	3
B. Küreselleşmenin Gelişimi.....	4
C. Küreselleşmenin Boyutları.....	7
1. Ekonomik Boyutu.....	7
2. Siyasi Boyutu.....	8
3. Kültürel Boyutu.....	9
4. Bilgi, İletişim Ve Teknoloji Boyutu.....	11
5. Çevre Boyutu.....	12
6. Askerî Boyutu.....	15
D. Küreselleşme ve Ulus Devlet.....	16
1. Genel.....	16
2. Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletlerin Sorunları.....	20
a. Gelir Dağılımının Bozulması.....	20
b. İşsizlik Tehlikeleri.....	22
c. İstikrarsız Sermaye.....	23
d. Sosyal Güvenlik ve Sendikasılaşma.....	24
e. Nüfus ve Göçler.....	25
f. Çevre Problemleri.....	26
g. Sosyal Bozulmalar.....	27
h. Ulus Devlet Etkinliğinin Azalması.....	27
i. Tekelleşme.....	28

j. Vergi Düzenlemeleri.....	29
k. Özelleştirme.....	30
l. Eğitim.....	30
II. AVRUPA BİRLİĞİ	31
A. Avrupa Birliğinin Doğuşu.....	31
B. Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci.....	32
1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun Kurulması.....	32
2. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunun Kurulması.....	33
3. Topluluk Organlarının Birleştirilmesi: Füzyon Anlaşması.....	34
4. AET'de Gümrük Birliğinin Kurulması.....	34
5. Avrupa Tek Senedi.....	35
6. Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması)	35
C. Avrupa Birliği Genişleme Süreci.....	36
1. Birinci Genişleme:İngiltere, İrlanda, Danimarka.....	36
2. İkinci Genişleme: Yunanistan.....	37
3. Üçüncü Genişleme: İspanya ve Portekiz.....	38
4. Dördüncü Genişleme: İsveç, Finlandiya ve Avusturya.....	38
5. Beşinci Genişleme: 10 Yeni Ülkenin Katılımı.....	39
6. Beşinci Genişlemenin Tamamlanması: Bulgaristan ve Romanya.....	40
D. Avrupa Birliğine Üyelik Süreci	41
III. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİ.....	44
A. Avrupa Ekonomik Topluluğuna Ortak Üyelik Başvurusu.....	44
B. Ankara Anlaşması.....	44
C. Katma Protokol.....	46
D. Türkiye-AB İlişkilerinde Problemler Yılları	47
E. Türkiye'nin Tam Üyelik Müracaatı.....	48
F. Gümrük Birliğinin Gerçekleşmesi.....	48
G. Lüksemburg Zirvesi ve Türkiye.....	50
H. Helsinki Zirvesi ve Türkiye.....	51
İ. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Türkiye'nin AB Ulusal Programı.....	52
J. Brüksel Zirvesi.....	53
K. Müzakere Süreci.....	53
1. Brüksel Zirvesi Sonrası Gelişmeler.....	53
2. Müzakerelerin Başlaması.....	54
3. 2006 Yılından Günümüze Gelişmeler.....	57

İKİNCİ BÖLÜM

SAVUNMA HARCAMALARI VE AVRUPA GÜVENLİĞİ

I. KAMU HARCAMALARI ve ARTIŞI.....	61
A. Genel Olarak Kamu Harcamaları.....	61
B. Kamu Harcamalarının Artışı	63
1. Kamu Harcamalarının Artışı ile ilgili yaklaşımlar.....	64
a. Artan Devlet Maliyetleri.....	64
b. Sıçrama Tezi Yaklaşımı.....	66
2. Kamu Harcamalarının Artış Sebepleri.....	69
II. SAVUNMA HARCAMALARI.....	72
A. Savunma ve Güvenlik.....	72
1. Savunma Kavramı.....	72
2. Güvenlik.....	73
B. Savunma Hizmetinin Niteliği ve Özelliği.....	74
C. Savunma Harcamaları	76
D. Savunma İhtiyacını Gerektiren Nedenler.....	77
E. Savunma Hizmetinin Ekonomik Etkileri.....	78
1. Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkileri.....	78
2. İstihdam Üzerine Etkileri.....	80
3. Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	81
4. Enflasyon Üzerine Etkileri.....	82
F. Savunma Harcamalarının Dolaylı Ekonomik Etkileri.....	82
1. Toplam Talebe Etkileri.....	82
2. Spin Off Etkisi.....	83
3. Yan Sanayi ve İstihdama Etkisi.....	83
G. Savunma Harcamalarında Etkinlik ve Verimlilik.....	83
III. AVRUPA GÜVENLİĞİ.....	89
A. Avrupa Güvenliğinde Önemli Ortaklıklar.....	89
1. BAB.....	89
2. NATO.....	90
3. AGİT.....	91
B. Avrupa Güvenliği ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası	92
1. Genel.....	92
2. AGSP Süreci.....	95
a. Maastricht Zirvesi ve Öncesi.....	95
b. Amsterdam Zirvesi.....	98
c. St. Malo Zirvesi.....	98
d. Washington Zirvesi.....	99

e. Köln Zirvesi.....	100
f. Helsinki Zirvesi.....	101
g. Feira Zirvesi.....	102
h. Nice Zirvesi.....	103
i. Goteborg Zirvesi.....	104
j. Laeken Zirvesi.....	104
k. Sevilla Zirvesi.....	106
l. Kopenhag Zirvesi.....	107
m. Brüksel Zirvesi.....	108
C. AGSP'nin İlk Uygulamaları.....	110
D. 2004 Sonrası Gelişmeler.....	111
E. Türkiye'nin Üyeliğinin Güvenlik ve Savunma Politikasına (AGSP) Katkısı.....	112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SAVUNMA HARCAMALARI VE AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNİN ETKİSİ

I. TÜRKİYENİN TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELERİ VE AB ÜLKELERİ İÇİNDEKİ DURUMU.....	114
A. Nüfus.....	114
B. GSYİH.....	116
C. Kişi Başına GSYİH.....	119
D. AB ülkelerinin GSMH Büyüme Oranları.....	119
E. Kamu Borçlarının GSMH'ye Oranı.....	121
F. Enflasyon Oranı.....	123
G. İşsizlik.....	123
II. DÜNYADA VE TÜRKİYEDE SAVUNMA HARCAMALARI İLE AB VE NATO ÜLKELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	126
A. Dünyada Savunma Harcamaları.....	126
B. Türkiye'de Savunma Harcamaları.....	130
1. Türkiye'de Savunma İhtiyacını Gerektiren Nedenler.....	131
a. Türkiye'nin Jeopolitik Durumu.....	131
b. İç ve Dış Tehdit.....	132
c. Komşu Ülkelerin Savunma Harcamalarının Büyüklüğü....	134
d. Türkiye'nin Siyasal Yapısı ve Yaşanan İstikrarsızlıklar ...	136
e. Uluslar Arası İttifaklara Katılım.....	136
2. Türkiye'de Savunma Harcamalarının Kaynakları.....	136

a. Bütçe Kaynakları.....	137
b. Bütçe Dışı Kaynaklar.....	138
C. Türkiye ve AB Ülkelerinin Savunma Harcamalarının Karşılaştırılması.....	140
D. Türkiye ve NATO Ülkelerinin Savunma Harcamalarının Karşılaştırılması.....	143
SONUÇ.....	148
KAYNAKLAR.....	159
ÖZGEÇMİŞ.....	168

KISALTMALAR:

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AR-GE	Araştırma Geliştirme
ASO	Ankara Sanayi Odası
AT	Avrupa Topluluğu
BAB	Batı Avrupa Birliği
Çev.	Çeviren

DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Alanı
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GİDİK	Genel İlişkiler ve Dış İlişkiler Konseyi
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GNR	Genetik-Nanoteknoloji-Robotik
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi yurt İçi Hasıla
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
İSO	İstanbul Sanayi Odası
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülleri
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MÇB	Müzakere Çerçeve Belgesi
MSB	Milli Savunma Bakanlığı

NATO	Kuzey Atlantik Örgütü
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OECD	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
OEEK	Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
s.	Sayfa
SHAPE	Avrupa Müttefik Kuvvetleri Ana Karargahı
SIPRI	Stokholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TDV	Türk Demokrasi Vakfı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı

TABLolar

Tablo-1	Dünyada Gelir Dağılımı.....	22
Tablo-2	AB ve Aday Ülkelerin Nüfus Yapısı.....	115
Tablo-3	AB ve Aday Ülkelere Ait Cari Fiyatlarla GSYİH.....	117
Tablo-4	AB ve Aday Ülkelere Ait Kişi Başına GSYİH.....	118
Tablo-5	AB Ülkelerinin GSMH Büyüme Oranları.....	120
Tablo-6	AB Ülkelerinin Kamu Borçlarının GSMH'ye Oranı.....	122
Tablo-7	AB Ülkeleri Enflasyon Oranları.....	124
Tablo-8	AB Ülkelerinde İşsizlik Oranı	125
Tablo-9	Dünyada 1988-2006 Yılları Savunma Harcamalarının Bölgelere Göre Seyri.....	129
Tablo-10	2003-2007 Yılları Arasında En Çok Silah İthalatı Yapan Ülkeler.....	130
Tablo-11	Türkiye ve Komşu Ülkelerin Savunma Harcamaları.....	133
Tablo-12	Türkiye ve Komşu Ülkelerin Savunma Harcamalarının GSMH'ya Oranı.....	133
Tablo-13	1999 Yılı Türkiye ile Komşu Ülkelerin Asker ve Nüfus Sayıları.....	135

Tablo-14	MSB.İği Bütçesinin, GSMH ve Konsolide Bütçe İle Karşılaştırılması.....	137
Tablo-15	Türkiye’de 1995-2005 Yılları Bütçe Dışı Kaynakların Dağılımı.....	139
Tablo-16	AB Ülkeleri Savunma Harcamaları.....	141
Tablo-17	AB Ülkelerinin Savunma Harcamalarının GSMH’ye Oranı.....	142
Tablo-18	NATO Ülkeleri Savunma Harcamaları.....	144
Tablo-19	NATO Ülkelerinin Savunma Harcamalarının GSMH’ya Oranı	145
Tablo-20	NATO Ülkeleri Kişi Başına Savunma Harcamaları.....	146

ŞEKİLLER

Şekil-1	27 Üyeli Avrupa Birliği Haritası.....	41
Şekil-2	Avrupa Birliğine Üyelik Süreci.....	43
Şekil-3	Kamu Harcamaları Trendi.....	68
Şekil-4	Dünyada 1988-2006 Yılları Arasında Savunma Harcamalarının Seyri	127
Şekil-5	MSB.ıığı 2005 Yılı Bütçesinin Kuruluş Payları	138

GİRİŞ

Avrupa Birliği kendi güvenlik politikasını kurma yolunda, Türkiye ise AB'ye üyelik süreci içindedir. Savunma harcamaları tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de oldukça önemli bir yere sahiptir ve bütçeden önemli bir pay almaktadır. Türkiye içinde bulunduğu jeopolitik durum ve diğer nedenlerle yüksek bir savunma harcamasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Türkiye, soğuk savaş yıllarında Sovyetler birliğinin yayılmacı politikasına karşı 1952 yılında NATO'ya üye olmuştur. Türkiye NATO güvenlik şemsiyesine katılmakla savunma harcamalarını daha da artırmadan yüksek bir güvenlik düzeyine ulaşmıştır.

Tezimiz, Avrupa Birliği sürecinde savunma harcamalarının nasıl etkilendiği konusunda bir çalışma niteliğindedir. Çalışmamız üç bölüm halinde sunulmaktadır.

Birinci bölümde küreselleşme ve uluslar arası entegrasyon süreci analiz edilmiştir. Bu bölümde; Küreselleşme ile ilgili olarak küreselleşmenin tanımı, küreselleşmenin gelişimi, küreselleşmenin boyutlarından, ekonomik, siyasi, kültürel, bilgi, iletişim ve teknoloji, çevre ve askerî boyutu ile küreselleşme ve ulus devlet ilişkisi incelenmiştir.

Avrupa birliği ile ilgili olarak, Avrupa Birliğinin doğuşu, bütünleşme süreci, genişleme süreci, Avrupa Birliğine üyelik süreci anlatılmıştır.

Türkiye-Avrupa Birliği entegrasyon süreci ile ilgili olarak; Avrupa ekonomik topluluğuna ortak üyelik başvurusu, Ankara anlaşması, katma protokol, Türkiye-AB ilişkilerinde problemlerli yıllar, Türkiye'nin tam üyelik müracaatı, gümrük birliğinin gerçekleşmesi, Lüksemburg ve Helsinki zirvesi, katılım ortaklığı belgesi ve Türkiye'nin AB ulusal programı, Brüksel zirvesi, müzakere süreci, Brüksel zirvesi sonrası gelişmeler, müzakerelerin başlaması ile 2006 yılından günümüze gelişmeler ele alınmıştır.

İkinci bölümde savunma harcamaları ve Avrupa güvenliği analiz edilmiştir. Bu bölümde; Kamu harcamaları ve artışı ile ilgili olarak genel olarak kamu harcamaları, kamu harcamalarının artışı ve yaklaşımları ve kamu harcamalarının artış sebepleri incelenmiştir.

Savunma harcamaları ile ilgili olarak savunma ve güvenlik, savunma hizmetinin niteliği ve özelliği, savunma harcamaları savunma ihtiyacını gerektiren nedenler, savunma hizmetinin ekonomik etkileri, dolaylı ekonomik etkileri ile savunma harcamalarında etkinlik ve verimlilik konuları ele alınmıştır.

Avrupa güvenliği ile ilgili olarak; Avrupa güvenliğinde önemli ortaklıklar; Avrupa güvenliği ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası(AGSP), AGSP'nin ilk uygulamaları, 2004 sonrası gelişmeler, Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına katkısı anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde ise Türkiye'de savunma harcamaları ve Avrupa Birliği sürecinin etkisi analiz edilmiştir. Bu bölümde; Türkiye'nin temel ekonomik göstergeleri ve AB ülkeleri içindeki durumu ile ilgili olarak; nüfus, GSYİH, kişi başına GSYİH, GSMH büyüme oranları, kamu borçlarının GSMH'ya oranı, enflasyon oranı ve işsizlik konularıyla ilgili analizler yapılmıştır.

Dünyada ve Türkiye'de savunma harcamaları, AB ve NATO ülkelerinin karşılaştırılması ile ilgili olarak, dünyada savunma harcamaları, Türkiye'de savunma harcamaları bu konu bünyesinde, Türkiye'de savunma ihtiyacını gerektiren nedenler, Türkiye'de savunma harcamalarının kaynakları, Türkiye ve AB ülkelerinin savunma harcamaları ile Türkiye ve NATO ülkelerinin savunma harcamalarının karşılaştırılması yapılmış Türkiye'nin AB sürecinin savunma harcamalarını nasıl etkileyebileceği hakkında sonuca gidilmiştir.

Sonuç bölümü ise, çalışmanın genel bir değerlendirmesi niteliğindedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI ENTEGRASYON SÜRECİ

I. KÜRESELLEŞME

A. Küreselleşmenin Tanımı:

Dünyada özellikle bilişim, iletişim ve ulaşım teknolojisinde büyük ve önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. Dünyanın her yerinden, çeşitli vasıtalarla her yerine, her an erişilebilmek olanaklı hâle gelmiştir. Teknolojik gelişmenin sağladığı imkânlarla dünya küçülmektedir. Bunun sonucunda dünyanın herhangi bir yerinde olan gelişmeler çok çabuk başka yerlere yayılmakta ve hissedilmektedir.

Küreselleşmenin ve buna bağlı olarak ekonomik, kültürel ve teknolojik entegrasyonun sonucu, herhangi bir yerde meydana gelen bir kriz, millî sınırları aşan ekonomik faaliyetler ve medyanın etkin ve sınır tanımaz gücü nedeniyle, o bölgeye coğrafî olarak irtibatlı olmayan ülkeleri de dolaylı veya doğrudan ilgilendirmekte, ülke güvenliğini ve millî çıkarlarını etkileyebilmektedir.

Küreselleşme kavramının kesinleşmiş bir tanımı yapılmamıştır. Yaklaşımlara göre tanıma yüklenen anlam değişmektedir. Meydan Larousse'un tarifine göre, küresel "tümüyle ele alınmış olan" manasındadır.

Thomas L.Friedman'a göre bugün küreselleşme hemen her ülkenin iç siyasetini ve dış ilişkilerini biçimlendiren kapsayıcı bir uluslararası sistemdir. Friedman, küreselleşmeyi serbest piyasa kapitalizminin hemen hemen her

ülkeye yayılması olarak algılanmaktadır.¹

Amerikan Ulusal Savunma Üniversitesi küreselleşmeyi “malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli biçimde sınır ötesine akışı” şeklinde tanımlamaktadır.²

BM İnsan Hakları Komisyonu ise küreselleşmeyi “sadece ekonomik olmayan, sosyal, siyasal, çevresel, kültürel ve hukuksal boyutları da olan bir süreç” olarak tanımlamaktadır.³

Bazılarına göre küreselleşme ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılmasıdır.⁴

Küreselleşmenin daha genel bir tanımı yapılacak olursa; küreselleşme; teknoloji ve haberleşmedeki baş döndürücü gelişmeler sonucu dünyanın küçülmesi ekonomik ve siyasal sınırların giderek ortadan kalkması ve neticede maddi ve manevi değerlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması ile, ülkeler ve milletlerarası iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel temas ve etkilerin giderek artması⁵ olarak tanımlanabilir.

B. Küreselleşmenin Gelişimi

Küreselleşme kavramının bugün anladığımız manada kullanılmaya başlaması hususunda değişik iddialar vardır. Bazı iddialara göre, ilk olarak 1963 yılında Kanadalı Sosyoloji Profesörü Marshall McLuhan “global köy” (global village) kavramını kullanmıştır. Ona göre, en azından dünyanın belli bir bölümü global köy haline dönüşmektedir.⁶ Ancak küreselleşme kavramının sonradan kullanılmaya başlanmasına karşılık, küreselleşme süreci çok daha eski bir süreçtir.

¹ Friedman Thomas L., Lexus ve Zeytin ağacı, Küreselleşmenin Geleceği, Çev.Elif Özsayar, Boyner Yayınları, 2000, s. 30-31

² Öymen Onur, Geleceği Yakalamak, Remzi Kitapevi 2000, 2 nci Basım, s.26.

³ Öymen, a.g.e., s. 26-27.

⁴ Erbay Yusuf, Kavram olarak globalleşme, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ocak- Şubat, Ankara, 1998, s. 170.

⁵ Demirci Rasih, Globalleşme ve bütünleşme hareketleri, Karınca Basım Evi, İstanbul, 1997, Sayı:723, s.3-6.

⁶ Erbay, a.g.e., s. 169.

Thomas Friedman 2006 basımlı “Dünya Düzdür: 21.Yüzyılda Küreselleşen Dünya” başlıklı kitabında, küreselleşmeyi değişik dönemlere ayırarak incelemektedir. Friedman’a göre şu ana kadar küreselleşme üç büyük safhadan geçmiştir.⁷ Buna göre;

İlk küreselleşme çağı Kolombus’un Hindistana gitmeye niyetlenerek batıya yelken açtığı 1492 yılından 1800 yılına kadar sürmüştür. Bu çağda eski ve yeni dünya arasında ticaret başlamış ve gelişmiştir. Friedman bu çağa küreselleşme 1.0 demektedir. Küreselleşme 1.0’da ana sorular: “Küresel rekabet ve fırsatlarda benim ülkem nerede yer almaktadır? Nasıl küreselleşebilirim ve ülkem sayesinde diğerleriyle iş birliği yapabilirim? tarzında olmuştur.

Küreselleşmenin 2. büyük çağı küreselleşme 2.0, kabaca 1800-2000 yılları arasında gerçekleşmekle birlikte, dünyada yaşanan büyük kriz, 1. ve 2. dünya savaşları esnasında sekteye uğramıştır. Bu çağda dünya orta büyüklükte küçük bir yer haline gelmiştir. Bu çağda küresel entegrasyonun ardındaki itici güç uluslararası şirketler olmuştur. Bu çağ küresel bir ekonominin doğumunu ve olgunlaşmasını görmüştür. Mal, bilgi, hizmetler ve iş gücü kıtalar arasında rahatlıkla hareket eder hale gelmiştir. Bu çağda ana sorular: Benim şirketim küresel ekonominin neresinde yer almaktadır? Şirketimle nasıl küreselleşip diğerleriyle iş birliği yapabilirim? tarzında olmuştur.

Friedman 2000 yılı civarında küreselleşme 3.0 çağının başladığını savunmaktadır. Dünya artık küçük değil küçücük bir yer haline gelmiş ve oyun sahası da düzleşmiştir. Küreselleşme 3.0’da artık, sadece ülkeler veya şirketler değil, şahıslar(bireyler) da küresel ortamda iş birliği yapıp rekabet edebilmektedir. Bunu mümkün kılan Friedman’ın “düz-dünya-platfomu” adını verdiği olgudur. Düz-dünya-platfomu her bireyin kişisel bilgisayarın, fiber-optik kablolar ve artan sayıda iş akışı yazılımları ile entegrasyonu sonucu meydana gelmiştir. Küreselleşme 3.0, hem dünyayı daha küçük ve daha düz bir hale getirmesiyle, hem de bireylere müthiş bir güç sağlamasıyla vücuda gelmiştir.

⁷ Friedman Thomas L., The World is Flat: The Globalized Wold in The Twenty-First Century, Penguin Boks Ltd.,London, England, 2006, s. 9-11.

Küreselleşme, ülkeler arasındaki iktisadi, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içermektedir. Küreselleşme, maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal unsurları aşarak, dünya çapında yayılması anlamına gelmektedir. Bu değerler iktisadi nitelikli olabildiği gibi siyasi sosyal ve kültürel özellikte de olabilmektedir.⁸

Telekomünikasyon ve medyadaki baş döndürücü gelişmeler de dünyayı küçülterek küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Bütün bunların yanında, terörizm ve uyuşturucu ticareti gibi örgütlü suçlar ile insan hakları ihlalleri, göç hareketleri ve çevre kirlenmesi gibi hususlar süratle sınırları aşan bir nitelik kazanarak uluslararası toplumun büyük bir kesiminin ortak sorunları haline gelmiştir.⁹

Önümüzdeki çeyrek yüzyılda da jeopolitika ve enerji yapılanmasının parasal, teknolojik, ekonomik ve toplumsal ortamın dramatik şekilde bugünkünden farklı olacağı yeni bir küresel güçler dengesinin ortaya çıkacağı görülmektedir. Soğuk savaş düzeninin çöküşü, sadece siyasi ve güvenlik konfigürasyonlarını değil, ideolojik sınırları ortadan kalkan dünya ekonomik sisteminin de kökten değişmesine, yeni ekonomik güçler dengesi doğmasına yol açmıştır. Çok kutuplu yeni sistemde, ABD-Japonya-Avrupa Birliği üçgeni küresel ekonomiye hükmederken, bir zamanlar hepsi üçüncü dünya sepetinde görülen, çoğu içe dönük kalkınma stratejileri izleyen ülkelerin bugün büyük bir hızla sanayileşmekte olan ülkeler haline gelmesi, dengelerin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.¹⁰

Önceleri keşif ve göçlerle başlayan adına küreselleşme denebilecek dünyanın değişik bölgeleriyle ortaya çıkan etkileşim, 1800'lü yıllardan itibaren

⁸ Güzelcik Ebru, Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 1999, s.17.

⁹ DPT, Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye, Ankara, 1995, s. 1.

¹⁰ Öğütçü Mehmet, 2023 Türkiye Yol Haritası, Gelecek Şimdi Başlıyor, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 31.

daha da hız kazanmış özellikle ticaret hacimleri ve sınırlar arası sermaye akışlarına bakıldığında bugünün dünyasına benzer gelişmeler yaşanmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında geçen süre içinde barış ortamının sağlanamaması küreselleşme hareketlerini de etkilemiş, ülkeler güvenlik sorunlarıyla uğraşmışlardır.

İkinci dünya savaşından sonra oluşan iki kutuplu dünyada küreselleşme hareketleri sınırlı bir biçimde gelişmesine devam etmiştir. Bunun en büyük nedeni iki kutuplu dünyanın bir kutbunu oluşturan demir perde ülkelerinin dışa kapalı olmalarıdır.

Ancak 1989 yılında Berlin Duvarının çökmesi, 1991 yılında da SSCB'nin hukuki olarak sona ermesi, küreselleşme hareketlerine büyük bir hız kazandırmıştır. Dışa kapalı ekonomilerin yerini serbest ekonominin alması küreselleşmenin etkisinin daha da hissedilmesine neden olmuştur.

C. Küreselleşmenin boyutları

1. Ekonomik Boyutu

Ekonomik alanda küreselleşmenin başlangıcı 1800'lü yıllara dayanmaktadır. 1800'lü yılların başlarından itibaren keşif ve icatlardaki artış sonucu ulaştırma ve haberleşmede ulaşılan yeni boyutlar sermayenin küreselleşmesi hareketlerini başlatmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ardından İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerinde küreselleşme oldukça yavaşlamıştır. Ekonomide küreselleşme 1970'li yılların başlarından itibaren tekrar gündeme gelmeye başlamıştır.

1989 yılında Berlin duvarının çökmesiyle ABD hakimiyetinde tek kutuplu dünya düzeni oluşturma çabaları sonucu sermayenin küreselleşmesi hareketleri, az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin yani tüm dünyanın gündemine "yeni ekonomik düzen" adı altında yerleşmeye başlamıştır.¹¹

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda ulusal mali piyasaların aralarındaki sınırların çoğu ortadan kalkmak suretiyle küresel bir sermaye piyasası

¹¹ Kazgan Gülten, Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen, Akdeniz Yayınları, İstanbul, 1997, s. 64.

oluşmaya başlamış, uluslararası alanda yeni aktörlerin ve çokuluslu şirketlerin sayısında inanılmaz derecede artışlar meydana gelmiştir.¹²

Ancak ekonomideki küreselleşme gelişmiş ülkelerin işine yaramış, refah bölüşümünde adalet gelişmiş ülkeler lehine daha da bozulmuştur. Sonuçta gelişmiş ülkeler daha zengin, az gelişmiş ülkeler de daha fakir hale gelmeye başlamışlardır.

Uluslararası ekonomik ilişkilerin şimdiye kadar görülmedik biçimde artması, uluslararası işbirliğini ve koordinasyonu gerekli kılmıştır. Uluslararası ekonomik (ve siyasi) ilişkilerin barışçı ve istikrarlı bir biçimde devamı ancak bu işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasına bağlıdır.¹³

Genel olarak üretim kalıpları ve yöntemleri de değişmiştir. Artık herhangi bir malın üretiminin tek bir ülkenin sınırları içinde olması söz konusu olmamaktadır. Tasarımı bir ülkede imalatı başka bir ülkede yapılan bir mal diğer bir ülkeye satılmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler, üretim faaliyetlerini az gelişmiş ülkelere devretmektedir. Gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerde üretim standartlarını belirlemekte, ürettikleri yeni teknoloji ürünlerini gelişmemiş ülkelere ihraç ederek daha da zenginleşmektedir.

Dolayısıyla küreselleşmenin faydası sadece gelişmiş ülkelerle sınırlı kalmaktadır. Gelişmiş ülkeler bilgi ve teknoloji ihraç etmektedir. Az gelişmiş ülkeler de teknoloji ithal ederek, gelişmiş ülkelerin ürün taleplerini karşılayan ülkeler haline gelmektedir.

2. Siyasi Boyutu

Soğuk Savaş döneminin noktalanmasının ardından sahneye ABD çıkmıştır. ABD, en büyük rakibi SSCB'nin saf dışı kalması sonucu yıllar önce planladığı şekilde tek kutuplu dünyanın liderliğine soyunmuştur. 10 Mayıs 1965 tarihinde ABD'nin eski Dışişleri Bakanı Dean Rusk tarafından söylenen şu sözler, bu görüşü doğrular nitelik taşımaktadır. "Sadece Kuzey Amerika, sadece Batı Yarımküresi ya da sadece Kuzey Atlantik Topluluğu ile sınırlandırılmış

¹² Yıldızoğlu Ergin, Globalleşme ve Kriz, Alan Yayınları, İstanbul, 1996, s. 32.

¹³ Savaş Vural Fuat, Uluslar Arası Ekonomik Anayasal Düzen, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Araştırma Dergisi, Cilt : 6, Sayı :1, Erişim matbaacılık, İstanbul 1998, s. 158.

savunma taktiklerinin artık güven ve refah sağlayamayacağını biliyoruz. Dünya çok küçülmüştür. Toprak ile, su ile, atmosfer ile kısaca bunları paylaşan uzay ile, her şey ile ilgilenmeliyiz.”¹⁴ Günümüzde ülkeler sadece kendi ülkesindeki gelişmelerle değil başka ülkelerdeki gelişmelerle de ilgilenmekte ve bir ülkede ortaya çıkan siyasi sorunlar başka ülkeleri de etkilemektedir.

Artık; Çin, Japonya hatta Almanya ve Fransa tek kutuplu dünya düzenini açıkça istememeye başlamıştır. Bu görüşler, küreselleşme sonucu oluşan yeni siyasal ortamdaki farklılaşmaları ve çelişkili ilişkileri de ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.¹⁵

3. Kültürel Boyutu

Toplumların karşılıklı etkileşimi ile kültürlerde de bütünleşmeler olmaya başlamıştır. İngilizce bir dünya dili haline gelmiştir. Diplomaside, bilimde, uluslararası ekonomik, sosyal, kültürel kurumların faaliyetlerinde, ticarete en fazla İngilizce konuşulmaktadır.

Şehirlerimizde mağazaların isimleri, vitrinlerdeki blucinler ABD'nin kültürünü, Japon ve Çin restoranları Japon ve Çin kültürünü, Almanya'daki kebabçı Türk kültürünü yansıtmaktadır. Bunlar hep küreselleşmenin sonucudur.

Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra aşırı dinci ve milliyetçilik akımları artmıştır.

Şehirlerin mimarisinden, toplumun (özellikle şehirlerde yaşayan) yaşama biçimine kadar değişiklikler oluşmaktadır. Kentler gökdelen ve iş merkezleri ile dolmuştur. Artık rekabet başlamıştır. Aile yaşamı kutsallığını yitirmeye başlamıştır. Yabancı filmler sevilerek izlenmekte ve diğer ülkelerde gişe rekorları kırmaktadır.

Dünyada süregelen hızlı kültür alışverişi, insanlığa çeşitliliğin güzelliğini tattırmaktadır. Birçok ülkede Çin, Japonya, Meksika, Fransız, Amerikan ve Türk mutfaklarının çeşitlerine rastlanmakta, müzik sınır tanımaz biçimde insanları etkilemekte, sanat eserleri uluslar üstü bir anlatımla beğeni kazanmakta, moda

¹⁴ Magdoff Harry, Emperyalizm Çağı, Çev. Odak Yayınları, Ankara 1974, s. 55.

¹⁵ Hacısalihoğlu İ.Yaşar, Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye, Çantay Yayınları, İstanbul 2001, s. 45.

rüzgarları giyimde millet ayrımı yapmaya imkan vermez biçimde etkili olmaktadır. Edebi ve bilimsel eserler pek çok dile çevrilirken, insan kendinden binlerce kilometre uzaklıktaki bir yazarı, düşünürü, bilim adamını duygu ve düşünceleri ile tanıyıp, onunla özdeşleşebilmektedir. Folklorik özellikler ise dünya kültürüne ayrı bir renk ve özellik katmaktadır. Bilgi toplumunda kültür bir yönü ile bütünleştirici bir fonksiyon görürken, diğer yandan yerel kültürel zenginliklerin korunmasına titizlik gösteren ve geçmişin birikimini ve kültürel zenginliğini yaşatmayı amaçlayan bir anlayışla ele alınmalıdır.¹⁶

Etnik köken, dil, kültür, din ve yerel inançlar giderek gelişmektedir. Yeni liderler artık devletler arasında değil, bireyler ve şirketler arasındaki stratejik ittifakları kolaylaştıracak ya da en azından karşı çıkmayacaktır. Bugün dünyamızda tanık olduğumuz şey birbirinden ayrı ve karmaşık bir olaylar yumağı değil, bir süreçtir. Bu süreç, hükümsüz yönetimlerin yayılmasına doğru ilerleme gösteren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷

Kültürel alanda etkileri olan önemli unsurlardan birini de uluslararası şirketler oluşturmaktadırlar. Dünyanın her yerinde denetlenmesi pek de kolay olmayan uluslararası dev şirketler, üretimden eğitime, tüketimden kültüre kadar toplumsal yaşamın her alanında etkilerini artırmaktadırlar. Philip Morris'in yıllık cirosu, Yeni Zelanda'nın yıllık gelirinden daha fazla olabilmektedir.¹⁸

Toplumlar gelişen haberleşme ve ulaşım imkanları sayesinde birbirlerinin kültürlerinden hızlı bir şekilde etkilenmektedirler. Bu etkileşimde basını, film endüstrisini ve reklamları en iyi ve etkili kullanabilen ülkeler daha avantajlı konuma gelmişlerdir. Yaratılan moda ve markalar ülkelerin tüketimlerini de etkilemiş, insanların tüketim anlayışları büyük değişimler göstermiştir.

Değişimin hızla yaşandığı dünyada toplumsal yaşamın her alanında yeni değer yargıları ve yeni alışkanlıklar ortaya çıkmış, kültürel değerlerin çarpıtılması, toplumların doğru ile yanlış arasında ikilemde bırakılması sosyal ve ahlaki yozlaşmayı da beraberinde getirmiştir.

¹⁶ Hacısalihioğlu, a.g.e., s. 27.

¹⁷ Aydoğan Metin, Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, 20. Yüzyılın Sorgulanması, Otopsi Yayınları, Cilt 2, İstanbul 1999, s.620.

¹⁸ Aydoğan, a.g.e., Cilt 1, s. 19.

4. Bilgi, İletişim ve Teknoloji Boyutu

Bu üç kelime birbirine bağlı, birbirini etkilemekte ve küreselleşmenin temelini oluşturmaktadır. Günümüzde ve gelecekte en değerli varlık bilgi olacaktır. Bilgiyi kontrol etmek giderek önem kazanmakla birlikte, güç mücadelesinde de en önemli unsurlardan biridir. Bilginin paylaşılması ile ortak değerler artmakta ve küreselleşme hız kazanmaktadır.

Bilginin temelinde yer alan Araştırma-Geliştirme (AR-GE) çalışmaları hızlanmakta, bu da yeni teknolojileri ortaya çıkarmaktadır. Yeni teknolojilerin uzaydan, ekonomiye kadar her alanda etkili olması ile bu güçleri elinde bulunduran ülkeler dünyada söz sahibi ülkeler olacaktır.¹⁹

Ülkelerin küreselleşmenin faydalarından yararlanabilmesi için yeni koşulların gerektirdiği teknolojik alt yapıya ve eğitilmiş insan gücüne sahip olması gerekmektedir. Ayrıca rekabet gücünün muhafazası için AR-GE çalışmalarına önem verilmelidir.

Ancak olumlu bazı gelişmelerin yanı sıra, teknoloji, birçok konuda önemli küresel sorunları beraberinde getirmiştir. Örneğin; robot teknolojisinde görülen akıl almaz gelişmeler, acaba gelecekte insanların yerine robotlar mı geçecek? Gelecekte robotların çoğunluğu oluşturduğu bir dünyada mı yaşayacağız? gibi soruların sıkça sorulmasına neden olmaktadır. Bu konuda dünyada ciddi boyutlarda kuşku duyulmaya başlanmıştır. Sun Microsystems şirketinin kurucularından Bill Joy, Wired dergisinin Nisan 2000 sayısında; “GNR’de (Genetik-Nanoteknoloji-Robotik) görülen gelişmeler insanlığın sonunu getirebilecek bir sonuca doğru ilerlemektedir. Bu sonucu görmemek için robotlarla ilgili yapılan araştırmalara sınırlama getirilmelidir” diyerek endişelerini dile getirmiştir.²⁰ Ayrıca teknolojik ilerleme sayesinde daha az işgücüne ihtiyaç olması işsizliği artırmaktadır. Bunun sonucunda yaşanan göçler başka toplumsal sıkıntıları da beraberinde getirmektedir.

Diğer bir yönden teknolojinin etkisiyle dünyadaki savaşlar bugün bu

¹⁹ Sonat Arslan, Globalleşme, Kriz ve Ücretler, Ekonomide Durum, Yeni Türkiye, Kitap : 5 Ankara, 1998, s. 205.

²⁰ Ulagay Osman, 2001 Krizi ve Küreselleşme Korkusu, 1.Basım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001, s.81

kadar yıkıcı olmaktadır. Barış ortamının yaratılmasıyla teknolojik gayretlerin insanlığın yararına olacak şekilde artırılması ve yönlendirilmesi daha yaşanır bir dünya için gereklidir.

5. Çevre Boyutu

Günümüzde küresel çevre sorunları denilince; ozon tabakasının incelmeye başlaması, küresel iklim değişikliği, tropik ormanların yok olması, nükleer kirlenmeler, nüfus artışı, hava, su, toprak kirlenmesi, biyolojik çeşitlilikte azalma ve biyolojik güvenlik konuları gündeme gelmektedir.²¹

Küreselleşme ile birlikte teknolojik gelişmelerin artmasına paralel olarak özellikle ekonomik alanda yapılan faaliyetlerle çevre kirliliği artmıştır. Hiçbir devlet bu benim sorunum değil diyememektedir. Çünkü çevre kirlenmiş, ozon tabakası delinmiş, havalar ısınmış, kutuplarda buzullar son zamanlarda yaşanmayan bir şekilde erimeye başlamıştır. Bu gün dünyamızın önünde bulunan çevre bunalımı evvelce vuku bulmuş buhranlardan hem nitelik hem de nicelik olarak daha farklı bir yapı arz etmektedir. Yeryüzünü saran atmosferdeki kirlenmenin artması nüfus artışının ve yaşam standartlarını artırma arzusunun bir sonucu olduğu ifade edilmektedir. Geri kalmışlığı telafi etmek için çaba sarf eden gelişme yolundaki ülkelerin bir kısmı da halkın sağlığı ve çevrenin kirlenmesini düşünmek yerine kalkınmayı ön plana aldıklarından bu kirlenmenin daha da artacağı görülmektedir.

Yapılan tahminlere göre, sadece yüzyılımızın ortalarından beri dünya, tarım alanlarındaki yüzey toprağının beşte birini, tropikal yağmur ormanlarının beşte birini, bitki ve hayvan türlerinin de on binlercesini kaybetmiş bulunmaktadır.²²

Bilim adamlarının mutabık kaldığı husus yerküredeki ortalama ısılarda yüzyıl önceki ısılardan 0.3 derece ile 0.7 derece arasında daha yüksek olduğudur. Bu artışın boyutları mütevazı ölçülerdedir. Fakat, özellikle dünyada nüfus ve sanayi faaliyetleri arttıkça ısının gelecek yüzyılda ulaşacağı artış hızı

²¹ Alacadağlı Esmeray, Organize Sanayi Bölgelerinde Çevre Yönetim Sistemleri, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s. 123.

²² Kennedy Paul, Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken, Çeviren, Fikret ÜÇCAN, Minpa Matbaacılık, Ankara, 1999, s. 124.

gerçek bir endişe kaynağı oluşturmaktadır. Yapılan tahminlere göre, CO2 seviyelerinin iki katına çıkması yirmi birinci yüzyılın ortalarına doğru ortalama 1.5 derece ile 4.5 derece arasında ısı artışlarına sebep olacaktır.²³

Küresel ısınma, deniz seviyesinin yükselmesi, nüfus artışı, tarım alanları ve ormanların süratle azalması süratle dünya çapında bir reformun yapılmasını ortaya koymaktadır.

Günümüzde fabrikaların, petro-kimya tesislerinin, çelik haddehanelerinin, petrol yakıtlı taşıt araçlarının doğaya her gün milyonlarca ton zehirli atık bıraktıkları bir gerçektir. Bu atıkların çok büyük bir bölümü ise, küreselleşmenin savunucusu durumundaki gelişmiş ve sanayileşmiş ülkeler tarafından oluşturulmaktadır.

Havadaki kirletici emisyonların %62.2'si, (karbon monoksitin %71.5'i, sülfür oksidin %58.5'i, nitrojen oksidin %55.8'i) tüm dünya ülkelerinin %12.7'sini oluşturan 24 gelişmiş ülke kaynaklıdır. 1995 yılı verilerine göre dünya üzerinde bulunan 445.9 milyon otomobilin %77.4'lük bölümünü oluşturan 345.5 milyon otomobil, dünya nüfusunun %11'lik bölümünü oluşturan OECD ülkelerinde bulunmaktadır.²⁴

Bugün dünya topraklarının %29'u orta ya da yüksek düzeyde çölleşme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Her yıl 6 milyon hektar arazi çöle dönüşmektedir. Dünyada her otuz yılda Suudi Arabistan'ın yüzölçümü kadar toprak çölleşmekte, Hindistan'ın yüzölçümü kadar tropikal orman zarar görmektedir. Son 25 yılda Afrika'nın tahıl üretimi %28 azalmıştır. Dünyadaki akarsuların %10'u canlı yaşayamayacak şekilde kirlenmiştir. Okyanuslara her yıl 6.5 milyon ton çöp dökülmektedir. Ozon tabakasının incilmesi sonucu oluşan hasar net olarak ortaya konamamıştır. Ancak; kuraklık, iklim değişiklikleri gibi olaylarla deri kanserlerindeki artışların, ozon tabakasının incilmesi sonucu ortaya çıktığı gerçeği tüm çevrelerce kabul görmektedir. Çevre kirliliğinin neden olduğu çocuk

²³ Kennedy, a.g.e., s.138.

²⁴ Aydoğan, a.g.e., Cilt 2, s. 662-663

travması ve oksijensizlik, akut solunum enfeksiyonları, yetersiz beslenme ve ishal gibi nedenlerle yılda yaklaşık olarak 15 milyon çocuk ölmektedir.²⁵

Günümüzde özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sınırları içinde kurulu bulunan birçok endüstri kuruluşunun çevre ile ilgili faaliyetleri, yabancı sermayenin ürkütülmesi ya da kaçırılması gibi endişeler sonucunda denetimsiz bırakılmaktadır.

Çevrenin ve atmosferin kirlenmesinde etkin rol oynayan gelişmiş ülkeler ve kuruluşlar, bu konudaki hassasiyetlerini bildirmelerine rağmen somut adım atmamaktadırlar. 1987 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programının (UNEP) düzenlediği konferans sonucu alınan kararlar, 1991 yılı itibariyle Türkiye dahil 37 ülke tarafından imzalanırken konferans kararlarının küreselleşmenin savunucusu ABD tarafından imzalanmaması dikkat çekici bir durumdur. Bu komisyon kararlarına ABD'den sonra Japonya ve Almanya'nın da karşı çıkması gelişmiş ülkelerin bu konudaki samimiyetinin anlaşılması bakımından önemlidir. Ayrıca; İngiltere, Hollanda, Belçika ve İsviçre, Atık Konvansiyonu tarafından 1983 yılında alınan kararlara uymayacaklarını deklere etmişlerdir.²⁶

Bu sorunların temel özelliği, belirli bir yer ya da bölgeyi ilgilendirmekten ziyade küresel ölçekte sonuçlara neden olmalarıdır. Bu itibarla, anılan sorunların çözümü için ulus-devlet ötesi bir çaba gerekmekte, küresel düzeyde bir bilinçlenme sonucunda oluşacak bir uluslararası dayanışma ve iş birliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan, küreselleşmenin çevre boyutu, yerkünün demografik durumuyla da yakından ilintilidir. Dünya nüfusunun artışı, en azından bazı bölgelerde, mevcut kaynakların yok olması anlamına gelmektedir. Günümüzde 6,3 milyar civarında olan dünya nüfusunun 2050'de 9,4 milyara ulaşacağı ve bu artışın % 95'inden fazlasının gelişmekte olan ülkelerde yaşanacağı dikkate alındığında, bölgesel düzeyde ortaya çıksa da küresel etkiler doğurabilecek olan açlık, kıtlık, kuraklık, kirlilik ve göç gibi çevresel sorunlar ciddiye alınmalıdır.²⁷

²⁵ <http://soruvecevap.blogcu.com/12484321> (20.01.2008)

²⁶ <http://www.onsayfa.com/forum/diger-odev-konulari/277869-kuresellesmenin-turkiyeye-etkileri.html> (14.04.2008)

²⁷ Stratejik Araştırmalar Dergisi Eylül 2006 Sayı 8 s.91.

Türkiye’de de çevre sorunları önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu sorunların en önemlilerinden biri erozyondur. Ülke arazilerinin; %20’ si orta, % 36.4’ ü şiddetli ve % 22.3’ ü çok şiddetli olmak üzere erozyona maruzdur. Türkiye için çok önemli bir toprak ve çevre sorunu olan erozyonun önlenmesi ve olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için çok ciddi tedbirlere ihtiyaç vardır.²⁸

6. Askerî Boyutu

Bilgisayar, elektronik ve uzay-havacılık alanlarındaki teknolojik gelişmelerin, vizyonu daha geniş ufuklara taşıdığını, stratejik ve taktik seviyede konsept değişikliklerine neden olduğu görülmektedir. Artık hareket sahasının boyutları büyümüş ve üç boyutlu hale gelmiştir. Bilginin korunması ve bilgi yoğun işlerin sistematize edilmesi olarak tanımlanabilecek bilgi savaşı, önümüzdeki yılın temel harp şekillerinden biri olacak ve barış dönemini de tamamen kapsayacaktır. Harp ve çatışmalar muhtemelen düşük yoğunlukta ve bölgesel olarak sürecektir.²⁹

Tehdit kavramı şekil değiştirmiştir. Ülkeler silahlı kuvvetlerini bu tehditlere göre hazırlamalıdır. Dünyada iki kutuplu cepheleşmenin sona ermesi ve geleneksel tehdidin değişmesi; Avrupa’daki ortak güvenlik sistemlerini de yeniden şekillendirmiş bu bağlamda merkezi ve Doğu Avrupa daha güvenli ve istikrarlı bir ortama kavuşmuştur. Ancak bazı siyaset bilimcilerinin ikinci Ortadoğu olarak nitelendirdikleri Balkanlar ve Kafkaslar bölgesinde, yeniden alevlenen etnik çatışmaların doğurduğu istikrarsızlık, tüm bölge ülkeleri için yeni tehlikeleri ve tehditleri de beraberinde getirmiştir. Eskiden potansiyel tehdit teşkil edebilecek ülkelerin sadece askeri güçleri çerçevesinde şekillenen tehdit kavramı bugün artık;

- Bölgesel krizler ve etnik çatışmalar
- Çeşitli radikal akımlar
- Ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar ve belirsizlikler
- Kitle imha silahları ve uzun menzilli füzelerin yayılması

²⁸ Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Çevre Durum Raporu, Yayın no.5, Görsel Matbaacılık, Ankara, 2007, s. 4.

²⁹ Evin Bekir, Dünyada Yaşanan Globalleşmenin Türkiye’ye Etkileri, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Ankara, 2000, s. 26-27.

- Kökten dincilik
- Uyuşturucu ve her türlü silah kaçakçılığı
- Uluslararası terörizm şeklinde ortaya çıkan yeni tehdit ve riskleri gündeme getirmiştir.³⁰

Bugün bir çok ülke dünyada mevcut düzen içinde, NATO ve BM kararları çerçevesinde sınırlarının dışına askeri güç göndermekte, güvenliğini ve menfaatlerini aynı zamanda uzaktan sağlamaktadır.

Küreselleşme ile birlikte dünyada nükleer ve kimyasal silahlar ve konvansiyonel silahlarda indirim gitme çabaları artmış, fakat hala nükleer silahlara sahip ülkeler bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Uzay çalışmaları ve mücadelesi ağırlık kazanmıştır.

D. Küreselleşme ve Ulus Devlet

1. Genel

Ulus, çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan; aralarında dil, tarih, duygu, ölkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu³¹olarak tanımlanmaktadır.

Giddens ulus devletin mutlakiyetçi devletten ayrı tutulması gerektiğini ve ulus devleti geçtiğimiz iki yüzyılın doğurduğu modern bir fenomen olarak tanımlamaktadır. Ulusu ulus devletin zorunlu bir ögesi kılan ulusçuluk duygularının varlığı değil(bunlar ne denli güçlü olursa olsun), kesin bir şekilde tanımlanmış toprak sınırları üzerinde iktidar uygulayan bir yönetsel aygıtın pekiştirilmesidir.³²

Ulus devlet; varlığını tek bir millete dayandıran ve kişiliğini onunla özdeşleştirmiş bulunan devlettir. Çağımızda, milli devletleri özellikle bunlardan gelişme sürecinde olanları tehdit eden iki büyük tehlike vardır.³³

³⁰ Şenoğul Nahit, 21'inci Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türkiye'nin Genel Vizyonu, Politikası ve Stratejisi (sempozyum), Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2000, s. 2.

³¹ Türk Dil Kurumu, Türkçe sözlük, Ankara, 1998, Cilt 2, S. 2280

³² Schlesinger Philip, Medya, Devlet ve Ulus, Çev. Mehmet Küçük, Mart matbaacılık sanatları, İstanbul, 1994, s. 281.

³³ Bayat Mert, Milli Güç ve Devlet, Amaç Basım Evi, İstanbul, 1986, s. 15-16.

Birincisi, gelişimi kişilik ve karakterini, gelişmişlerinkine benzetmekte görmek ve bu amaçla millilik niteliğinden tavizler verip ondan uzaklaşmaktır. Bu durumda, devlet sürer fakat Ulus devlet olma avantajlarını yitirir.

İkincisi, Millilik ve tutuculuk kavramlarını eşdeğer kabul etmekten doğar. Bu durumda, millilik sürer fakat devlet çağdışına düşerek zaman içinde yıkılır. Devletin çöküşü, milletin şu veya bu biçimde, başkalarının yönetimi ve kontrolü altına girmesi ve onların ölçülerine bağımlı olarak yaşamaya zorunlu tutulmasıyla sonuçlanır. Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi, gerçek milli devlet; milli olan niteliklerinin temel ilkelerini çok duyarlı biçimde korurken, onları çağdaş olumlu ölçüler içinde yorumlayıp geliştirerek uygulayan devlettir.

Küreselleşme kavramını ortaya çıkardığı sonuçları ve etkilerini incelediğimizde ulus-devletle çok yakından ilgili olduğu görülmektedir.

Ulus devlet kavramı 1789 Fransız devrimi ve sonrasında Avrupa içinde en önemli siyasi varlık haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında açıklanan Wilson Prensipleri ile bir hak olarak görülmeye başlanmış ve değişik uluslar kendi ulus devletlerini kurmaya teşebbüs etmişlerdir. Bu çabalar İkinci Dünya Savaşından sonra hızla yayılan sömürge devrimlerine yol açmış ve BM yeni kurulan devletlerin tanınma merci olmuştur. Soğuk savaş döneminin sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla dünya sahnesine çıkan yeni cumhuriyetlerde milliyetçilik hareketleri hız kazanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, dünyanın önce ABD'nin önderliğinde tek kutuplu bir düzene gireceği sanılmış, ancak müteakiben belirsizlik ortamına sürüklenmiş ve şimdi de çok kutuplu bir düzene doğru ilerlemektedir. Bu ortam küreselleşme ve ulus devlet mücadelesine dönüşmektedir.

Geleneksel devletin görevleri değişmeye başlamıştır. Ekonomik küreselleşme ile, devletin otoritesini kullanmasını etkileyen, hatta yönlendiren, devletin kontrolü dışında çok uluslu ve ulus ötesi şirketler ve kuruluşlar politik ve ekonomik yapıda söz sahibi olmaya başlamıştır.

Günümüzde küreselleşme özellikle ulus-devletlerin işlevlerini yok etmeye yönelik, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeler üzerinde sömürsünün yeni adı

olarak görülmektedir.³⁴ Dolayısıyla ulus devletler küreselleşmeyle beraber sürekli bir aşındırılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Ulus-devletin aşındırılmasında iki boyut devreye girmektedir. Birincisi ulus devletin ekonomi düzlemindeki yetkilerini ulus-üstü kurumlara devretmesi ve bölgesel işbirliği, ikincisi ise yerel yönetimlerin giderek güçlendirilmesi, merkezi devletin olanaklarının, yetkilerinin ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesidir.³⁵

Ulus devletlerin, en önemli özelliğini oluşturan sınırlar tartışılır hale gelmiştir. Farklı kültürlere, dinlere ve dillere sahip Rusya ve Çin gibi ülkeler değişik bir yapılanmayı temsil ederken, kendi insan topluluğu ile komşu ülkelerin insan toplulukları arasında ciddi bir farklılık olmayan, Kuveyt ve Dubai gibi daha küçük ülkeleri de ciddi meşrulaşma bunalımları beklemektedir.

Sonuç olarak ekonomik alanda meydana gelen gelişmeler, ulus devletin önemini azaltmış görünmektedir. Ancak dünyada ekonomik olarak işbirliğinin ve küresel piyasalara tabi olmanın devletin faaliyetinde bir gerileme yaratmayacağını savunan düşünürler de vardır. Küreselleşmenin gerçek anlamda devletlerin iktidarını yaktığına karşı çıkmışlardır.

Küreselleşme muhtemelen, ulus devletlerin iktidarını azaltarak denge kurmaktadır. Hükümetler üstü düzenlemeler giderek daha önemli hale gelmekte, bazı uluslar üstü aktörlerin güçlerinin arttığı görülmektedir. Fakat hiç kimsenin skor saymadığı bir oyunda daha güçlü devletlerin hala etrafındaki en büyük oyuncular olması muhtemeldir. Gerçekçilerin görüşündeki gerçeğin özü, budur.³⁶

Tarihsel olarak, ulus-devlet çerçevesinde şekillenen insan hakları ve yükümlülükleri, giderek artan ölçülerde ulus-devlet sınırlarını aşarak evrensel bir aşamaya doğru yol almaktadır. Bu ve benzeri sebeplerle, artık, dünya vatandaşlığının inşasından söz edilmektedir. Dünya vatandaşlığı, İnsan Hakları

³⁴ Kocacık Faruk, Küreselleşme ve sosyal güvenlik, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2001, Cilt : 25, No: 2, ss. 193-199, s. 193.

³⁵ Kazgan Gülten, Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Yeni ekonomik Düzen, İstanbul Üniversitesi Yayınları 5, 2. Baskı, İstanbul, 2002, s. 34.

³⁶ Pierson Christopher, Modern Devlet, Çev. Dilek Hattatoğlu, Berdan matbaası, İstanbul 2000, s. 266.

Evrensel Beyannamesi'nde düzenlemeye konu edilmiştir. Bu beyanname, millî sınırları aşan haklara sahip bir küresel vatandaşlık yaklaşımını sergilemektedir. Beyanname, her devletin kendi vatandaşlarına haklar tanıması gerektiğini ve her insanın millî vatandaşlık hakkına sahip olduğunu ısrarla belirtmektedir. Ancak bu hakları sağlamak ve korumak bakımından yetkili uluslar üstü bir otorite de yoktur. Yine bu konuda devletleri zorlayacak bir dünya devleti de söz konusu değildir. Bu durumda, dünya vatandaşı hâline gelen insanlar, haklarının korunması için yine ulus-devletlere başvuracaklardır.³⁷

Bütün bu değişmelere ve ulus-devletin gücünü yitirdiğiyle ilgili iddialara rağmen, günümüzde dünya hâlâ ulus-devletler dünyasıdır. Dünya küresel çapta bir ulus-devletler sistemidir. Bu sistem içinde ulus-devletler, çok çeşitli siyasî, ekonomik, ticarî, kültürel ve iletişim ilişkileri içindedirler. Bu ilişkiler, dünya ölçeğinde bir uluslararası ilişkiler sistemine temel oluşturmaktadır. Ancak, uzun bir siyasî, sosyal ve ekonomik evrimin ürünü olan geleneksel ulus-devlet yapılanmasının baslıca üç kaynaktan beslenen bir tehdit altında olduğu söylenebilir.³⁸ Bunlar; küresel ekonomik dinamikler, ekolojik meseleler ve ulus-devletin normatif çerçeve ya da bir referans çerçevesi olarak meşrûiyetinin erozyona uğraması olarak sıralanabilir.

Diğer yandan, sayıları giderek artan ve birçok alanda faaliyet gösteren hükümetler arası örgütlerin ve hükümetler dışı oluşumların dünya sistemi içinde, hukuku yaratmak ve şekillendirmek bakımından önemli roller oynadıkları da söylenebilir. Bu süreçte ulus devletler, sadece siyasî egemenlik alanlarına giren nüfusun siyasî olarak eklemlenmiş çıkarlarına göre davranırken, hesap yapamaz hâle geldiklerinden, siyasî olarak kontrol etme umutlarını giderek daha çok kaybettikleri kuvvetlerin icra kurumları ve tam yetkili temsilcilerine dönüşmektedirler.³⁹

³⁷ Yüksel Mehmet, Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye, Siyasal Kitabevi, İstanbul 2001, s.122.

³⁸ Yüksel, a.g.e., s. 143.

³⁹ Bauman Zygmunt, Küreselleşme -Toplumsal Sonuçları, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, s. 77.

Bu anlamda, teknolojik ilerlemeler, pazar serbestisinin gelişmesi, yurttaşların kendi hükümet yapılarıyla değişen ilişkileri gibi etkenler, ulus-devletin kimliğine yönelik doğrudan bir tehdidi temsil etmekte, ulus-devlet bünyesindeki nispeten istikrarlı siyasî, sosyal ve ekonomik organizasyon, hem merkezci hem de merkezkaç güçler tarafından aşındırılmaktadır. Bu duruma son verecek bir oluşum ise henüz ortada gözükmemektedir.

Ekonomik bakımdan, yetkilerini giderek uluslar üstü kurumlara devretme durumuyla karşı karşıya kalan ulus-devlet, uluslararası sermayenin önündeki engel olarak algılanmakta, bir yandan millî egemenlik aşındırılırken, diğer yandan uluslararası sermayenin kendi kuralları egemen kılınmak istenmektedir.⁴⁰

Ulus devletin ticari alandaki varlığı, korumacı gümrük yasaları; ekonomideki varlığı bağımsız maliye ve KİT'ler, siyasi varlığı ise ulusal yönetim ve hukuktur. Bunlar doğal olarak ulus devlet karşıtlığının temel hedefleri haline geldiler. Günümüzün kaçınılmaz gerçekleri olarak sunulan; serbest piyasa ekonomisi, gümrük birliği anlaşmaları, özelleştirme, yerel yöneticilik ve uluslararası tahkim gibi uygulamalarla, ulus devletlerin varlık nedenleri ve bu nedenlere kaynaklık eden yaşam alanları birer birer kontrol altına alınmaya başlanmıştır.⁴¹

2. Küreselleşme Sürecinde Ulus Devletlerin Sorunları:

a. Gelir Dağılımının Bozulması :

Küreselleşme varlıklı ve yoksul ülkeler arasındaki gelir dağılımının iyice bozulmasına yol açmıştır. Küreselleşme uygulaması; özelleştirme, işten çıkarma, sendikasılaştırma, taşeronlaştırma, sosyal devleti küçültme, ücretleri düşürme, emeği koruyan araçları ortadan kaldırma, sosyal hakları kısıtlama gibi yöntemlerle hem gelişmekte olan ülkelerin yoksullaştırılmasına, hem de uluslararası sermayenin sınır tanımayan egemenliği nedeniyle yoksul ülkelere zengin ülkelere kaynak aktarılmasına neden olmaktadır. Bu gelişmelerin sonucunda dünya nüfusunun en varlıklı %20'si, dünya gelirin

⁴⁰ Işıklı Alpaslan, Yeni Dünya Düzeninde Emek Sermaye Çelişkisi, Mülkiye Dergisi, Eylül-Ekim 2000, Cilt:XXIV, s.28.

⁴¹ Aydoğan, a.g.e., Cilt:2, s. 593

%85'ine el koymaktadır. Buna karşılık en yoksul %20 dünya gelirinin ancak %1,4'üne sahiptir. 1960'da dünyanın en varlıklıları, en yoksullardan 30 kat daha varlıklı iken 1990'da bu fark 60 katına çıkmıştır.⁴²

Cari döviz kurlarına göre yapılan hesaplamalara göre 1997 yılında bir ABD' linin yıllık geliri bir Türk'ün yıllık gelirinden ortalama 9,2 kat; bir Türk'ün yıllık geliri' de bir Etiyopyalıdan ortalama 28,5 kat daha fazla idi. Ülkeler arasında gelir ve refah farklılıkları satın alma gücü paritesi cinsinden hesaplandığında, yine 1997 yılında ortalama bir ABD' li bir yılda, bir Türk'ün kazandığından 4,5 kat fazla gelir sağlamakta idi. Buna karşılık ortalama bir Türk'ün bir yıllık geliri de bir Etiyopyalıdan yıllık gelirinden 12.6 kat fazla idi.⁴³

Dünya Bankası istatistiklerine göre, dünya nüfusunun yarısından çoğu, günümüzde yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Dünyada varolan 210 devletten 157'sinin ortalamanın çok altında GSMH' ya sahip olduğu belirtilmektedir. Ortak birey başına düşen gelirin 800 doların altında olduğu nüfusun dünya nüfusuna oranının %56'sına vardığı ileri sürülmektedir. Dünya nüfusunun %20'sinin eline birey başına gelir olarak 801 ile 3200 dolar, %8'inin eline 3201 ile 10000 dolar ve %16'sının eline ise 10000 dolardan fazla geçmektedir.⁴⁴

Dünya nüfusunun gelir gruplarına göre dağılımına baktığımızda % 60' ı düşük gelir grubundaki ülkeler, %25' i orta gelir grubundaki ülkeler, % 15' i yüksek gelir grubundaki ülkelerdir.⁴⁵

Tablo-1'de gelişmiş ülkeler ile gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler arasındaki nüfus, GSYİH ve ihracat rakamlarının 1990 ve 2006 yıllarındaki karşılaştırması yapılmaktadır. Tabloya göre 1990 dan 2006 yılına toplam nüfusta gelişmekte ve az gelişmiş ülkeler lehine bir artma gözlenirken Toplam GSYİH ile toplam ihracatta gelişmiş ülkeler lehine artış yaşanmıştır. Gelişmiş

⁴² Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara,2000, s. 8

⁴³,ASO, Türkiye ve Dünyada Devlet ve Özel Sektör II, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı Haziran, 2000, Ankara, s. 33

⁴⁴ DPT, a.g.e., s.9

⁴⁵ ASO, a.g.d., s. 29

Ülkelerin nüfusu %1,4 azalırken, Toplam GSYİH’ları %7,5, Toplam ihracatları ise %5,7 artmıştır.

Tablo-1: Dünyada Gelir Dağılımı

Yıllar	lkeler	Toplam Nüfus (%)	Toplam GSYİH (%)	Toplam İhracat (%)
1990	Gelişmiş lkeler	15,5	73,2	80,2
	Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş lkeler	84,5	26,8	19,8
2006	Gelişmiş lkeler	14,1	80,7	85,9
	Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş lkeler	85,9	19,3	14,1

Kaynak: Dedeoğlu Soner, Küreselleşmenin Sosyo-Ekonomik Yansımaları, Gelişmiş ve Gelişmekte Olan lkeler ve Türkiye, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı 394, Ekim 2007, Genelkurmay Basımevi, Ankara, ss. 4-27. s. 8.

Küreselleşme süreci ile hızlanan, ülkeler arasındaki gelir dağılımındaki dengesizlikler ve bu süreci yaşamak zorunda olan veya bırakılan, esas görevi toplumun refahını sağlamakla görevli ulus devletlerin her şeyden önce kendi durumunu çok iyi tartarak, çok çalışarak, çok uluslu şirketlerin belirleyeceği şartlarda değil de, kendi menfaatlerine uygun şartları ileri sürecek iradeyi göstererek, halkının refahını sağlayacak çözümler bulmaları gerekmektedir.

b. İşsizlik Tehlikeleri :

Teknolojik gelişmelerin her alanda kullanılması özellikle ekonomik faaliyetlerde insan gücüne olan ihtiyaçı azaltmış ve işsizlik ortaya çıkmıştır.

6 milyar civarındaki dünya nüfusu içinde işgücü bugün 2 milyar, işsiz sayısı ise 800 milyondur. 2025 yılında dünya işgücünün 3 milyar civarında olması beklenmektedir. Günümüzün nüfus artışı verilerine göre, hem dünya

nüfusu hem dünya işgücü yılda 100 milyon artmakta ama buna karşılık yılda sadece 50 milyonluk bir istihdam yaratılabilmektedir.⁴⁶

İşsizliğe yol açacak iki yeni teknolojik gelişme; biyoteknoloji ve robot teknolojisi gelecekte ulus devletlere problem yaratacaktır. Biyoteknoloji ile sanayileşmiş ülkeler yapay şeker, vanilya, kakao üretebilecektir. Bu ürünlere portakal suları, domates ve daha birçok ürün eklenebilir. Sanayisi tarıma dayanan ve bu ürünleri satarak ihtiyaçlarını karşılayan birçok gelişmekte olan ülkenin geliri azalacak, tarım işçileri işsizliğe sürüklenecek ve sosyal buhranlar oluşacaktır.

Grev-lokavt baskıları nedeni ile artan talebi karşılamak maksadıyla her alanda çok yönlü kullanılacak robotlar üretilmektedir. Robotların kullanım alanları genişledikçe bu alanlarda çalışan işçiler işsiz kalacak, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki ucuz iş gücü de çalışma alanı bulamayacak ve işsizler ordusu çoğalacaktır.

c. İstikrarsız Sermaye

İletişim ve teknolojiadaki gelişmelerin de etkisiyle sermayenin ülkeler arasındaki dolaşım hızı ve miktarı artmıştır. Ülkelerin ekonomileri de birbirine bağımlı hale gelmiştir. Ancak bu çok sesli orkestrayı yönetecek ve yönlendirecek şeflere ihtiyaç duyulmuş ve bunu sanayileşmiş ülkelerin oluşturduğu çok uluslu şirketler üstlenmiştir. Sermaye çeşitli ülke pazarlarına hızla girip çok ufak spekülasyonlarla hızla çıkabilmekte, bu da ulus devletlerin ekonomik politikalarını olumsuz etkilemektedir. 1997 yılında Güney Doğu Asya ülkelerinde başlayan finansal kriz küreselleşmenin etkisi ile tüm dünyaya yayılmış ve olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Asya krizinin birçok nedeni olmasına rağmen küreselleşmenin sonucunda ortaya çıkan sermaye hareketleri ve dış ticaretteki gelişmelerin krizde önemli rolü vardır. Çünkü yabancı sermaye denetimsiz bir şekilde krize düşen ülkelere girmiştir. Gelen bu sermaye sanayide ve inşaat sektöründe verimsiz alanlarda kullanılmış, banka ve finans sistemine geri dönüşü zorlaşmıştır. Banka ve finans sisteminin zayıflığı buna eklenince kriz

⁴⁶ Sonat, a.g.e., s. 220, 221

yaygınlaşmış, uluslararası boyuta ulaşmıştır. Sadece emek piyasası değil, ekonomiler genel anlamıyla krizin etki alanına girmiştir.⁴⁷

İstikrarsız sermayenin yol açtığı krizlere ülkemizden de örnek vermek mümkündür. 29 Kasım 2000 tarihinde ortaya çıkan ve "Kara Çarşamba" olarak adlandırılan mali krizde; gecelik repo faizleri yüzde 1700'lere kadar çıkmış, borsa 7977 puana düşmüş ve Demirbank'a el konmuştur. Bu mali bunalım, Amerika merkezli iki spekülâtör firmanın yabancı bir banka aracılığı ile aniden bir milyar dolar çekmesi ve buna bağlı olarak yapay bir krizin ortaya çıkmasıyla başlamıştır.⁴⁸

Bu krizin hemen arkasından 20 Şubat 2001 tarihinde meydana gelen ikinci kriz ise dünyanın en ünlü yatırım fonlarından "Meryill Lynch"ın müşterilerine gönderdiği raporda Türkiye'den çekilmelerini istemesi ile başlamıştır.⁴⁹ Bu krizde, bir Fransız, iki Japon ve iki Alman bankası piyasadan hızla çekilerek Türkiye'den iki gün içerisinde 5.5 milyar dolar çıkmasına sebep olmuşlardır.

d. Sosyal Güvenlik ve Sendikasılaştırma

Küreselleşmenin hedef aldığı başlıca kurumlardan biri sosyal refah devletinin temelinde yatan sosyal güvenlik sistemidir. Bu sistemi devletin güçlü katılımının yarattığı yerler (Örneğin Batı Avrupa) olduğu gibi, sistemin "İşveren ile İşçiye" dayandığı ülkeler de vardır. Küreselleşmenin refahı tabana yayan bu kurumlara saldırma nedeni çeşitlidir: Bir kere sosyal refah devleti halkın güvenini, bağlılığını güçlendirdiği ölçüde ulus devlet bir güç merkezi olur ve zayıflatılması zorlaşır. Bu da uluslararası şirketlere karşı en güçlü direnme kurumunun ayakta kalması demektir. Öte yandan sosyal güvenlik kurumlarına işverenin katkı payı, dünyayı ele geçirmek üzere adeta bir "cihat ilan eden" uluslararası şirketlerin karlarının törpülenmesine yol açar. Ayrıca işçinin bu kurumlar sayesinde işveren karşısında direnç gücü artar, ücret talepleri yüksek olur; nedeni işsiz kalsa da güveneceği bir kaynak bulunmasıdır. Bunlara

⁴⁷ İyibozkurt Erol , Küreselleşme ve Türkiye, Ceren Basım Evi, Bursa, 1999, s. 73

⁴⁸ Aydoğan, a.g.e, Cilt 1, s.248

⁴⁹ Aydoğan, a.g.e, Cilt 1, s.250

uluslararası sigorta şirketlerinin kendilerine yeni pazar yaratma baskısı eklenmelidir.⁵⁰

Küreselleşme ile yerli işçi yerine yabancı işçilerin istihdamına olanak yaratılmıştır. Sonuçta işçiler zayıf duruma gelmiş, iş güvencesi ve ücret dışı sosyal haklar erimiş, sendikalar zayıflamıştır. Zaten niteliksiz işçilerin ücretleri oransal olarak gerilemektedir.

Küreselleşme ile birlikte uluslararası şirketler yatırımlarını daha ucuz işgücü ve hammaddenin bulunduğu ülkelere yapmışlardır. Bunun sonuçlarını iki taraf açısından değerlendirecek olursak sanayileşmiş ülkeler için; bu ülkelerde yaşayan binlerce kişi işsiz kalmış, üretim azalmış; güçlkle buldukları işlerini kaybetmekten korkan işçiler, grev hakkını ve diğer sosyal haklarını düşünmemeyi, ellerindekine razı olmayı kabullenmişlerdir.

e. Nüfus ve Göçler

Dünya nüfusunun hızla arttığı gözlemlenmektedir. Ancak nüfusun bugünkü artışına bakılarak Asya ve Afrika'da daha hızlı, gelişmiş ülkelerde ise daha az artacağını söylemek mümkündür. Fakir ülkelerin nüfusunun artması ülke insanların milli gelirden daha az pay almaları ve daha fakirleşmeleri anlamına gelmektedir. Bugün fakir olan ülkelere daha iyi şartlara sahip olmak için çoğu zaman hayatı ile ödediği ve yakalanarak kendi ülkesine sınır dışı edilen binlerce göç eden insan, dünyanın her tarafında özellikle sanayileşmiş ülkelerde farklı bir yapı oluşmasına sebep olacaktır.

Göç hareketlerinde özellikle kaçak işçi ve siyasi sığınmacı yolları en çok baş vurulan yöntem olarak gözükmektedir. Avusturya Göç İdaresinin bir raporuna göre her yıl kaçak işçi olarak AB ülkelerine gelenlerin sayısı 400.000'i bulmaktadır.⁵¹ Siyasi sığınma konusunda ise en çok tercih edilen Avrupa ülkesi İngiltere'dir. Bu ülkeye 1989 yılından önce 5000 civarında siyasi sığınma talebi yapılırken, bu sayı 1999 yılında 70.000'e çıkmıştır.

Bir cins insan ticareti halini alan bu tür yasa dışı göç hareketlerine aracılık eden kişi ve örgütlerin 3-4 milyar dolar gelir sağladıkları tahmin

⁵⁰ Kazgan Gülten, Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, Akdeniz Matbaacılık, İstanbul, 1999, s. 382

⁵¹ Öymen, a.g.e., s.68.

edilmektedir. Bu aracılık işleminin önemli bir kısmının terörist örgütler tarafından yapıldığı dikkate alındığında göç hareketlerinin terörizme sağladığı katkı ortaya çıkar.

Tabi ki göçler sadece yasa dışı yollardan olmamaktadır. Bazı ülkeler yetersiz iş gücünü takviye etmek maksadıyla da göçmen kabul etmektedirler. Örneğin, ABD yılda ortalama 250.000 göçmen kabul etmektedir. 1960'lı yılların başında Alman hükümetinin talebi üzerine bu ülkeye giden işçilerimizle başlayan Türk göçmen işçi uygulaması neticesinde günümüzde 3.3 milyon Türk işçisi Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde çalışır durumdadır.

f. Çevre Problemleri

Teknolojik gelişme ile birlikte; ozon tabakası delinmiş, sıcaklar artmış, denizler kirlenmiş, kutuplarda buzullar erimeye başlamıştır. Artık dünyanın herhangi bir yerinde oluşan bir çevre problemine hiçbir ülke ilgisiz kalamamaktadır.

Çevre kirliliğinde ülkelerin ortak menfaatlerine uygun olarak yeni teknolojilerden yararlanılmalıdır. Öncelikle çevrenin kirlenmesine engel olunmaya çalışılmalı, engel olunamazsa veya önceden kirletilmiş bölgeler içinde yeni teknolojilerden yararlanarak zararı asgari tutulmaya çalışılmalıdır.

Gelişmiş ülkeler sanayi devriminden günümüze kadar geçen sürede kendi ülkelerinde sebep oldukları çevre sorunlarını asgariye indirmek ve geri döndürmek maksadıyla çevre sorunları yaratan teknoloji ve üretim tesislerini geliştirmekte olan veya az gelişmiş ülkelere ihraç etmektedirler. Ancak yine de çevre kirliliğine yaptıkları katkı diğer ülkelere daha fazladır.

Çevreyi olumsuz yönde etkileyen unsurlardan biri de hızlı kentleşmedir. İş sahalarının kentlerde kurulması nedeniyle hızla artan kentleşme beraberinde altyapı sorunlarını ve çevre kirliliğini de getirmektedir. Dünyada kentlerde yaşayan insanların 1.1 milyarı sağlıklı bir hava solumak zorundadır, 220 milyonu temiz içme suyundan yoksundur, 600 milyonu uygun bir barınağa sahip değildir ve 100 milyonu açlıkta yaşamaktadır.⁵²

⁵²Öymen, a.g.e, s. 117-119

g. Sosyal Bozulmalar

Küreselleşme sadece mal ve sermayenin serbest dolaşımı, devletin küçülmesi ve özelleştirme talepleri ile gelmemiştir. Ekonomiye ilişkin taleplerde olduğu gibi, siyasal ve sosyal talepler koşulları ve yaptırımları ile birlikte gelmiştir.

Ekonomik problemler, işsizlik vb. nedenlerle insanların aile yapısı bozulmakta, alkol tüketimi, uyuşturucu kaçakçılığı ve kullanımı özellikle büyük şehirlerde endişe verici boyutlara ulaşmaktadır. Dünyada milyonlarca insan açlık sınırında bulunmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte uyuşturucu, terörizm, ırkçılık, yabancı düşmanlığı artmaktadır. Ulusal kimliklerin dejenerasyonu, anlamsız bir şekilde kimlik arama sorunu yaratmakta, bu da kültürsüzleşmeye yol açarak insanlar arası sosyal ve kültürel bağları zayıflatarak kendi aralarında bölünmelere yol açmaktadır.

h. Ulus Devlet Etkinliğin Azalması

Bilginin, iletişim ve teknolojinin süratle hareket etmesi ile ulus devletler artık ekonomik faaliyetlerde her şeyi kontrol edemez hale gelmişlerdir. Çok uluslu şirketlerin etkisi ve gücü ulus devletleri zayıflatarak, kendi amaçlarını daha kolay gerçekleştirmektedir. Bu amaçla özelleştirme, sosyal haklar, insan hakları, devlet korumacılığının kaldırılması, serbest ticaret gibi bir çok yönden harekete geçmekte ve dünyada kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kendilerinin kurdukları ve görünüşte insani değerlerle hareket edecek kuruluşları da bu amaçla bir araç olarak kullanmaktadır.

Serbest piyasa ekonomisi ve küresel ticaretin erdemleri o denli yoğunlukla propaganda edilirken beyin yıkama operasyonuna dönüşen bu tutum toplumun hemen her kesiminde kalıcı etkiler yapmaktadır. Yaratılan psikolojik ortam sosyal devlet ve ulus devlet kavramlarını, ulusal bağımsızlık işlemlerini neredeyse yasa dışı olmayan bir suç haline getirmektedir. Aydınların ulusal bağımsızlığa ve ekonomik gerçeklere yönelik görüş, araştırma ve önerileri halkın bilgi ve değerlendirilmesinden neredeyse saklanmaktadır. Ulusal

bağımsızlık kavramı yerine “eşit koşullu karşılıklı bağımsızlık” gibi, gerçekte ilgisi olmayan garip sloganlar ortaya çıkmıştır.

Küreselleşme sürecinde ulusal devletin oynayabileceği rolü düşünürken üç temel işlev ortaya çıkmaktadır⁵³;

- Uluslararası plandaki tehdit ve olanakları da hesaba katarak ulusal bir strateji belirleme ve yönlendirme işlevi,
- Makro ekonomik istikrarı sağlamada bölüşüm yönetimi işlevi,
- Kuralları koyma ve denetleme işlevi.

Ulus devlet yapılarını etkisiz hale getirme çalışmaları sistemli bir şekilde yürütülen çabaların bir ürünüdür. Başlangıçta ulus devlet yöneticileri kendi düşüncesinde olanlardan seçirmiştir. Daha sonra kredi ve teşvik uygulamaları ile bu ulus devletler ekonomik olarak bağımlı hale getirilmiştir. 1990’dan sonra da ekonomik olarak bağımlı hale gelmeyen çok az ülke kaldığından, ulus devlet yapılarını yıkmak için açık faaliyetler yürütülmeye başlanmış ve uluslararası şirketler de bu konuda baskı yapmaya, gümrük duvarlarını aşarak karlarını arttırmaya, dünya pazarlarında menfaatlerini engelleyecek ulus devlet yetkilerini azaltmak için girişimlerde bulunmaya başlamışlardır.

Ulus devletin ticari alandaki varlığı, korumacı gümrük yasaları; ekonomideki varlığı bağımsız maliye ve KİT’ler, siyasi varlığı ise ulusal yönetim ve hukuktur. Bunlar doğal olarak ulus devlet karşıtlığının temel hedefleri haline gelmişlerdir. Günümüzün kaçınılmaz gerçekleri olarak sunulan; serbest piyasa ekonomisi, gümrük birliği anlaşmaları, özelleştirme, yerel yöneticilik ve uluslararası tahkim gibi uygulamalarla, ulus devletlerin varlık nedenleri ve bu nedenlere kaynaklık eden yaşam alanları birer birer kontrol altına alınmaya başlanmıştır.⁵⁴

i. Tekelleşme

Küreselleşme ile birlikte tekelleşme de paralel olarak artmaktadır. Birçok üretim dalında birkaç uluslararası şirket dünya pazarlarını kontrol etmektedir. Ulus devlet yapılarını zayıflatan politikaları ile siyasi, ekonomik, sosyal her

⁵³ Ulagay Osman, Quo Vadis, Küreselleşmenin İki Yüzü, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 104

⁵⁴ Aydoğan, a.g.e., Cilt:2, s. 593

konuda söz sahibi olmuşlardır. Bu da denetlenmesi mümkün olmayan, ulus devletlerin karşılaşabileceği en ciddi sorunlardan biridir. Tekelleşmeye sadece ekonomik faaliyetler açısından bakmak yanlıştır. Bilgi tekeli, basın tekeli vb. eklenebilir.

Bugün küreselleşme etkisini daha çok göstermeye başlayan ve ulus devletlerin belki de üzerinde durması ve tedbir alması gereken basın ve yayın tekeli. Yani radyo, TV, yazılı basın, haber ajansları, uydu ve bilgisayar teknolojisi ile telefondur. Bunların hepsi etkili bir silahtan daha tahrip edici etkiye sahiptir. Ulus devletlerin sosyal yapısını bozabilmekte, uluslararası kamuoyu oluşturabilmekte, kendi amaçlarına ters düşen hiçbir haberi yayınlamadığı gibi, yeni dünya düzeninde menfaatine olacak konular özellikle işlemektedir.

Dünya haber pazarının hemen hemen tümü, dört ajansın tekelindedir. Associated Press ve United Press (ABD), Reuters (İngiltere), France Press (Fransa), dünyanın bütün radyolarına, televizyon kanallarına, bütün gazetelerine haber satmaktadırlar. Dünya “haberlerinin” %65’i ABD kaynaklıdır. Kamuoyu oluşturmada son derece becerikli bu “kültürel istila” araçları, diledikleri zaman, diledikleri konularda başlattıkları haber-yorum programlarıyla milyonlarca insanı etkileyip, diledikleri biçimde yönlendirebilirler. Yeni düzen ideolojisine aykırı düşen hemen hiçbir haber ajans bültenlerinde gerçek boyutuyla yer alamaz.⁵⁵

j. Vergi Düzenlemeleri

Dünyada ulus devletler kamu düzenini ve güvenliği sağlamakta, toplumsal yaşamı düzenlemektedir. Milletten menfaatlerine aykırı olabilecek her türlü iç ve dış tehditlere karşı korumacılık görevini yapmaktadır. Devletin maddi gücü alınan vergilerden sağlanmaktadır.

Ancak son zamanlarda dünya pazarlarında tekel haline gelen uluslararası şirketler, yatırım yaptıkları ülkelerde devlet yapısına müdahalelerde bulunarak vergi vermedikleri gibi kendi ülkelerinde de kanunların açıklarından yararlanarak yeterli vergi vermemektedir.

⁵⁵ Demirkan Tarık, Küresel Düşünce Grubu Paneller Dizisi, Melisa Matbaacılık, İstanbul, 1997, s. 28

k. Özelleştirme:

1980'lerin başında devletin ekonomideki etkinliği konusundaki yaklaşımlar değişmeye başlamıştır. Başta petrol krizi olmak üzere uluslararası alanda yaşanan bazı güçlükler, durgunluklar, sosyal harcamalar nedeniyle üretim maliyetlerindeki artışlar, ucuz emek avantajından yararlanan bazı gelişmekte olan ülkelerin mallarıyla rekabet etmekte karşılaşılan güçlükler ve sosyal harcamaların bütçe olanaklarını zorlaması gibi nedenlerle ekonomide yeni politika arayışları ortaya çıkmaya başlamıştır. ABD'de Başkan Ronald REAGAN, İngiltere'de Başbakan Margaret THATCHER devletin ekonomideki rolünü iyice kısıtlamaya karar vermişlerdi. İngiltere bu dönemde özelleştirmeye büyük önem ve öncelik vermiştir. THATCHER'ın yaklaşımı diğer ülkeleri de etkilemiş ve 1980'li yılların ortalarında 60 ülkede özelleştirme çalışmalarına başlanmıştır. 1988-1993 yılları arasında dünyanın çeşitli ülkelerinde özelleştirilen kamu şirketlerinin toplam değeri 250 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır.⁵⁶ Bu yaygın özelleştirme çalışmalarının sakıncaları da görülmüş, ilk yıllarda özelleştirilen şirketlerde büyük miktarda işçi azaltılarak işsizliğin artmasına neden olunmuştur. Bazı iş kollarında ise tekelleşme artmıştır.

l. Eğitim

Küreselleşmenin temelinde bütün dünyada yaşayan insanların barış, mutluluk, refah içinde olması yatmaktadır. Ancak teknolojideki gelişmeler; iyi yetişmiş, teknolojik gelişmeleri yakın takip edebilen ve bunlara ayak uydurabilen eğitilmiş insan gücünü ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada eğitimin kalitesi de önem arz etmekte ve bu eğitimin toplumun her kesimine yaygınlaştırılması gerekmektedir. Aksi takdirde, eğitim konusundaki fırsat eşitsizliği ve kalitesiz eğitimin getireceği sorunlar bilinçli birey yetiştirme çabasını boşa çıkartarak, eğitim kavramı üzerine oturtulan ulusal savunma, güvenlik, milli birlik ve beraberlik gibi bir devlet için hayati değeri haiz fonksiyonları sekteye uğratabilir.

Bu husus, küreselleşmenin bir olumsuz sonucu olarak ortaya çıkan mikro milliyetçilik, etnik ayrımcılık, aşırı dini akımlar, terörizm, yasa dışı suç örgütleri

⁵⁶ Öymen a.g.e., s.306

oluşturma (mafya) gibi bir ülkeyi ve beraberinde onu meydana getiren ulusu felakete götürecektir bir süreci başlatır.

Bilgi çağının haberleşme ve iletişimde sağladığı imkanlar kaçınılmaz olarak toplumlara ve birey olarak insanı özellikle fikir ve ideoloji bazında olumlu-olumsuz etkilere açık hale getirmiştir. Bununla beraber küreselleşmenin getirdiği serbest piyasa ekonomisi ve bununla birlikte gelişen insan hakları ile demokrasi anlayışı bireyin ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bilgi çağının insanı ön plana çıkarması, insanın önemini artırdığı gibi onu bir hedef haline de getirmiştir. Böylece ulus devletler açısından kaliteli ve milli nitelikli eğitimin önemi daha da artmıştır.

II. AVRUPA BİRLİĞİ

A. Avrupa Birliğinin Doğuşu :

Avrupa Birliği düşüncesi XIV'ncü yy.dan itibaren tarihçileri, filozofları, yazarları, ozanları, hukukçuları ve siyaset adamları tarafından değişik zamanlarda dile getirilmiştir. Bir kısım yazarlara göre Avrupa'nın bütünleşmesi düşüncesinin temelleri, Fransız hukukçusu Pierre Dubois'in bir eserinde bulunabilir. Bazı yazarlar da bu düşüncenin temellerini Rousseau ve Kant'ın eserlerinden başlatırlar. Avrupa Birliği konusunda görüşler ileri süren bir çok düşünür olmuştur. Bunlar arasında Sully, Sait Simon, Penn, Leibniz, Saint Pierre, ve Bluntscheli ilk başta göze çarpan önemli düşünürlerdir.⁵⁷

Avrupa'da bir birlik yaratma düşüncesi ciddi olarak 2. dünya savaşı içinde ortaya çıkmıştır. Müteakiben İngiltere Başbakanı Churchill'in 19 Eylül 1946'da yaptığı ünlü konuşmasında, Avrupa Birleşik Devletleri için ilk adımın Fransa ile Almanya arasında ortaklık oluşturmaktan geçtiğini; bu çerçevede Fransa'nın Avrupa'nın manevi liderliğini yapabileceğini, Fransa ve Almanya olmadan

⁵⁷ Bozkurt Enver- Özcan Mehmet- Köktaş Arif, Avrupa Birliği Hukuku, Asil Yayın, Ankara, 2004, s.2.

Avrupa'nın kendine gelemeyeceğini, İngiltere'nin ve İngiliz Uluslar Topluluğu'nun Birleşik Avrupa Devletleri fikrinin destekleyicisi olacağını ifade etmiştir.⁵⁸

Avrupa'da birlik yaratma konusunda en önemli girişim, savaş sonrasında Fransa Planlama Teşkilatı'nın Başkanı Jean Monnet'den gelmiştir. Monnet, savaş sonrası Avrupada düzenin korunmasının güvencesinin, Almanya'nın büyümesinin sınırlanmasında değil Almanya'yı Avrupa içinde "asimile" etmekte görmüştür.⁵⁹

Avrupa Birliği'nin kurulmasında fikir babalığı yapan *Monnet*'in düşüncelerinden esinlenen zamanın Fransız Dışişleri Bakanı *Robert Schuman* 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransa ile Almanya arasında kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilmesini, savaş sanayiinin temel girdileri olan bu maddelerin üretim ve kullanımının uluslar üstü bir organın sorumluluğuna bırakılmasını önermiştir. *Schumann planı* olarak bilinen bu plana Almanya ve diğer ülkeler de olumlu yaklaşmışlardır.⁶⁰

B. Avrupa Birliğinin Bütünleşme Süreci

1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun Kurulması

Bu çerçevede, 1951 yılında Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, Paris'te imzaladıkları bir Antlaşma ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuşlardır.⁶¹ Böylece Avrupa Birliği'nin temeli atılmıştır

Savaştan önce Almanya'nın denetiminde olan Ruhr ve Saarland havzalarının statüsü savaş sonunda temel anlaşmazlık konularının başında gelmektedir. Fransa, Almanya'nın savaş sonrası durumunun belirsizlik olmasından rahatsız olmakta ve söz konusu bölgelerin Almanya denetimine bırakılmasına muhalefet etmektedir. Fransa'ya göre, o dönem endüstrisi için hayati önem taşıyan kömür ve çelik zenginliği nedeniyle Ruhr ve Saarland havzalarının uluslararası yönetim altına alınmasını zorunluluk taşımaktadır.

⁵⁸ Ülger İrfan Kaya, TDV, Avrupa Birliğinin ABC'si, Sinemis Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 5-6.

⁵⁹ Karluk Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, 4. Baskı, Emir Ofset, İstanbul 1996, s.38.

⁶⁰ Karluk, a.g.e., s. 39.

⁶¹ İKV, Avrupa Birliğinin Tarihçesi, <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php> (25.02.2008)

8 Nisan 1949 Washington Anlaşması ile siyasi kimlik kazanan Batı Almanya'nın öncelik verdiği husus ise meşruiyet tesis etmek ve Avrupa devletleri ile iyi ilişkiler kurmaktır. Bu çerçevede, Almanya önce Marshall yardımlarının dağıtımında koordinasyon sağlamak amacıyla kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatına (OEEC) üye olmuş, ardından 31 Mart 1950'de Avrupa Konseyi'ne ortak üye sıfatıyla katılmıştır. Fransa'nın bu gelişmelere karşı tutumu ise daha nettir: Fransa, Almanya'nın yeni maceralara sürüklenmemesi için Avrupa sistemi içerisine alınması ve sıkı denetime tabii olması görüşündedir.

Bu konjonktürde, 9 Mayıs 1950'de Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, hükümeti adına bir bildiri yayınlayarak, kömür ve çelik üretiminin ulus üstü bir örgütün denetimine girmesi teklifini ortaya atmıştır.⁶² Sonuçta 18 Nisan 1951 tarihinde Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) 6 üye ile Paris Anlaşmasıyla kurulmuştur. Bu ülkelerdeki kömür ve çelik sanayii ile ilgili alınan kararlar, bağımsız ve devletlerüstü bir kuruma (Yüksek Otorite) devredilmiştir. Söz konusu kurumun ilk başkanı ise Jean Monnet olmuştur.⁶³

2. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunun Kurulması

Paris Antlaşmasını imzalayan altı ülke arasında, AKÇT ile sınırlı alanda başlatılan bütünleşme çabalarını çeşitli alanlara yaygınlaştırma girişimleri kapsamında, öncelikle Avrupa genelinde siyasi alanda bir bütünleşme gerçekleştirme yoluna gidilmiştir. Ancak 1952 yılında Avrupa Savunma Topluluğu ve 1953 yılında Avrupa Siyasal Topluluğu (European Political Economy) olarak somutlaşan dış politika ve savunma politikası alanlarındaki bütünleşme girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması neticesinde, ekonomik entegrasyon gerçekleştirmeden siyasi entegrasyona ulaşamayacağı şeklindeki görüş ortaya çıkmış ve bu doğrultuda ekonomik entegrasyon çabaları yoğunluk kazanmıştır.⁶⁴

⁶² Ülger İrfan Kaya, Avrupa Birliği Rehberi, Türk Demokrasi Vakfı Tasarım stüdyosu, Ankara, 2007, s.4-5.

⁶³ ABGS, Avrupa birliğinin tarihçesi <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1>, (13.04.2008)

⁶⁴ DTM-TOBB, Avrupa Birliği ve Türkiye, Doğuşum Matbaacılık, 5. Baskı, Ankara, 2002, s.11-12.

Kömür ve çelik ile başlayan işbirliğinin boyutu 25 Mart 1957 (Roma) tarihinde aynı üyeler tarafından kurulan iki ayrı toplulukla genişletilmiştir.⁶⁵ Bunlardan birincisi olan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nda (EURATOM) üye ülkeler arasında atom enerjisi alanında işbirliğine gidilmesi; ikincisi olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda (AET) ise ekonomik bütünleşme öngörülmüştür. Her iki teşkilatın örgütlenmesinde model olarak AKÇT esas alınmıştır. Bir başka ifade ile, Roma Antlaşmaları ile kurulan EURATOM ve AET, tıpkı Paris Antlaşması ile kurulan AKÇT gibi ulus üstü yapıda örgütlenmiştir.⁶⁶

3. Topluluk Organlarının Birleştirilmesi: Füzyon Anlaşması

Avrupa Topluluklarının bütünleşmesinde ilk adım Kurucu Antlaşmalar olmuştur. 25 Mart 1957'de Roma Antlaşmalarıyla aynı tarihte imzalanan kurumlar arası anlaşma (*interinstitutional agreement*) ile Paris Antlaşmasının AKÇT için oluşturduğu Asamble ve Adalet Divanının, aynı zamanda AET ve AKÇT'nin organı olduğu hükme bağlanmıştır. Bütünleşmede ikinci adım Füzyon Anlaşması olmuştur. 8 Nisan 1965'de imzalanan ve 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren Füzyon Anlaşmasının resmi adı "Avrupa Topluluklarında Tek Komisyon ve Tek Konsey Kurulan Anlaşma"dır. Füzyon Antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle AKÇT, AET ve EURATOM'un yürütme organları birleştirilmiştir. Her Toplulukta ayrı ayrı bulunan Konsey ve Komisyonların sayısı bire indirilmiş ve bunların her üç Topluluk için de hizmet vermesi kabul edilmiştir.⁶⁷

4. AET'de Gümrük Birliğinin Kurulması

Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurucu ülkeleri arasında gümrük birliği ise, 1 Temmuz 1968'de tamamlanmıştır. AET'yi kuran Roma Antlaşmasında gümrük birliği için 12 yıllık süre öngörülmüştü. Roma Antlaşması, 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla kurucu ülkeler arasında gümrük birliğinin 1 Ocak 1970'e kadar tesis edilmesi beklenmekteydi. Ancak gelişmeler

⁶⁵ Bilici Nurettin, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri (Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme), Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2005, s.38.

⁶⁶ Ülger İrfan Kaya, Avrupa Birliğinin ABC'si, TDV, Sinemis Yayıncılık, Ankara 2003, s. 14.

⁶⁷ Ülger İrfan Kaya, Avrupa Birliği Rehberi, TDV, Tasarım Stüdyosu, Ankara 2006, s. 10.

daha hızlı bir seyir izlemiş ve gümrük birliği öngörülen tarihten 18 ay önce tamamlanmıştır.⁶⁸

Gümrük birliği ile üye ülkeler arasındaki gümrük tarifeleri de dâhil tüm ticaret engelleri kaldırılmış ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük politikası izlenmeye başlanmıştır.⁶⁹

5. Avrupa Tek Senedi

Gümrük Birliği, üye ülkeler arası ticareti çok önemli ölçülerde artırmıştır. Bu aşamadan sonra, uygulaması devam eden üye ülkeler arasındaki gümrük formalitelerinin de kaldırılarak, gerçek anlamda bir iç pazara ulaşılması hedefi hep gündemde kalmıştır. Bu önlemler üye ülkeler tarafından kabul edilerek 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa tek senedi ile tek pazara ilave olarak ekonomik ve parasal birliğin sağlanması, Avrupa parlamentonun yetkilerinin genişletilmesi ve çevrenin korunmasına yönelik düzenlemeler de yapılmıştır.⁷⁰ Bir başka deyişle, Avrupa tek senedinde geleceğin Avrupa Birliğini oluşturmak için alınması gereken önlemler yansıtılmaktadır.⁷¹

6. Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması)

Maastricht Zirvesi 9-10 Aralık 1991 tarihinde Hollanda'nın aynı isimli şehrinde yapılmıştır. Burada alınan kararlar, Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması) ismi altında 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanmıştır. 53 maddeden oluşan antlaşmanın yürürlüğe girişi ise 1 Kasım 1993 tarihinde gerçekleşmiştir.⁷²

Maastricht Antlaşması'nın ortaya çıkardığı AB'nin temelini Avrupa Toplulukları oluşturmakla beraber, AB, üç sütun üzerine oturmaktadır. Birinci sütunda var olan üç topluluk daha sağlam bir temele oturtulmuş ve ilave olarak parasal birlik eklenmiştir. İkinci sütunda üye devletler arasında ortak bir dış politika ve güvenlik politikası üzerinde işbirliğinin gerçekleştirilmesi, üçüncü

⁶⁸ Ülger, Avrupa Birliği Rehberi, a.g.e., s. 15.

⁶⁹ Palabıyık Serdar M.-Yıldız Ali, Avrupa Birliği;ODTÜ Bilim ve Toplum Kitapları Dizisi, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 17.

⁷⁰ Bilici, a.g.e., s.30.

⁷¹ Palabıyık-Yıldız, a.g.e., s. 22.

⁷² Bilici, a.g.e., s.41.

sütunda ise adalet ve içişleri konularında üye devletler arasında işbirliğinin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁷³

Böylelikle Avrupa Birliği Antlaşması oldukça sorunlu bir konu olan politikalar ile yetkilerin eşleştirilmesi konusunda önemli yenilikler getirmiş ve hangi konuların hangi aktörlerin yetkisi altında yürütüleceği belirlenmiştir. Bununla beraber daha etkin bir işleyiş için çeşitli araçlar tasarlanmış ve uygulamaya konmuştur.⁷⁴

C. Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci :

Roma Antlaşması'nın 1958 yılında yürürlüğe girmesinden sonra, gerek Avrupa Toplulukları'nın temellerini atan (AKÇT, EURATOM, AET) bakımından gerek Roma Antlaşması'nda yer alan politikaların uygulanması açısından başarılı bir dönem başlamıştır. Üye devletler arasındaki Gümrük Birliği, Roma Antlaşması'nda öngörülen tarihten bir buçuk yıl önce, 1 Temmuz 1968'de tamamlanmış, ulaştırma ve enerji alanlarındaki gecikmelere rağmen AET, "geçiş dönemi" adı verilen ilk uygulama devresinin sonunda 31 Aralık 1969 tarihinde Antlaşma ile saptanan hedeflerin çoğuna ulaşmayı başarmıştır.⁷⁵

Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'dan oluşan Avrupa Topluluğu'nun başarıları diğer Avrupa devletlerinin dikkatini çekmiş ve genişleme süreci başlamıştır.

1. Birinci Genişleme:İngiltere, İrlanda, Danimarka

EFTA kurucu üyelerinden İngiltere ve Norveç, sırasıyla, 9 ve 10 Ağustos 1961 tarihlerinde, İrlanda'nın 31 Temmuz 1961 tarihinde yaptığı başvurunun ardından, AT'na üye olmak için resmen başvuruda bulunmuştur. Ancak, Fransa Cumhuriyeti Başkanı General de Gaulle, İngiltere'nin üye olmak istediğinden kuşku duyduğunu 14 Ocak 1963 tarihinde yaptığı bir basın toplantısında dile getirmiş, bir kaç gün sonra, adaylık başvurusunda bulunan ülkelerle ilgili müzakereler askıya alınmıştır. İngiltere, 11 Mayıs 1967 tarihinde, AT'na katılmak için tekrar başvuruda bulunmuştur. İngiltere'nin üyelik başvurusunu,

⁷³ Bozkurt-Özcan-Köktaş, a.g.e., s. 29-30.

⁷⁴ Palabıyık-Yıldız, a.g.e., s. 25.

⁷⁵ İKV, Avrupa Birliğinin Genişlemesi, <http://www.ikv.org.tr/abgenismesi.php> (25.03.2008)

İrlanda, Danimarka ve Norveç'in başvuruları izlemiştir. Ancak, General de Gaulle, İngiltere'nin AT'na katılma isteğini kabul etme konusundaki olumsuz tutumunu sürdürmüştür. Bununla birlikte, Komisyon, İngiltere, Danimarka, İrlanda ve Norveç'in AT'na üyelik başvuruları konusunda görüşünü 13 Eylül 1967 tarihinde bildirmiştir. Konsey, 22-23 Temmuz 1969 tarihlerinde gerçekleştirdiği toplantıda, Komisyonun anılan ülkeler ile ilgili görüşünü güncelleştirmesini talep etmiş ve Komisyon, 1 Ekim 1969 tarihinde görüşünü güncelleştirmiştir. 30 Haziran 1970 tarihinde ise, aday ülkeler ile katılım müzakereleri Lüksemburg'da başlamış ve Danimarka, İrlanda ile İngiltere 1 Ocak 1973 tarihinde AT'na katılmıştır.⁷⁶

Bu ülkelerin Topluluğa katılmasıyla ilk genişleme gerçekleşmiş ve üye sayısı altıdan dokuzaya yükselmiştir. 1973 yılında iki EFTA kurucu üyesi ülkenin - İngiltere ve Danimarka - Topluluğa katılımı sonucunda Topluluk EFTA ülkeleri ile ilişkilerini yeniden düzenlemiştir. (Norveç'in Katılım Antlaşması ise, ülkede yapılan bir referandum ile reddedilmiştir.)⁷⁷

2. İkinci Genişleme: Yunanistan

Toplam 7 yıl süren Albaylar Cuntasının ardından Yunanistan; Karamanlis önderliğinde demokrasiye geçmiştir. Karamanlis, işbaşına geldikten sonra ilk iş olarak demokrasinin teminatı olarak gördüğü Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Yunanistan'ın tam üyelik başvurusu sonucunda hazırlanan Komisyon görüşü olumsuzdur. Ancak Bakanlar Konseyi, ekonomik gerekçeleri geri plana iterek, siyasi gerekçeleri ön plana çıkarmış ve böylece Yunanistan ile tam üyelik müzakerelerinin başlanmasına yeşil ışık yakılmıştır. Uzun müzakerelerin ardından 1 Ocak 1981'de Yunanistan Avrupa Topluluklarına tam üye olarak katılmıştır.⁷⁸ Yunanistan'ın katılmasıyla üye sayısı 10'a yükselmiştir.

⁷⁶ Kavalalı Murat, Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci, AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2005, s. 7-8.

⁷⁷ İKV, Avrupa Birliğinin Genişlemesi, <http://www.ikv.org.tr/abgenislemesi.php> (25.03.2008)

⁷⁸ Ülger İrfan Kaya, Avrupa Birliği Rehberi, TDV, Tasarım Stüdyosu, Ankara, 2006, s. 33.

3. Üçüncü Genişleme: İspanya ve Portekiz

1980'li yıllarda yaşanan ikinci genişleme dalgası, yine Avrupa'nın güney ekseninde gerçekleşmiştir. İspanya'nın "Franco Rejimi (1939-1975)" ve Portekiz'in ise "Salazar Rejimi (1932-1968)"nden sonra demokrasiye geçişleri, özellikle demokrasiyi yaşatma çabalarının bir sonucu olarak, AT'na ayrı ayrı üyelik başvuruları yapmışlar⁷⁹ ve bu başvurular, Komisyon, ekonomik gerekçeleri öne çıkararak olumsuz görüş bildirmesine rağmen, Yunanistan gibi siyasi gerekçelerle kabul görmüştür.

Bununla birlikte, tam üyelik müzakereleri, özellikle coğrafi büyüklüğü ve nüfusu nedeniyle İspanya bakımından çetin geçmiştir. O dönemde İspanya'nın AT ortalamalarının çok gerilerinde kalan gelir yapısı büyük handikap oluşturmuştur. Bu nedenle müzakereler birkaç kez kesilme noktasına gelmiş, güçlüklerin aşılmasında İspanyolların bütün sosyo-ekonomik katmanlarının AT tam üyeliğine dört elle sarılmaları büyük rol oynamıştır. Öylesine ki; içeride birbirleriyle kıyasıya kavga içinde olan işçi - işveren temsilcileri, konu AT tam üyeliği olduğunda tek bir sesle AT'nin karşısına çıkarak her türlü güçlüğü aşmayı bilmişlerdir.⁸⁰ Sonuç olarak, İspanya ve Portekiz müzakerelerin ardından 1 Ocak 1986'da tam üye olarak AT'ye katılmışlar ve böylece topluluğun üye sayısı 12'ye çıkmıştır.

4. Dördüncü Genişleme: İsveç, Finlandiya ve Avusturya

Dördüncü genişleme ise; 9 Kasım 1989 tarihinde Berlin Duvarının yıkılmasının ardından, "tek kutup"lu ve tarafsızlığın "Soğuk Savaş" dönemine göre öneminin kalmadığı bir Dünya'da ve Avrupa Birliği Antlaşmasının 1 Kasım 1993 tarihinde onay işlemlerinin tamamlanarak yürürlüğe girdiği, böylece AB tarafından Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının oluşturulması sonrasında, Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın 1 Ocak 1995 tarihinde AB'ne katılımları ile gerçekleşmiştir.⁸¹

Topluluk dördüncü genişleme sürecini Güney Avrupa ülkelerine kıyasla ekonomik olarak daha gelişmiş ve demokrasinin tüm kurumları ile daha iyi

⁷⁹ Kavalalı, a.g.e., s.8.

⁸⁰ Ülger, a.g.e., s.34.

⁸¹ Kavalalı, a.g.e., s.10.

işlediği Kuzey ülkeleri (Avusturya, İsveç, Finlandiya) ile gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda EFTA üyesi olan bu ülkelerden Avusturya 17 Temmuz 1989'da, İsveç 1 Temmuz 1991'de, Finlandiya ise 18 Mart 1992 tarihinde Topluluğa üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. Birlik, üç ülke için müzakereleri eş zamanlı olarak 1 Şubat 1993 tarihinde başlatmış ve bu ülkelerin Birliğe üye devletlerle ortak değerleri taşıması ve refah seviyelerinin yüksek olması nedeniyle, katılım müzakereleri Birlik tarihindeki en kısa sürede (13 ay) tamamlanmıştır. Ancak Avusturya'ya malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı, dış ilişkiler ve Gümrük Birliği, mali ve bütçesel hükümler ve rekabet politikası konularında, İsveç'e aynı konulara ek olarak tarım ve balıkçılık politikası konusunda ve Finlandiya'ya da her iki ülke için de ortak olan konularda ve yine balıkçılık politikası konusunda geçiş süresi tanınmıştır. Bu ülkelerin 1995 yılında katılımları ile Birlik, Orta ve Kuzey Avrupa'ya doğru genişleyerek üye sayısını on beşe çıkarmıştır.⁸²

5. Beşinci Genişleme: 10 Yeni Ülkenin Katılımı

1990'lı yıllarda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile AT/AB arasında imzalanan Avrupa Antlaşmalarının temel amacı, söz konusu ülkeleri AB üyeliğine hazırlamaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet hegemonyası altına giren söz konusu ülkelerin katılma koşulları, 1993 Aralık ayında Kopenhag zirvesinde somutlaştırılmıştır. Zirvede, üç ana başlık altında toplanan ve adayların tam üye olabilmeleri için uymaları zorunlu olan kriterler şu şekilde belirlenmiştir.

- Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını azınlıklara saygıyı ve azınlıkların korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarını sağlamak;
- İşleyen bir pazar ekonomisine sahip olunmasının yanı sıra, Avrupa Birliği içindeki rekabet baskısı ile piyasa güçleri karşısında durabilme yeteneğine sahip olmak;
- Siyasi, ekonomik ve parasal birlik de dahil olmak üzere tam üyelikten kaynaklanan yükümlülüklerle uyum yeteneğinin bulunması.

⁸² İKV, Avrupa Birliğinin Genişlemesi, <http://www.ikv.org.tr/abgenismesi.php> (25.03.2008)

Özetle 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde bir diğer önemli dönüm noktası olmuştur.⁸³ Zirvede, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, GKRY ve Malta ile yürütülen müzakerelerin sonuçlandırılmıştır. 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da Katılım Antlaşması'nın imzalanmasının ardından 10 aday ülke 1 Mayıs 2004 tarihinde Birlik üyesi olmuşlardır.⁸⁴ Böylece üye sayısı 25'e yükselmiştir.

1 Mayıs 2004 tarihinde 10 yeni üye ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve GKRY) AB'ye resmen katılması ile AB tarihinin en kapsamlı genişlemesini tamamlamış oldu. Toplam 378 milyon nüfusa sahip olan AB15'in nüfusu, son genişleme ile birlikte 454 milyona ulaşırken; 10 yeni ülkenin katılımıyla AB'nin resmi dillerinin sayısı da 11'den 20'ye yükselmiştir. Avrupa kıtasının tarihi bölünmesini sona erdiren bu genişleme dalgası AB'nin sosyal, kültürel, ekonomik iç dengelerinin yanı sıra kurumsal yapısını da büyük ölçüde değiştirmiştir.⁸⁵

6. Beşinci Genişlemenin Tamamlanması: Bulgaristan ve Romanya

AB Komisyonu, Bulgaristan ve Romanya için 13 Kasım 2002 tarihinde 2007 yılında Birliğe tam üye olabilmelerine ilişkin yol haritasını sunmuş, 25 Nisan 2005 tarihinde de Katılım Antlaşması'nı Lüksemburg'da imzalamıştır. Her iki ülke ile 2000 yılında açılan üyelik müzakereleri Aralık 2004'te tamamlanmıştır. Üyelikleri ise 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir.⁸⁶ Böylece üye sayısı 27'ye çıkmıştır. 27 üyeli Avrupa Birliğinin yeni haritası Şekil-1'de görülmektedir.

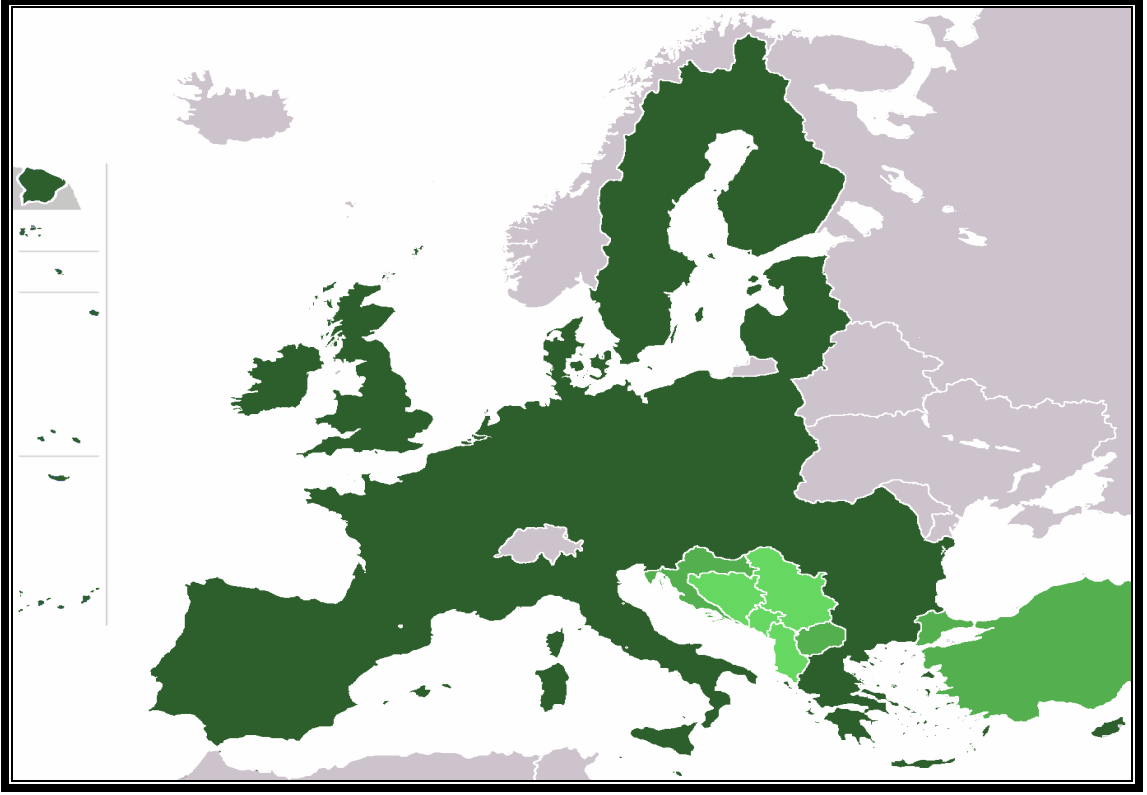
⁸³ Ülger İrfan Kaya, AVRUPA Birliği Rehberi, TDV, Tasarım Stüdyosu, Ankara, 2006, s. 40.

⁸⁴ İKV, Avrupa Birliğinin Genişlemesi, <http://www.ikv.org.tr/abgenismesi.php> (25.03.2008)

⁸⁵ ABGS, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=264&l=1>, (13.04.2008)

⁸⁶ İKV, Avrupa Birliğinin Genişlemesi, <http://www.ikv.org.tr/abgenismesi.php> (25.03.2008)

Şekil-1: 27 Üyeli Avrupa Birliği Haritası

Kaynak:http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/97/EU_Members_Candidates_2004_2007.png (28.05.2008)

D. Avrupa Birliğine Üyelik Süreci

AB Antlaşmasının 49'uncu maddesinde; Antlaşmanın 6(1)'inci maddesine atıfta bulunularak, üye devletler tarafından ortak ilkeler olarak benimsendiği ve AB'nin dayanağı olduğu vurgulanan "*özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü*" ilkelerini benimseyen "*bir Avrupalı ülkenin Konsey'e üyelik başvurusunda*" bulunabileceği hükmü yer almaktadır. Antlaşmanın 49'uncu maddesinde, ayrıca Konseyin, Komisyona danıştıktan ve Avrupa Parlamentosunun onayını aldıktan sonra, başvuru ile ilgili olarak oybirliği ile hareket edeceği belirtilmektedir.

Konseyin olumlu bir karar alması halinde ise, yine Antlaşmanın 49'uncu maddesinde, Katılım koşulları ile katılımın kurucu Antlaşmalara getireceği değişikliklere ilişkin olarak üye ülkeler ve aday ülke arasında bir antlaşma (Katılım Antlaşması) yapılacağı ve bu antlaşmanın, onay işlemlerine tabi olacağı belirtilmektedir.

Katılım Antlaşması, ne kadar süreceği önceden öngörülemeyen ve AB müktesebatı başlıkları itibarıyla gerçekleştirilen bir müzakere süreci sırasında, taraflar arasında, üyeliğin muhtemel etkileri de dikkate alınarak mutabık kalınan nihai koşullar doğrultusunda hazırlanmaktadır.

Ancak, taraflar arasında müzakere edilen husus AB müktesebatı değildir: Aday ülkenin AB müktesebatını hangi koşullarda tamamen üstleneceğidir. Koşulların değişken olması ise, aday ülkelerin birbirlerinden farklı özelliklere sahip olması ve bu nedenle, AB müktesebatının üstlenilmesinin aday ülkeler üzerindeki etkisinin ve aday ülkelerin AB üyeliklerinin muhtemel etkilerinin de değişken olmasından kaynaklanmaktadır.

Müzakereler fiilen başlamadan önce, aday ülkelerin ulusal mevzuatının AB müktesebatına uyum durumunun tespit edilmesi amacıyla, aday ülke ve Komisyonun birlikte yürüttüğü ve tarafların müzakere pozisyonlarını ayrı ayrı hazırlamalarına temel teşkil eden "tarama süreci gerçekleştirilmektedir.

Müzakereler, AB'nin ve aday ülkenin yer aldığı "Hükümetlerarası Konferanslar çerçevesinde ve her dönem başkanlığı süresince bakanlar düzeyinde bir kez, baş müzakereciler seviyesinde iki kez ve uzmanlar seviyesinde ise ihtiyaç duyulan sıklıkta gerçekleştirilmektedir.

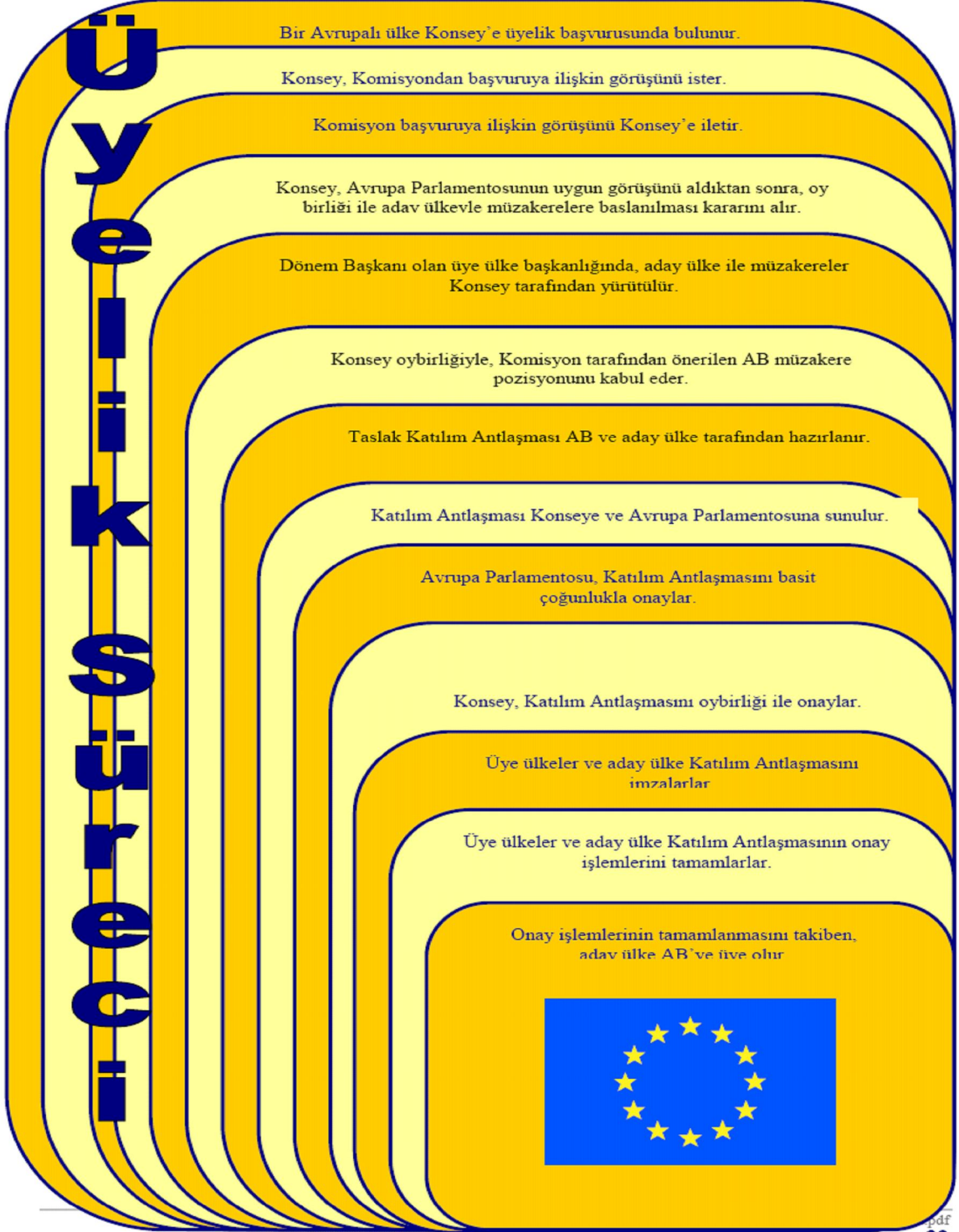
Ayrıca, müzakere sürecinde, Komisyon tarafından Katılım Antlaşması taslağının hazırlık çalışmaları, ilgili AB kurumları ve tarafların temsilcilerinden oluşan özel bir çalışma grubunda, başlatılmakta ve Hükümetler arası Konferansın son toplantısında kabul edilmektedir.

Taslak antlaşma, Avrupa Parlamentosunun, antlaşmanın uygun bulunduğu dair basit çoğunlukla aldığı görüşünün ardından, Konsey tarafından oybirliği ile kabul edilmekte ve üye devletler ile aday ülke(ler) tarafından imzalanmaktadır. Antlaşma, bilahare, üye ve aday ülkelerin ulusal onay usulleri çerçevesinde onaylanmakta ve onay işlemlerinin tamamlanmasından sonra yürürlüğe konulmaktadır. Yürürlük tarihi, ilgili aday ülkenin üyelik tarihini de belirtmektedir.

Şekil-2'de Avrupa birliğine üyelik süreci şematik olarak gösterilmektedir. Avrupa Birliğine girecek ülkeler şekil-2'deki süreci izlemek zorundadırlar.

Şekil-2: Avrupa birliğine Üyelik süreci

Tablo 12: Avrupa Birliğine Üyelik Süreci

Kaynak: Kavalalı, a.g.e., s. 32.

III. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİ

A. Avrupa Ekonomik Topluluğuna Ortak Üyelik Başvurusu :

Kapitalist dünyaya karşı verdiği savaşa zarar getirmeksizin Avrupa medeniyet seviyesine ulaşmayı amaçlayan bir lider olan Atatürk'ü izleyen Cumhuriyet yönetimlerinden Adnan Menderes Hükümeti, Cumhuriyetin kuruluşundan 36 yıl, Roma Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden ise 19 ay sonra Batının en önemli ekonomik kuruluşu olan AET'ye Roma Antlaşması'nın 238 inci maddesi uyarınca "ortak üye" (associate member) olmak için 31 Temmuz 1959'da Topluluklar Konseyi'ne başvurmuştur⁸⁷. Türkiye, Yunanistan'dan sonra AET'ye "ortak üye" olmak için başvuran ikinci ülkedir.

Tam üyelik başvurumuza o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından verilen cevapta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerilerek⁸⁸ 11 Eylül 1959 tarihinde AET Bakanlar Konseyi Türkiye ile Atina'nın ortaklık başvurularını kabul etmiştir. Daha sonra Avrupa Toplulukları Komisyonu ile Türkiye arasında ilk hazırlık görüşmesi yapılmıştır.⁸⁹

B. Ankara Anlaşması :

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerinin hukuki temeli 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşmasıyla atılmıştır. Ankara Anlaşması, taraflar arasında kişi, mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını ve aynı zamanda Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini de öngören oldukça kapsamlı bir Ortaklık belgesidir.⁹⁰

Ankara antlaşması Türkiye'nin AET'ye tam üyeliğini öngörmekte ve ortaklığın hazırlık, geçiş ve son dönem olarak üç aşama sonunda

⁸⁷ Karluk, S. Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Emir Ofset, 4. Baskı, İstanbul, 1996, s. 390.

⁸⁸ ABGS Türkiye AB İlişkileri, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1> (09.04.2008)

⁸⁹ DTM-TOBB, Avrupa Birliği ve Türkiye, Doğuşum Matbaacılık, 5. Baskı, Ankara 2002, s.295.

⁹⁰ TOBB, Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, TOBB AB Müdürlüğü, Ankara, 2002, s.16.

gerçekleşmesini düzenlemektedir. Antlaşma 33 madde ve ilave olarak geçici antlaşma ve mali protokolden oluşmaktadır.⁹¹

Ortaklık Anlaşmasının üç dönemi şu şekilde özetlenebilir.

Hazırlık Dönemi: Anlaşmaya göre 5 yıl olarak öngörülen fakat görüşmelerin uzaması nedeniyle 8 yıl sürerek 1 Aralık 1964 – 31 Aralık 1972 tarihleri arasını kapsayan bu dönemde, Topluluk üstleneceği tek taraflı yükümlülüklerle Türk ekonomisini güçlendirmeyi ve Gümrük Birliği'ne geçişe hazır duruma getirmeyi taahhüt etmiştir. Topluluğun Geçici Protokol ile saptanmış bazı tarım ürünlerine ithal kolaylıkları tanınmasının ve I. Mali Protokolün etkileri, 1958-64 döneminde düşmekte olan AET'nin Türkiye'nin dış ticaretindeki payının 1964-72 dönemindeki artışı ile görülür.

1 Ocak 1973'te Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle başlayan geçiş döneminde, taraflar karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esasına dayanarak, sanayi ürünleri ticaretinde Gümrük Birliği'nin kurulmasını hedeflemişlerdir. Topluluk, pamuk ipliği, pamuklu dokuma ve rafine petrol ürünleri hariç, Türk sanayi ürünlerine gümrük vergilerini ve kısıtlamaları derhal kaldırırken, bazı tarım ürünlerine de ithal kolaylıkları sağlamıştır. Türkiye ise AET menşeli sanayi ürünlerine uyguladığı gümrükleri kademeli şekilde 12 yılda kaldırmayı öngörmüş, korunması gereken hassas sanayi ürünleri içinse bu süreyi 22 yıla uzatmıştır.⁹²

Türkiye ile AET arasındaki ortaklık ilişkisindeki son dönem, Ankara Anlaşması'nın 5. maddesinde "Son dönem gümrük birliğine dayanır ve Akit Tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini gerektirir." şeklinde açıklanmıştır.

Ankara Anlaşmasının hukuksal temeli Roma Antlaşmasının 238. maddesine dayanmaktadır. Türkiye-AB ortaklığının amacı, Ankara Antlaşmasının 2. maddesinde "*Türkiye ekonomisinin hızlı kalkınmasını ve Türk*

⁹¹ Ülger İrfan Kaya, Avrupa Birliği El Kitabı (Kavramlar-Kurumlar-Kişiler), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 47.

⁹² Uysal Ceren, Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (1) Antalya, 2001, ss. 140-153, s. 142-143.

halkının istihdam düzeyinin ve yaşam koşullarının yükseltilmesini sağlama gereğini göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi özendirir” şeklinde ifade edilmektedir.

Öte yandan anlaşma belirli koşullar çerçevesinde Türkiye'nin tam üye olarak AET'ye katılmasını öngörmektedir. Anlaşmanın 28. maddesine göre, *“Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılmasının mümkün olup olmadığını ele alırlar.”* Görüldüğü üzere Ankara Anlaşmasında tesis edilen ortaklığın nihai amacının tam üyelik olduğu örtülü biçimde ifade edilmektedir.⁹³

C. Katma Protokol

23 Kasım 1970'de imzalanan Katma Protokol, hem Ankara Anlaşması ile öngörülen hususlara açıklık kazandırmış, hem de iki taraf arasındaki ortaklık ilişkisinde hazırlık döneminin bittiğini simgelemiştir. Katma Protokol, Türkiye ile AET arasında sanayi malları ticaretinde uygulanan gümrük vergileri ve her türlü mali yükümlülükler ile miktar kısıtlamalarının (kotaların) kaldırılmasına ve Türkiye'nin AET'nin ortak gümrük tarifesine uyumuna ilişkin takvim ve kuralları düzenlemiştir.

Katma Protokol, hukuken 1 Ocak 1973'de yürürlüğe girmiştir. Ancak anlaşmanın ekonomik hükümleri 1971 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. Katma Protokol hükümleri gereği AET tarafı, 1971 yılından itibaren tek taraflı olarak, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak tamamen kaldırmıştır.⁹⁴ Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle, hazırlık dönemi sona ermiş ve “Geçiş Dönemi” başlamıştır.

Buna göre Katma Protokolde malların serbest dolaşımı, Türkiye'nin AT'nin Ortak Tarım Politikası'na uyumu, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ve ulaştırma ve ekonomi gibi konuların AT mevzuatına uyumlaştırılması

⁹³ Ülger, (2007), a.g.e., s. 106.

⁹⁴ Ülger, (2007), a.g.e., s. 107.

öngörülmüştür. Ankara Anlaşması ile ayrıca periyodik olarak toplanan ve ortaklıkla ilgili konuları görüşen bir Ortaklık Konseyi oluşturulmuştur. Söz konusu kurumsal çerçeve, gümrük birliğinin nihai aşamasının uygulamaya konulması ile birlikte genişletilmiştir.⁹⁵

Katma Protokolde 1985 ve 1995 olarak belirlenen takvimlere göre tespit edilen 12 ve 22 yıllık listelerde AT menşeli sınai ürünlere gümrük sınırlamasını, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesine uyumu tedricen gerçekleştirme taahhüdü altına girmiş bulunan Türkiye ise, 1995 yılbaşı itibarıyla, 12 Yıllık Listede yüzde 95, 22 Yıllık Listede yüzde 90 oranında gümrük indirimi gerçekleştirmiş, ortak gümrük tarifesine ise, söz konusu listeler itibarıyla, sırasıyla yüzde 90 ve yüzde 85 oranında uyum sağlamıştır. 1993 yılı İthalat Rejimiyle ilk kez Topluluk çıkışlı bazı tarım ürünlerine taviz tanınmış, 1994 yılında ise taviz listesi genişletilmiştir.⁹⁶

D. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Problemlili Yıllar

Ancak gerek Ankara Anlaşması gerek Katma Protokol öngörüldüğü şekilde uygulanamamıştır. Bunun sorumluluğunu Türkiye ile Topluluk arasında paylaşmak gerekir. Ülkemiz 1970'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik krizler ve bazı siyasi tercihlerle Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmıştır. O tarihlerde yaygın olan kanaat, AET ile ilişkinin bir çeşit sömürü düzeni kurmakta olduğu, pazarımızı Topluluk ürünlerine açmanın sanayileşmemizi ve kalkınmamızı baltalayacağı, dolayısıyla koruma duvarlarının muhafaza edilmesi gerektiği yolundaydı. Başka bir deyimle, AB ile ortaklık ilişkimizin ve gümrük birliğinin temsil ettiği kalkınma modeli dışarıya açık, bütünleşmeyi öngören bir model iken, 1970'li yılların tamamı boyunca bu modelin tam tersini sembolize eden içe dönük, ithalat ikamesine dayalı politikalar uygulanmıştır. Türkiye kendi yükümlülüklerini yerine getirmemeye ve Toplulukla ilişkilere soğuk bakmaya başlayınca, Topluluk da kendi yükümlülüklerini aksatmaya ve ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi istikametinde

⁹⁵ TOBB, AB-Türkiye ilişkileri, http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/ABB_TR_Tarihsel_Gelisim1.doc (17.02.2008)

⁹⁶ DPT, <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihce/tabi.doc>, (20.03.2008)

çaba harcamaktan kaçınmaya başlamıştır.⁹⁷ Yunanistan'ın 1980'de Topluluğa tam üye olmasıyla Yunanistanla yaşanan sorunlar nedeniyle Topluluk-Türkiye ilişkileri ayrı bir boyut kazanmıştır.

Sonuçta, Türkiye-AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir gelişim sergilemiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından ilişkiler resmen askıya alınmıştır. İlişkilerin dondurulmasının ardından, Ortaklık Konseyi ilk kez 1986 yılında toplanabilmiştir.⁹⁸

E. Türkiye'nin Tam Üyelik Müracaatı

1980'li yıllarda ülkemizin ithal ikameci politikalarını hızla terk ederek dışa açılma sürecini başlatması ilişkilerimizi yeniden canlandırmıştır. Türkiye bir taraftan 14 Nisan 1987'de AT'ye tam üyelik müracaatında bulunmuş, diğer taraftan ertelenmiş bulunan gümrük vergileri indirim ve uyum takvimini 1988 yılından itibaren hızlandırılmış bir şekilde yeniden yürürlüğe koymuştur.

AT Komisyonu 1989 yılında tam üyelik müracaatımıza verdiği cevapta, Türkiye'nin AT'ye üyelik konusundaki ehliyetini kabul etmiş ancak, Topluluğun kendi içindeki derinleşme sürecinin tamamlanmasına ve gelecek genişlemesine kadar beklenmesini ve bu arada Türkiye ile Gümrük Birliği sürecinin tamamlanmasını önermiştir. Bu öneri ülkemiz tarafından da olumlu değerlendirilmiş ve "Katma Protokol"de öngörüldüğü şekilde Gümrük Birliği'nin 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır.⁹⁹

F. Gümrük Birliğinin Gerçekleşmesi

1988 yılında AT Komisyonu ile yapılan Ad Hoc Komite toplantıları ilişkilerin canlandırılması bakımından yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde, ortaklığın önemli karar organı Ortaklık Konseyinin etkinlik kazanmaya başladığı görülmüş olup, 30 Eylül 1991'de Ortaklık Konseyi uzun bir süreden sonra ilk kez toplanmıştır. 9 Kasım 1992 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi'nin isteği

⁹⁷ ABGS, Türkiye AB İlişkileri, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1> (09.04.2008)

⁹⁸ İKV, Türkiye-AB İlişkileri, <http://www.ikv.org.tr/tarihce.php> , (25.02.2008)

⁹⁹ DTM, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İlişkilerinin Tarihi Gelişimi, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=208&icerikID=310&dil=TR> , (17.02.2008)

doğrultusunda yürütülmeye başlanan ortak çalışmalar sonucunda, gümrük birliğinin 1995 yılında tamamlanması amacıyla yapılacak çalışmaların tespiti ve izlenmesini sağlamak üzere, Türkiye-AT Gümrük Birliği Yönlendirme Komitesi kurulmuştur.¹⁰⁰

AB-Türkiye ilişkileri, 1993 tarihinde Gümrük Birliği müzakerelerinin başlaması ile yeni bir boyut kazanmıştır. İki yıllık müzakerelerden sonra Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı kararıyla Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir.¹⁰¹

Gümrük Birliğinin tamamlanmasıyla Türkiye'nin, AB ülkeleriyle entegrasyon istikametinde çok önemli bir merhale kat ettiği ifade edilmektedir. En azından, Türk ekonomisi ve sanayi gümrük birliğini tamamlayarak altından kalkılamayacak bir yük üstlenmediğini, dolayısıyla tam üyeliğin gerektireceği yükümlülükleri de zaman içinde üstlenebileceğini göstermiştir. Bir yerde Gümrük Birliği Türkiye için bir test olarak görülebilir. Türkiye, AB ile Gümrük Birliğine girebilmiş tek üçüncü ülkedir. Ticaret açığının önemli ölçüde büyümesine rağmen ekonomi, Gümrük Birliğinden kaynaklanan yükü rahatlıkla kaldırabileceği algılanmıştır. Ancak, Gümrük Birliğinin sorunsuz yürüdüğü de söylenemez. Bir kere, AB Gümrük Birliği ile birlikte ülkemize karşı üstlendiği bazı yükümlülükleri yerine getirmemiştir. AB, Gümrük Birliği kararının kabul edildiği Ortaklık Konseyi toplantısında üstlendiği ve ülkemize 4-5 yıllık bir dönem içinde 2,5 milyar EURO'ya varan mali yardım yapma yükümlülüğünü yerine getirememiş, aynı şekilde kurumsal alanda entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla öngörülen bazı tedbirleri alamamıştır. Bu yükümlülüklerin yerine getirilememiş olmasının başlıca iki nedeni vardır. Birisi Yunanistan'ın, diğeri Avrupa Parlamentosunun muhalefettir. Türkiye tabiatıyla bu taahhütlerin yerine getirilmesi üzerinde ısrar etmeye devam etmektedir. Zira bunlar Gümrük Birliği anlaşması paketinin bir parçasını teşkil etmekte olup, yerine getirilmemeleri ilişkimizin dengesini bozma sonucunu doğurmaktadır.¹⁰²

¹⁰⁰ DPT, <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihce/tabi.doc>, (20.03.2008)

¹⁰¹ TOBB, AB-Türkiye ilişkileri, http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/ABB_TR_Tarihsel_Gelisim1.doc (17.02.2008)

¹⁰² ABGS, Türkiye AB ilişkileri, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1> (09.04.2008)

Gümrük Birliğinin tamamlanmasıyla birlikte 1996 yılında Türkiye'nin AB'den ithalatı %34.7 artışla 22.7 milyar dolar seviyesine çıkarken, 11.5 milyar dolar civarında gerçekleşen ihracat ise %3.6'lık bir artış göstermiştir. Türkiye'nin AB'den ithalatı ilk yıllarda hatırı sayılır bir oranda artış gösterse de ilerleyen yıllarda oransal olarak ithalatın payı azalırken AB'ye ihracat hissedilir bir şekilde artmış ve AB Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olmayı sürdürmüştür.¹⁰³

G. Lüksemburg Zirvesi ve Türkiye

Türkiye, gümrük birliğini Avrupa Birliğine tam üyelik yolunda önemli bir dönemeç olarak algılamıştır. Türkiye'nin ümidi bu kez de Komisyon tarafından hazırlanan "Gündem 2000" raporu ile kırılmıştır. 16 Haziran 1997'de Avrupa Birliğinin gelecek perspektifinin ortaya konulduğu raporda siyasi ve ekonomik sorunları öne sürülerek Türkiye'nin genişleme dışında tutulması görüşü ileri sürülmüştür. Nitekim raporun açıklanmasından kısa bir süre sonra toplanan Avrupa Birliği Lüksemburg zirvesinde Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından Varşova Paketi'nin dağılmasından sonra SSCB boyunduruğundan kurtulan Doğu Avrupa ülkeleri, eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinden Slovenya, SSCB'nin bir parçasını oluşturan Baltık ülkeleri ve Kıbrıs Cumhuriyeti kimliği altında Rum Yönetimi Avrupa Birliğine aday ilan edildiği halde Türkiye dışlanmıştır. Zirve sonuç bildirgesinde Türkiye'nin üyeliğe ehil olduğu kayıt altına alınmış ve ilişkilerin yeni bir çerçeveye oturtulması için strateji önerilmiştir.¹⁰⁴

Bu gelişmeler sonucunda, Türk hükümeti Lüksemburg Zirvesinin ertesi günü 14 Aralık 1997 tarihinde yaptığı açıklamada, AB'nin Türkiye yönelik yanlı ve ayırıcı tutumunu kınamış, bununla birlikte ülkemizin tam üyelik hedefini muhafaza ettiğini ve AB ile var olan ortaklık ilişkilerinin sürdürüleceğini, ancak bu ilişkilerin geliştirilmesinin AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olacağını, AB'nin mevcut zihniyet ve yaklaşımı değişmedikçe ilişkilerimizin ahdî çerçevesi dışındaki konuları AB ile ele almayacağımızı belirtmiştir. Müteakiben yapılan açıklamalarda, AB ile siyasi diyalogun, ilişkilerimizin gelişmesine engel oldukları iddia edilen, Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan ilişkileri ve insan hakları dahil

¹⁰³ Palabıyık-Yıldız, a.g.e., s. 76-77.

¹⁰⁴ Ülger, 2007, a.g.e., s. 109-110.

olmak üzere Türkiye'nin iç meselelerini bundan böyle kapsamayacağı belirtilmiştir.¹⁰⁵

Her ne kadar Türkiye'nin AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda, katılım öncesi strateji olarak nitelendirilebilecek bir işbirliği programının geliştirileceği ifade edilmiş ve ülkemiz Avrupa Konferansına davet edilmiş ise de, gerek Türkiye'nin diğer on bir aday ülke ile birlikte değerlendirilmeyerek AB tarafından ayrımcı bir yaklaşımın benimsenmesi; gerek bahse konu Konferansın genişleme süreci ile bağlantısının kesilerek, Türkiye açısından öngörülen kapsam ve nitelikten uzaklaşmış olması; gerekse Türkiye için diğer aday ülkelerden farklı "özel siyasi koşullar" öne sürülmesi nedeniyle, anılan Zirve ertesinde taraflar arasındaki siyasi ilişkilerde bir tıkanıklığın baş gösterdiği gözlemlenmiştir. Nitekim Türkiye, 12 Mart 1998 tarihinde Londra'da toplanan Avrupa Konferansına katılmamayı tercih etmiştir.¹⁰⁶

H. Helsinki Zirvesi ve Türkiye

İki yıllık aranın ardından Türkiye- AB ilişkilerinde 1999 yazında normalleşme işaretleri belirmeye başlamıştır. Yaz aylarında Komisyon'un Türkiye hakkında yeni bir açılıma hazırlandığı duyumu alınmıştır. 17 Ağustos depreminin ardından süreç daha da hızlanmış ve o zamana kadar Türkiye'ye karşı muhalefetin başını çeken Yunanistan, Türkiye ile diyalog süreci başlatmıştır. Tüm bu gelişmeler neticesinde Aralık 1999'da Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de toplanan zirvede Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından Türkiye'ye adaylık önerisi yapılmış, aynı zamanda Bakanlar Konseyi Genel Sekreterliği görevini yürüten ODGP Yüksek Temsilcisi Javier Solana, AB tarihinde bir ilke imza atarak zirve devam ederken Helsinki'den Türkiye'ye hareket etmiş ve Türk hükümeti ile sağlanan mutabakat çerçevesinde Türkiye aday ülke ilan edilmiştir. Zirve sonuç bildirgesinde Türkiye'nin "diğer aday ülkelerle eşit temelde genişleme sürecine dahil edildiği" ifadesi yer almıştır.¹⁰⁷ Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları

¹⁰⁵ ABGS, Türkiye AB İlişkileri, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1> (09.04.2008)

¹⁰⁶ DPT, <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihce/tabi.doc>, (20.03.2008)

¹⁰⁷ Ülger, 2007, a.g.e., s. 110-111.

Zirvesinde tam üyeliğe adaylığımızın tesciliyle birlikte Avrupa Birliği ile uzun bir geçmişi bulunan ilişkilerimizde yeni bir dönem başlamıştır.¹⁰⁸

Bunlara ilaveten, Türkiye'nin AB'ye katılımında AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin bir ulusal program hazırlaması öngörülmüştür. Bu doğrultuda Zirvede, Avrupa Komisyonundan üstlenilmesi gereken AB mevzuatına ilişkin bir çalışma yapması ve katılım öncesi sağlanacak olan tüm mali yardımların koordinasyonuna ilişkin bir çerçeve hazırlaması talep edilmiştir.¹⁰⁹

İ. Katılım Ortaklığı belgesi ve Türkiye'nin AB Ulusal Programı

Katılım Ortaklığı Belgesi, Avrupa Birliğine aday ülkeler için AB tarafından hazırlanan ve her bir aday ülkenin AB'ye katılım yönünde gelişme kaydetmesi gereken öncelikli alanların değerlendirildiği bir belgedir. Türkiye'nin, Helsinki Zirvesinde aday ülke ilan edilmesinin ardından, Avrupa Komisyonu tarafından, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik ve siyasi kriterlerine uyum sağlama ve Topluluk müktesebatını kabul etme doğrultusundaki yükümlülükleri kapsamında yapması gerekenleri, kısa ve orta vadeli önceliklere ilişkin bir takvimi de içerecek şekilde hazırlanan "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi" 8 Mart 2001 tarihli Konsey Kararı ile kabul edilmiş olup, 24 Mart 2001 tarih ve OJ L 85 sayılı Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır.¹¹⁰

Katılım Ortaklığı Belgesine paralel olarak, AB müktesebatına uyum sağlanması için mevzuatımızda yapılacak değişikliklerin ve yeni düzenlemelerin, uyum için gerekli beşeri ve mali kaynakların, AB müktesebatının üstlenilmesi için gerekli olan idari kapasitenin geliştirilmesinin ve kısa ve orta vadeli öncelikler takviminin yer aldığı AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Ulusal Program) 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek¹¹¹ 24 Mart 2001 tarih ve 24352 Mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

¹⁰⁸ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye AB ilişkileri, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/_AnaKonular/Turkiye_AB/trab.htm, (23.03.2008)

¹⁰⁹ DPT, <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihce/tabi.doc>, (20.03.2008)

¹¹⁰ DPT, <http://www.dpt.gov.tr/abigm/> (20.03.2008)

¹¹¹ DPT, Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri, DPT Yayını, Ankara, 2004, s. 6.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde, Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesinin gözden geçirilmesi yönünde bir karar alınmış ve Avrupa Komisyonu yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamaya davet edilmiştir. Bu doğrultuda, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi" 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir.

14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilen yeni Katılım Ortaklığı Belgesine paralel olarak Ulusal Program revize edilmiş ve 23 Haziran 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

J. Brüksel Zirvesi

17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde, 1999 Helsinki ve 2002 Kopenhag Zirvelerinde alınan kararlar teyit edilmiş, Türkiye’nin reform sürecinde atılmış olduğu kararlı adımların memnuniyetle karşılandığı belirtilerek, ülkemizle üyelik müzakerelerinin -Zirve Sonuç Metninin 23. maddesinde öngörülen çerçevede dahilinde- 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararlaştırılmıştır. 17 Aralık 2004 Zirve Sonuçları önemli ve tarihi bir karar niteliğindedir.¹¹²

K. Müzakere Süreci

1. Brüksel Zirvesi Sonrası Gelişmeler

17 Aralık 2004 tarihli AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Bildirisi uyarınca Komisyon’a iki ana belge hazırlanması görevi verilmiştir.

Müzakerelerin Çerçeve Belgesi (MÇB) Siyasi ve Kültürel Diyalog (Sivil Toplum Diyalogu) hakkında bildirim olarak sıralamak mümkündür.

MÇB AB Komisyonu tarafından 29 Haziran 2005 tarihinde kamuoyuna açıklanmış ve onaylanması için Konseye gönderilmiştir. AB Dışişleri Bakanları 3 Ekim 2005 tarihinde MÇB’yi onaylayarak Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlatılması kararını almıştır.

¹¹² Dışişleri Bakanlığı, Türkiye AB ilişkileri, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/trab.htm, (23.03.2008)

29 Haziran 2005 tarihinde Komisyon, MÇB'nin yanısıra Türkiye ile AB üyesi ülkelerde karşılıklı önyargı ve bilgi eksikliğini gidermek amacıyla ("Aday Ülkelerle AB arasında Sivil Toplum Diyaloğu") Bildirimi'ni yayınlamıştır. Sivil Toplum Diyaloğu ile, Türkiye ile AB üyesi ülkelerde daha ziyade hükümet dışı örgütler, üniversiteler ve medya kuruluşları aracılığıyla işbirliği imkanlarının geliştirilmesi ve Türkiye'nin topluluk programlarından artan ölçüde yararlanması hedeflenmektedir.¹¹³

Türkiye AB ile arasındaki gümrük birliği antlaşmasını, aralarında GKRY'nin de bulunduğu 10 yeni AB üyesini de kapsayacak şekilde genişleten Ek protokolü 29 Temmuz 2005 tarihinde imzalamıştır. Türkiye protokolle birlikte yayınladığı deklarasyonda bu imza ile protokolün onaylanması ve uygulamasının GKRY'ni tanıma anlamına gelmediğinin altını çizmiştir.¹¹⁴

2. Müzakerelerin Başlaması

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde son dönemeç olarak görülen tam üyelik müzakereleri 3 Ekim 2005'de başlamıştır. Böylece, 17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de toplanan Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinin sonuç bildirgesinde öngörülen tarihten sapma yaşanmamıştır. Lüksemburg'da bir araya gelen üye devletlerin Dışişleri Bakanları, kendi aralarında yürüttükleri uzun tartışmaların ardından Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlatılması kararı aldılar ve tarama süreciyle birlikte müzakereler fiilen başlatıldı. Böylece; Türkiye'nin Batı yürüyüşü inişli çıkışlı bir sürecin ardından nihaî hedefe kilitlenmiştir.

Genel İşler Konseyi toplantısında nihaî hale gelen Müzakere Çerçeve Belgesiyle Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin gelecek yıllarda izleyeceği seyir netleşmiştir. Türkiye bakımından en önemli husus, belgenin 2. maddesinde yer alan "Müzakerelerin ortak hedefi katılımıdır" ifadesidir. Bu ifade, tam üyelik

¹¹³ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye AB ilişkileri, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/TurkiyeAB/trab.htm, (23.03.2008)

¹¹⁴ Çemrek Murat, Genişlerken Derinleşmek: AKÇT'den AB'ye İlişkilerin Serencamı, AB Yolunda Türkiye: Müzakere Sürecinin Ekonomi Politikası, 1. Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2006, s. 43.

müzakerelerini hedefinden saptırma ve “imtiyazlı ortaklık” amacına yönlendirmeyi amaçlayan girişimlerin başarısız olduğunu göstermektedir.

Müzakerelerin ne kadar süreceğine ilişkin standart bir süre belirlemek mümkün olmamaktadır. Her aday ülke kendine özgü koşullar ve yaptığı hazırlık sonucunda müzakereleri farklı sürelerde tamamlayabilmektedir. Bu süre Avusturya, İsveç ve Finlandiya için sadece 13 ayken, İspanya ve Portekiz katılım müzakerelerini yedi yılda tamamlayabilmişlerdir. Türkiye'nin iyimser bir tahminle 2015 yılında gerçekleşmesi olası olan tam üyeliği noktasında şartların ne olacağıın bugünden kestirilmesinin mümkün olmadığı açıktır.¹¹⁵

Öte yandan belgede, “müzakerelerin açık uçlu olması”, “hazmetme kapasitesi”, “mali yardımın gelecekte netleşmesi” gibi tartışmalara kaynak teşkil eden hükümlere yer almaktadır. Bu tip ifadeleri, AB tarafının birbirinden farklı görüşleri savunan üyeleri arasında uzlaşa sağlamanın doğal bir sonucu olarak görmek gerekir. Zira beşinci genişlemenin yarattığı sorunları henüz aşamamış olan Avrupa Birliği bakımından Türkiye ile müzakereleri başlatma kararının alınması kolay değildir.

Avrupa kamuoyunun muhalefetine rağmen kararın alınmış olması son derece önemlidir. Bugüne kadar müzakerelere başlamış ve başarılı olmamış ülke yoktur. İki kez başarılı bir şekilde tam üyelik müzakereleri yürüten Norveç'in Avrupa Birliğine katılmaması, referandum kararları nedeniyle mümkün olmamıştır. Türkiye bakımından önem taşıyan husus, müzakerelerin başlamış olmasıdır. Müzakere sürecinde hem Türkiye, hem de Avrupa Birliği olağanüstü değişim yaşayacaktır. Avrupa Birliğinin Türkiye ile müzakerelere başlama kararı son tahlilde AB'nin stratejik tercih yaptığını ortaya koymaktadır. Müzakere çerçeve belgesinde yer alan hususları bu bakış açısıyla irdelemek ve belgeyi tarafların en düşük ortak paydada uzlaşa sağladıkları bir metin olarak görmek gerekmektedir.¹¹⁶

AB Müktesebatı, AB Hukuk sistemine verilen addır. Yaklaşık 120 bin sayfadan oluşmaktadır. AB'yi kuran ve daha sonra değişikliğe uğrayan

¹¹⁵ Palabıyık-Yıldız, a.g.e., s. 91.

¹¹⁶ Ülger, 2007, a.g.e., s. 117-118.

antlaşmaları, aday ülkelerin AB'ye katılırken imzaladıkları katılım antlaşmalarını, Konsey, Komisyon, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı gibi Topluluk organlarının çıkardıkları tüm mevzuatı ifade etmektedir. Bu Müktesebat, Katılım Müzakere Fasılları 35 başlık altında sınıflandırılmıştır. AB Müktesebatı fasıl başlıkları şunlardır:¹¹⁷

- 1) Malların Serbest Dolaşımı
- 2) İşçilerin Serbest Dolaşımı
- 3) İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi
- 4) Sermayenin Serbest Dolaşımı
- 5) Kamu Alımları
- 6) Şirketler Hukuku
- 7) Fikri Mülkiyet Hukuku
- 8) Rekabet Politikası
- 9) Mali Hizmetler
- 10) Bilgi Toplumu ve Medya
- 11) Tarım ve Kırsal Kalkınma
- 12) Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı
- 13) Balıkçılık
- 14) Taşımacılık Politikası
- 15) Enerji
- 16) Vergilendirme
- 17) Ekonomik ve Parasal Politika
- 18) İstatistik
- 19) Sosyal Politika ve İstihdam
- 20) İşletme ve Sanayi Politikası
- 21) Trans-Avrupa Şebekeleri
- 22) Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu
- 23) Yargı ve Temel Haklar
- 24) Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
- 25) Bilim ve Araştırma

¹¹⁷ ABGS, Katılım Müzakereleri, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37&l=1> (01.05.2008)

- 26) Eğitim ve Kültür
- 27) Çevre
- 28) Tüketicinin ve Sağlığın Korunması
- 29) Gümrük Birliği
- 30) Dış İlişkiler
- 31) Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları
- 32) Mali Kontrol
- 33) Mali ve Bütçesel Hükümler
- 34) Kurumlar
- 35) Diğer Konular

Katılım Müzakereleri, Türkiye'nin AB Müktesebatını ne kadar sürede kendi iç hukukuna aktarıp, yürürlüğe koyacağını ve etkili bir şekilde uygulayacağını belirlediği süreçtir. Klasik müzakerelerden çok farklıdır. Aday ülkelerin hareket alanları oldukça sınırlıdır.

12 Ekim 2005 tarihinde yapılan bildiride müzakere süreciyle ilgili olarak yapılacak tüm çalışmaların içinde yer alacak ve 35 faslın tümünün;

- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği,
- Dışişleri Bakanlığı'nın AB birimleri,
- Devlet Planlama Teşkilatı'nın AB birimleri,
- Başbakanlık Müsteşarlığı'nın ilgili birimleri,
- AB Daimi Temsilciliği (Brüksel)'nden müteşekkil 5 kurum tarafından takip

edileceği belirtilmiştir.¹¹⁸

3. 2006 Yılından Günümüze Gelişmeler

AB ile Türkiye arasındaki tam üyelik müzakerelerinin başlangıç noktasını Tarama Süreci teşkil etmektedir. Tarama sürecinde amaç AB'de yürürlükte olan hukuki mevzuatın incelenerek, Türkiye'deki mevzuatla karşılaştırılması ve eksikliklerin tespit edilmesidir.¹¹⁹

Tarama Sürecinin ilk aşaması olan tarama toplantıları 20 Ekim 2005 tarihinde yapılan Bilim ve Araştırma faslı tanıtıcı tarama toplantısı ile başlamış

¹¹⁸ Çemrek, a.g.e., s. 44.

¹¹⁹ Palabıyık-Yıldız, a.g.e., s. 92.

ve 13 Ekim 2006 tarihinde yapılan Yargı ve Temel Haklar faslı ayrıntılı tarama toplantısı ile sona ermiştir.¹²⁰

Komisyon 29 Kasım 2006 tarihinde ülkemizle müzakerelere ilişkin tavsiye kararını açıklamıştır. Bu kararda ülkemizin Ankara Anlaşmasına Ek Protokolü tam olarak uygulamaya koymadığı belirtilerek, Türkiye'nin Katılımı Konusundaki Hükümetler arası Konferansın Komisyonun Türkiye'nin yükümlülükleri yerine getirdiğini teyit etmesine kadar, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyetine yönelik kısıtlamalarıyla ilgili politika alanlarını kapsayan fasıllarda (toplam sekiz fasıl- "Malların Serbest Dolaşımı", "İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi", "Mali Hizmetler", "Tarım ve Kırsal Kalkınma", "Balıkçılık", "Ulaştırma Politikası", "Gümrük Birliği" ve "Dış İlişkiler") müzakereleri açmaması ve Türkiye'nin Ek Protokolle ilgili yükümlülüklerini tam olarak yerine getirdiğini teyit etmeden hiçbir faslın geçici olarak kapatılmaması önerilmektedir.

Komisyon önerisi 11 Aralık 2006 tarihinde yapılan Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nde (GİDİK) ele alınmış ve karara bağlanmış; ardından 14-15 Aralık 2006'da yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nde onaylanmıştır.

Diğer taraftan, AB Dışişleri Bakanları Toplantısının sonuç bildirisine ek teşkil eden ve üzerinde siyasi mutabakat sağlanmış ancak onaylanmamış olan "Kıbrıs Türk Toplumunun Ekonomik Kalkınmasının Desteklenmesine İlişkin Nisan 2004 Konsey Sonuçlarının Uygulanması" başlıklı belgede, KKTC'ye yönelik Doğrudan Ticaret Tüzüğü taslağına yönelik çalışmaların gecikmeden başlatılması gerektiği kaydedilmektedir. Üzerinde siyasi mutabakat sağlanan söz konusu karar Alman Dönem Başkanlığı sırasında 22 Ocak 2007'de GİDİK'te onaylanmıştır.

GİDİK toplantısının akabinde, Finlandiya Dönem Başkanlığı tarafından bir Başkanlık Açıklaması yapılmış ve "Konsey'deki tartışmaların ardından ilgili BM Güvenlik Konseyi Kararları ve AB'yi oluşturan ilkeler doğrultusunda Kıbrıs sorununda kapsamlı bir çözüme ulaşılması için müzakerelere başlanması

¹²⁰ ABGS, Katılım Müzakereleri, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37&l=1> (01.05.2008)

amacıyla BM Genel Sekreteri'nin yürütmekte olduğu çabalara tam destek" ifade edilmiştir. 11 Aralık 2006 tarihli GİDİK Kararlarının ardından Almanya'nın Dönem Başkanlığını üstlenmesiyle birlikte katılım müzakereleri yeniden ivme kazanmıştır.¹²¹

2007 yılında Her ne kadar Türkiye'de yaşanan çifte seçim süreci ve bununla ilgili çeşitli siyasi tartışmalar AB üyeliği hedefini gündemde alt sıralara düşürmüştü de, Türkiye-AB ilişkilerinin teknik boyutu; istatistik, işletme ve Sanayi Politikası, Trans-Avrupa Şebekeleri, Tüketicinin ve Sağlığın Korunması ve Mali Kontrol başlıklarında müzakerelerin açılması ile ilerlemeye devam etmiştir. 17 Nisan 2008'de kamuoyuna açıklanan 2007–2013 AB Müktesebatına Uyum Programı, üyelik yolunda atılan olumlu bir adım olarak öne çıkmıştır. Ancak, özellikle bazı AB liderlerinden gelen çelişkili açıklamalar Türk kamuoyunda AB'ye duyulan güveni sarsmış ve üyelik hedefine verilen destek azalmıştır. Buna karşın, yıl sonunda artan terör olayları karşısında AB yetkililerinin gösterdiği istikrarlı tepki Türk kamuoyu tarafından olumlu karşılanmıştır.¹²²

Ayrıca, 10 Aralık 2007 tarihinde AB üyesi ülke Dışişleri Bakanları tarafından alınan ve Devlet-Hükümet Başkanları tarafından onaylanan kararlarda 2006 ve 2007 Genişleme Strateji Belgelerine atıf yapılmak suretiyle ülkemizin de içerisinde bulunduğu genişleme sürecinin devamına AB'nin bağlılığı teyit edilmiştir.¹²³

Günümüzde Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine en büyük muhalefeti Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy yapmakta ve her fırsatta Türkiye'nin bir Avrupa devleti olmadığını ve Avrupa Birliği'ne üyeliğe de uygun olmadığını söylemektedir.¹²⁴ Avrupa Birliği'nin Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn ise Daily Telegraph gazetesinin haberine göre, Batı ile İslam arasında bir

¹²¹ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye AB ilişkileri, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/trab.htm, (23.03.2008)

¹²² İKV, Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri 2007 Almanağı, İKV NO: 212 Ocak, 2008, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/7b9d16d0.pdf> (25.04.2008)

¹²³ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye AB ilişkileri, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/trab.htm, (23.03.2008)

¹²⁴ Voice of America 17 Mayıs 2007 tarihli sayısı

medeniyetler çatışması gerçekleşecekse, bunun Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy'nin, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini durdurmasının bir sonucu olacağını söyleyerek Türkiye'nin, dünyadaki en istikrarsız bölgesinde bir istikrar abidesi olduğunu, ayrıca Fas'tan Malezya'ya Müslüman dünyası için bir demokrasi göstergesi olduğunu belirtmiştir.¹²⁵

¹²⁵ ABHaber,Rehn'den Sarkozy'ye Türkiye uyarısı,<http://www.abhaber.com/haber.php?id=17686> (23.02.2008)

İKİNCİ BÖLÜM

SAVUNMA HARCAMALARI VE AVRUPA GÜVENLİĞİ

Bu bölümde Kamu Harcamaları ve artışı, Savunma Harcamaları ve Avrupa Güvenliği konuları yer almaktadır.

I. Kamu Harcamaları ve Artışı

A. Genel Olarak Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları devletin yaptığı harcamalar toplamının parasal olarak değerlendirmesi¹²⁶ olarak tanımlanabilir. İnsanların kendi ihtiyaçlarının yanında bir arada yani toplum halinde yaşamaktan dolayı ortak ihtiyaçları da vardır. Gelirin ihtiyaçlarımızı gidermesinde kullanılmasına masraf demekteyiz.¹²⁷ İşte kamu harcamaları da ortak ihtiyaçların karşılanmasında ortaya çıkmaktadır. Yani Devlet gelirlerinin kamusal ihtiyaçların giderilmesinde kullanılmasıdır.¹²⁸

Kamusal hizmetlerin görülmesi için kamu giderlerine ihtiyaç vardır. Başka bir deyişle kamusal mali planda gider şeklinde kendini gösterir. Kamusal hizmetlerin görülmesi esas olduğuna göre, Mali ekonomi anlamda önce

¹²⁶ Coşkun Gülay, Kamu Mali Yönetimi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Yayınları No:171 Ankara, 1978, s. 4.

¹²⁷ Gürsoy Bedri, Kamusal Maliye, Birinci cilt, Giriş-Masraflar Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No:783, Ankara, 1978, s. 63.

¹²⁸ Gürsoy, a.g.e., a.y.

giderlerin tespiti sonrada giderler karşılayacak gelir kaynaklarının bulunmasına, yani kamusal finansmana çalışılır.¹²⁹

1920'lerde G.Jeze kamu giderlerinden 3 temel hususa değinmektedir. Bunlar: Bir paranın harcanması, harcanan paranın idari mamelek hesabından yapılması, harcanan bir kamusal ihtiyacın tatmini olması.

Kenan Bulutoğlu da Kamu harcamalarını şöyle tanımlamaktadır. Kamu harcamaları kısaca bütçe harcamalarıdır. Siyasal bir organın kamu hizmetleri için topladığı vergiler ve sağladığı diğer kaynaklardan bütçe belgesi ile ayırdığı tüm ödenekler kamu harcamasıdır. Bu tanımlama açıkça gösteriyor ki, müşteri finansmanına dayanan devlet harcamaları kamu harcaması değildir. Örneğin, bir döner sermayeli kuruluşa başlangıçta bütçeden verilen sermaye kamu harcamasıdır; ancak, bundan sonra o kuruluşun ürünlerini satarak topladığı bedelden yaptığı harcamalar kamu harcaması değildir. Devlet iktisadi girişimlerini de ilk sermaye teşkil ödeneği bütçeden verilmemişse bu bir kamu harcamasıdır; bundan sonra kendi faaliyetlerinden yarattığı gelirleri harcaması (tekrar bütçeye kaydedilmedikçe) kamu harcaması değildir.¹³⁰

Modern maliyecilere göre kamu harcamaları, kamu makamlarının toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve/veya ekonomik ve sosyal hayata müdahalede bulunmak üzere, belirli usullere uyarak, yaptıkları parasal harcamalardır.¹³¹

Kamu hizmetleri, sahip oldukları dışsal faydalar ve ortak tüketime konu olmaları nedeniyle, kamu kesimi tarafından sunulması gereken hizmetlerdir. Bu hizmetler, zaman içinde değişen tarihsel, siyasal ve sosyal koşullara bağlı olarak, devletin klasik görevleri ile birlikte, ekonomik yaşamda üstlendiği ekonomik ve sosyal işlevlere paralel olarak nicelik ve nitelik itibariyle bir çeşitlenme gösterir. Kamu kesimi tarafından üstlenilen kamu hizmetlerinin büyük bir kısmını sahip oldukları özellikler nedeniyle piyasa kesiminin

¹²⁹ Devrim Fevzi, Maliye Politikası, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari ve Bilimler Fakültesi yayınları No:4, İzmir, 1983, s. 55.

¹³⁰ Bulutoğlu Kenan, Kamu Ekonomisine Giriş, Devletin Ekonomik Bir Kuramı ,Filiz Kitapevi İstanbul, 1988, s.218.

¹³¹ Türk İsmail, Kamu Maliyesi, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s.27.

üretemediği, dolayısıyla merkezi ya da yerel yönetim olarak kamu kesiminin yapmakla yükümlü olduğu kamu hizmetleri oluşturur.¹³²

B. Kamu Harcamalarının Artışı

Yıllar içinde toplu yaşamın gerektirdiği ihtiyaçların niteliği ve kapsamı değişmiş, beklentiler doğrultusunda talepler de artmıştır. Farklılaşan, çeşitlenen ve kapsamı genişleyen bu taleplerin karşılanması için de gittikçe yükselen miktarlarda harcama yapılması önemli bir zorunluluk haline gelmiştir.¹³³

Kamu harcamaları sürekli bir artış eğilimindedir. Kamu harcamalarının genellikle hızlı bir artış göstermesinin nedenleri çeşitlidir. Dünyanın geçirdiği iki büyük savaş ve günümüzde mevcut olan bölgesel savaşlar, soğuk savaş gerginliği ve bloklara ayrılan dünya ülkelerinin savaş hazırlığı rekabeti içinde olmaları savunma giderlerinin çok hızlı artışını gerektirmiş ve bunu da devletlerin kamu gelirleriyle finanse etmeleri gereği, bu hızlı artışın en önemli nedenlerinden biri olmuştur.¹³⁴

Kamu harcamalarının, hem mutlak, hem de gayri safi milli hâsılanın bir oranı olarak artması, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra, hemen hemen bütün ülkelerin ortak özelliklerinden birisi haline gelmiştir. Bu nedenle, kamu harcamalarının düzeyini, modelini ve belli bir zaman boyunca bu harcamalarda meydana gelebilecek değişiklikleri belirlemek ve açıklama için yapılan çalışmaları kapsayan pozitif yaklaşımda dikkatler genel olarak, harcamaların artışını etkileyen faktörler üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Kamu harcamalarının büyüklüğü ve bileşimine temel belirleyici ortaya koymaya çalışılmıştır.¹³⁵

Kamu harcamaları, devletin teşkilatlanma biçimine uygun olarak kamu kuruluşları tarafından yapılır. Diğer bir ifade ile merkezî devlet sistemini uygulayan bir ülkede kamu harcamaların büyük bir kısmı merkezi devlet teşkilatı

¹³² Tokatlıoğlu Mircan Yıldız, Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri, Birinci Baskı, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 5.

¹³³ Özbaran M.Hakan, Türkiyede Kamu Harcamaların Son Beş Yılıının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi, Sayıştay Dergisi, Sayı 53, Ankara, 2004, ss.115-138, s. 115.

¹³⁴ Coşkun Gülay, Kamu Mali Yönetimi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Yayınları No:171 Ankara, 1978, s. 5.

¹³⁵ Ataç Beyhan, Kamu Harcamaları Analizinde Pozitif Yaklaşım Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:V Sayı:1 Eskişehir, 1987, s. 300.

(genel - merkezi idare) tarafından, bir kısmı mahalli bir kısmı da diğer kamu kuruluşlarınca gerçekleştirilir. Merkezi idare ve mahalli idarelerin yapmış olduğu harcamaların kamu harcaması olduğu konusunda bir görüş ayrılığı yoktur.¹³⁶

1. Kamu Harcamalarının Artışı İle İlgili Yaklaşımlar

a. Artan Devlet Maliyetleri

Kamu harcamalarının mutlak miktarı ve bileşimi, milli gelirin bir payı olarak zaman içinde değişmektedir. Bu gelişmenin ekonomik bünyeye bağlı ve artış yönünden olduğu savı ilk olarak 19 uncu asırda Alman iktisatçısı A.Wagner tarafından ortaya atılmıştır. Wagner hem devlet düzenleme faaliyetlerinin (ekonomiye devlet müdahalelerinin) hem de harcamalarının iktisadi ve sosyal gelişme ile birlikte arttığını iddia etmiştir. Her ne kadar Wagner'in iddiası, kamu harcamalarındaki artışın niteliği (mutlak olarak, ya da milli gelirin bir payı olarak) ve onu etkileyen sebepler hakkında (milli gelir artışı, şehirleşme, genel ekonomik ve siyasi gelişme gibi) bir kesinlik taşımıyorsa da, kamu harcamalarının artışı eğilimine genellikle *Wagner Kanunu* denmiştir.¹³⁷

Wagner'den önce diğer bazı kişilerce de benzer şeyler söylenmiş olmasına rağmen, Wagner, düşüncelerini deneysel olarak kanıtlamaya girişen ilk kişidir.¹³⁸

Wagner Kanunu genellikle kamu harcamalarının milli gelirden daha hızlı artması olarak anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, kamu harcamalarının milli gelirdeki payının zamanla yükselmesidir.¹³⁹ Kamu harcamalarındaki mutlak artışlar sadece fiyatlardaki artıştan ileri gelebilir. Fiyat etkisi giderildiği takdirde, sabit fiyatlarla artışlar varsa bu nüfus artışından ileri gelebilir. Nüfus etkisi giderilince, kişi başına düşen gerçek kamu harcaması tutarında bir artış varsa, bu da kişi başına milli gelirdeki gerçek artıştan ileri gelebilir. Önemli olan kamu harcamalarının kişi başına düşen milli gelirden daha hızlı artmasıdır; ancak bu

¹³⁶ Öner Erdoğan, Kamu Maliyesi Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını No:1986/282 Ankara,1986, s. 24.

¹³⁷ Bulutoğlu, a.g.e., s. 221.

¹³⁸ Ataç, a.g.e., s. 300.

¹³⁹ Öner, a.g.e., s. 27.

takdirde Wagner Kanunu işliyor demektir. Ulusal kaynakların kullanımında bütçe harcamalarının, yani kamusal kullanımın payı yükseliyor demektir.¹⁴⁰

Wagner'e göre sanayi işletmeleri sayısının artışı sosyal düzenleme gereğini gittikçe arttırmaktadır. Sosyal düzenlemeler zamanla arttıkça, bunlara uyulup uyulmadığının denetimi için devlet gittikçe daha fazla kaynak kullanmak zorunda kalmaktadır. Bu denetimin olanaksızlaşması halinde de işletmeleri devralmaktadır. Böylece kamu kesimi genişlemektedir.¹⁴¹

Wagner, sanayileşme ve devlet faaliyetinin nispi önemi arasında fonksiyonel bir ilişki olduğunu farz ederek, sanayileşen ülkelerde kişi başına gelir yükseldiği zaman, kamu sektörünün nispi öneminin de artacağını ileri sürmüştür. Wagner bu hipotezini İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Japonya ve Fransa gibi çeşitli ülkelerin sanayileşme süreçlerini inceleyerek test etmeğe çalışmıştır. Wagner'e göre istatistiki kanıtlar, sosyal gelişmenin devlet faaliyetinde bir artışa neden olduğunu ileri süren bu hipotezi doğrular görünmektedir. Diğer bir deyişle, yasa sanayileşen Batı Avrupa Ülkelerinde bu konuda yapılan deneysel gözlemlerin sonucuna dayanmaktadır. Bu görünümü ile Wagner Yasası, sosyal gelişmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak da kamu harcamalarının artışını vurgulayan, bir artan devlet faaliyetleri yasasıdır ve kamu harcamalarındaki kısa dönemli değişiklikler yerine yüzyıl gibi uzun dönemli değişiklikler ile ilgilenmektedir.¹⁴²

Wagner "Siyasi İktisadın Temelleri" adlı kitabında aynen şöyle diyor: "On yıllık, yirmi yıllık, otuz yıllık ve ilah... bir zaman süresi nazara alındığında her memlekette Devlet faaliyetlerinin arttığı görülür. Merkezi İdarelerde de, Mahalli İdarelerde de bu böyledir. Artış, tek yönlü de değildir. Devlet faaliyetleri hem genişlemekte, hem de nitelik bakımından değişikliğe uğramaktadır. bir başka deyimle Devlet faaliyetlerinde görülen muntazam artmalar hem genişlemecesine (extansive) hem de yoğunlaşmacasına (intansive) bir yönde oluşmaktadır. Genişleme öteden beri Devlet tarafından yapıla gelen hizmetlerin daha yaygın hale gelmesinden doğabileceği gibi, bunlara eskiden yapılmayan

¹⁴⁰ Bulutoğlu, a.g.e., s. 221.

¹⁴¹ Bulutoğlu, a.g.e., s. 222.

¹⁴² Ataç, a.g.e., s. 301.

yeni hizmetlerin katılmasından da ileri gelebilmektedir, Yoğunlaşma ise milli ve mahalli idarelerce yapılan hizmetlerin daha iyi kaliteli, daha etkin hizmetler olarak halka sunulmalarından ileri geliyor”.¹⁴³

Bir kanuna tabi olsa da olmasa da, rakamlar da gösterdiği gibi, kısa dönemlerdeki geçici duraklamalar dışında, her yerde ve her devirde kamu harcamaları sürekli olarak artmaktadır.¹⁴⁴

Wagner, kamu harcamalarındaki gelişmeleri üç neden bağlamıştır. Birinci neden iktisadi kalkınma sonucu meydana gelen sosyal ve iktisadi hayattaki patlamalar ve yönetimin merkezileşmesi nedeniyle, devletin iktisadi hayata daha fazla katılımı sonucu doğacak yeni gereksinimlerinden dolayı, devletin yönetim ve güvenlik fonksiyonlarındaki artıştır. İkinci neden, özellikle eğitim ve gelir dağılımı ile ilgili olarak kültürel ve refah harcamalarında meydana gelen önemli artışlardır. Wagner’e göre bu tür hizmetlerin artma nedeni, açıkça ifade edilmemesine rağmen, bu hizmetlerin lüks mallar olduğu varsayımında yatmaktadır. Diğer bir deyişle bu hizmetler için talebin gelir esnekliği birden büyüktür ve bu hizmetlerin çoğu gelir yükseldiği zaman talep edilecektir. Kamu harcamalarındaki gelişmelerin üçüncü nedeni ise şu şekilde özetlenebilir. Wagner, teknolojideki kaçınılmaz değişiklikler ve birçok faaliyet için gerekli olan yatırımların büyük ölçekli olması sonucu özel monopollerin artacağını ileri sürmüştür. Ancak ona göre, monopollerin etkilerinin, iktisadi etkinlik açısından, devlet tarafından denetlenmesi ve yönetimlerinin ele alınması gerekmektedir.¹⁴⁵

b. Sıçrama Tezi Yaklaşımı

Sıçrama etkisi ilk olarak, 1890-1955 döneminde İngiltere’de kamu harcamaları ile ilgili bir çalışmalarında Peacock ve Wiseman tarafından formüle edilmiştir. Bilindiği gibi çalışmada, genel olarak, kamu harcamalarının zaman içinde arttığı, fakat bu artışın sabit bir oranda değil, basamaklar halinde

¹⁴³ Gürsoy, a.g.e., s. 84.

¹⁴⁴ Öner, a.g.e., s. 27.

¹⁴⁵ Ataç, a.g.e., s. 301.

gerçekleştiği ileri sürülmüştür. Bunun nedeni olarak da, savaş gibi sosyal huzursuzluklar gösterilmiştir.¹⁴⁶

Devlet harcamalarının uzun vadeli seyri olağanüstü (bir kereye mahsus) olaylardan sürekli olarak etkilenebilmektedir. İlk olarak İngiliz iktisatçıları Alan Peacock ve Jack Wiseman (1961) tarafından İngiltere devlet harcamalarında gözlemlenen bu olay, kamu harcamalarının yukarı kayması (displacement effect) diye anılmaktadır. Savaş, sömürgelerin tasfiyesi, devletin bölünmesi, yeni bir anayasa kabulü gibi olağanüstü değişiklikler, kamu harcamalarının basamak sıçramasına ve ulaştığı üst düzeyden eski seyrine devam etmesine sebep olabilmektedir. Yükümlüler, normal zamanlarda kabul etmeyecekleri vergi yükü artışını olağanüstü hallerde kabul etmektedirler. Fakat olağanüstü durum geçtikten sonra yükümlüler vergi gayretinin tekrar eski düzeye indirilmesi için ısrar etmemekte, yüksek vergiye alışmaktadırlar.¹⁴⁷

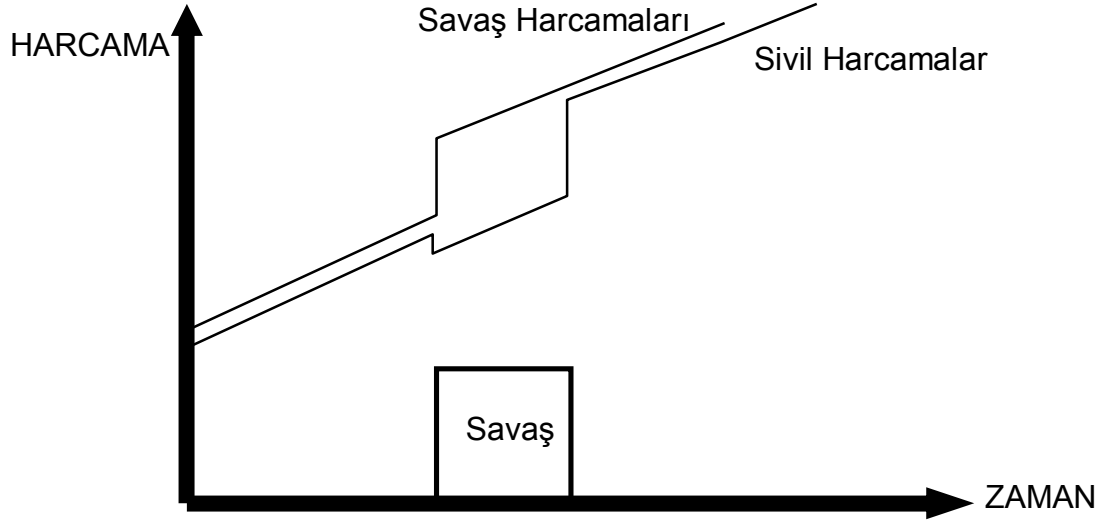
Peacock ve Wiseman'a göre, alışılmamış baskılarla karşılaşmadıkları sürece, kişilerin dayanılabilir vergi yükü hakkındaki düşünceleri oldukça sabit olma eğilimindedir. Bir ekonomide, normal zamanlarda, kamu sektörünün büyüklüğü ile ilgili kararları vergi konusundaki sınırlamalar etkilendiğinden, kamu harcamalarının artış oranının fazla olması mümkün değildir. Zira, arzulanan kamu harcamaları konusundaki düşünceler ile uygun vergi sınırları konusundaki düşünceler arasında bir farklılık olmakta, bu farklılık, yalnızca, savaş gibi geniş ölçekli sosyal huzursuzluklar tarafından azaltılabilmekte ve bu tür huzursuzluklar kamu harcamalarını ve kamu gelirlerini yeni düzeylerine hareket ettirerek bir sıçrama etkisi yaratmaktadırlar. Huzursuzluk ortadan kalktığı zaman ise, kişilerde dayanılabilir vergi düzeyi hakkında yeni bir düşüncenin oluşmasıyla yeni bir kamu harcaması düzeyine ulaşılabilir.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Ataç, a.g.e., s. 311.

¹⁴⁷ Bulutoğlu, a.g.e., s. 225.

¹⁴⁸ Ataç, a.g.e., s. 311.

ŞEKİL 3 KAMU HARCAMALARI TRENDİ

KAYNAK: ÖNDER İzzettin Türkiye’de Kamu harcamalarının Seyri: 1927-1967 adlı kitabından alınmıştır.

Savaş harcamalarının kamu harcama trendlerinde nasıl bir değişiklik meydana getirdiği gösteren Şekil-3’de de görüldüğü gibi, savaş harcamaları, sivil harcamaları da bir miktar kısarak, genel harcama trendinde bir sıçrama meydana getirmekte, savaş bittikten sonra, sivil harcamalar, aradaki boşluğu kapatarak, toplam harcamaların savaştan önceki seviyesine dönmesine engel olmaktadır.¹⁴⁹

Sıçrama etkisi yaklaşımının iki yönü bulunmaktadır. Birinci olarak, kişiler sosyal huzursuzluk dönemlerinde, önceden dayanılmaz olarak düşündükleri yeni vergi düzeyini kabul edeceklerdir. Bu kabullenme huzursuzluk ortadan kalktığı zamanda devam edecektir. Böylece, huzursuzluk öncesi devletin yapmayı arzuladığı, fakat o zaman yerine getirmeğe cesaret edemediği harcamalar sonunda gerçekleşecektir. İkinci olarak, sosyal huzursuzluklar devlete yeni sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar devlete savaş

¹⁴⁹ Önder İzzettin, Türkiye’de Kamu harcamalarının Seyri: 1927–1967, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İktisat Fakültesi No: 330, Fakülte matbaası, İstanbul, 1974, s. 27.

döneminin yan etkileri olarak (borç faizi ödemeleri, savaş emeklilerine ödemeler gibi) ve sosyal düşüncelerdeki değişikliklerin sonucu olarak yüklenmektedir.¹⁵⁰

Peacock ve Wiseman, kamu gelirleri üzerindeki sınırlamaların değiştirilebildiği ve böylece, savaş bittikten sonraki dönemde de kamu harcamaları artışının söz konusu olacağı bir dönem olarak, savaşın önemli rolünü ve buna bağlı olarak, kamu harcamalarının artışını vurgulamışlardır. Onlara göre, kamu harcamaları üzerindeki vergi sınırı, savaş gibi sosyal huzursuzluklar sonucu vergilerin yükseltilebilmesi ile ortadan kaldırılabilir ve kamu harcamaları artacaktır. Sıçrama tezi hipotezi, anlaşılacağı gibi Wagner Yasası ve kamu harcamalarının uzun dönem artışı ile ilgili diğer yaklaşımlardan farklılıklar göstermektedir. Bu yaklaşım, kamu harcamalarının zaman modeli ile ilgilenmekte ve kamu harcamalarının artış seyri içinde görülen sıçramaların nedenini açıklamaktadır.¹⁵¹

Sonuçta gerek Wagner Kanunu gerekse Sıçrama Etkisi Yaklaşımı kamu harcamaları düzeyini açıklamada belli bazı rolleri olabilmelerine rağmen, tek başlarına, kamu harcamalarının belirleyicileri olarak kabul edilemezler. Örneğin, nüfusun yaş bileşimi ve coğrafik dağılımı, teknolojik değişikliklerin özellikleri, politik ve sosyal kurumların yapısı ve özellikleri gibi bazı diğer faktörlerinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Böylece, kamu harcamaları, kişisel ve kişisel olmayan, politik ve iktisadi, kamu harcamalarının arzı ve talebi gibi birçok değişken güçlerin sonucu olarak açıklanabilir. Bunun yanında, her bir kamu harcamasının farklı oluşu nedeniyle, toplam kamu harcamaları düzeyini etkileyen faktörleri genel olarak açıklamağa kalkışmak yararsız olabilir. Bunun yerine, belli bazı kamu harcamalarının temel belirleyicilerini araştırmak ve belirlemek daha yararlı olacaktır.¹⁵²

2. Kamu Harcamalarının Artış Sebepleri

¹⁵⁰ Ataç, a.g.e., s. 312.

¹⁵¹ Ataç, a.g.e., s. 314.

¹⁵² Ataç, a.g.e., s. 315.

Kamu harcamalarındaki artış genel bir kabul görmüştür. Kamu harcamalarının artışının görünüşte olanlarını gerçekte artışlardan ayırmak gerekmektedir.¹⁵³

Kamu harcamalarının görünüşte artış sebepleri aşağıdaki şekilde sıralana bilir;

-Aynî ekonomiden para ekonomisine geçiş: Eskiden parasız veya aynî karşılığı yapılan devlet hizmetlerinin bütçeleşmesi, bütçe içinde yer alması kamu hizmetlerinde ve devlet faaliyetlerinde kişi başına gerçek bir artış olmamasına rağmen devlet bütçelerini büyütmektedir.¹⁵⁴

-Devlet hesaplarının tutuluşunda gayrisafi usulün kabulü: Bütçenin hazırlanmasında ve uygulanmasında uyulan temel prensiplerden birisi bütçenin Genellik İlkesidir.¹⁵⁵ Buna uyulması halinde devlet borçlarının anaparalarının ödenmesi de bütçeye girecek yapılan hizmetlerde bir artış olamadığı halde kamu harcamaları artacaktır.

-Paranın satın alma gücünün düşmesi: Kamu harcamalarının yapılmasında hesap birimi paradır. Paranın sürekli ve önemli ölçüde değer kaybetmesi kamu harcamalarında artışlara neden olur.¹⁵⁶

-Ülke ve nüfustaki değişimler: Devletlerin ülkeleri savaşlar veya birleşmeler sonunda büyüyebilir. Bu durumda kamu harcamalarının hepsi birleşme sonrasındaki devletin bütçesinde yer alacağı için kamu harcamaları artar. Kişi başına isabet eden artış yoksa bu artış görünüşte artıştır.¹⁵⁷

-Devletleştirme: Devletler devletleştirmeyi iktisat politikasının bir aracı olarak kullanılmaktadır. Bunun sonucunda bakanlıkların bütçelerindeki ödenekler artmakta kamu harcamalarında görünüşte artış meydana gelmektedir.¹⁵⁸

Kamu harcamalarının GSMH'ya oranında bir artış olması, kamu harcamalarının gerçek anlamda arttığını göstermektedir. Nedenleri şunlardır.

¹⁵³ Türk, a.g.e., s. 31

¹⁵⁴ Türk, a.g.e., s. 33.

¹⁵⁵ Türk, a.g.e., a.y.

¹⁵⁶ Türk, a.g.e., s. 34.

¹⁵⁷ Türk, a.g.e., s. 34-35.

¹⁵⁸ Türk, a.g.e., s. 35.

- **Savunma Harcamalarının Artması:** Hemen her ülkede kamu harcamalarının en önemli artış nedenlerinden birini savaşlar ile savunma harcamaları oluşturmaktadır. Özellikle savaş öncesi ve savaş dönemlerinde bu harcamalar önemli sıçramalar göstermekte ve savaş döneminde tüm kamu harcamalarının % 80'ine kadar ulaştığı görülmektedir. Savaş sona erdikten sonra da harcamalarda eski düzeye dönülememekte, bu defa da büyük onarım, savaş tazminatı, şehit aileleri ve sakat kalanlara yardım, savaş dolayısıyla alınan borçların taksit ve faizleri gibi harcamalar ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁹ İşte bu hizmetler tam kamusal hizmet olarak kamu harcamalarındaki gerçek artışın en önemli sebeplerindendir. Ayrıca günümüzde modern savaş araçlarının ve savunma donanımlarının çok pahalı olması da kamu harcamalarında gerçek artışa yol açmaktadır.

-**Devlet Anlayışında Meydana Gelen Değişmeler:**Sosyal devlet anlayışının kabul görmesi ile devletin temel görevlerine ilave olarak yeni görevler ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında, sosyal sigortalar, işsizlik sigortası, emekli sandıkları, halk sağlığı, konut edindirme faaliyetleri gibi yeni görevler sayılabilir. Öte yandan devletin gelir dağılımında adaletin sağlanması, konjonktürel dalgalanmaların hafifletilmesi, iktisadi büyümenin sağlanması gibi görevleri üstlenmesi ile de kamu harcamalarında artış olmaktadır.

- **Sanayileşme ve Teknolojik Gelişmeler:** Bilindiği gibi sanayileşme ile bilim ve teknolojiye kendini gösteren hızlı gelişme temposu, bir yandan gelişmiş ülkelerin lehine gelişmişlik farkını büyütürken, bir yandan da gelişmekte olan ülkelerin bu farkı en azından korumak ve kapatmak üzere eğitim ve ar-ge gibi faaliyetlere kaynak ayırmayı zorunlu hale getirmiştir. 20. yüzyıl içinde gerek gelişmiş ve gerekse gelişme yolunda olan ülkeler bu hizmetlere devamlı artan bir önemle eğilmişler ve bu hizmetleri başta gelen bir kamu hizmeti olarak görmeğe başlamışlardır. Dolayısıyla bu hizmetler de Kamu harcamalarını artırmaktadır.

¹⁵⁹ Öner, a.g.e., s.30.

- **Nüfus Artışı:**Nüfusun büyük ölçüde çoğalması da gerçek kamu giderlerinin artmasında önemli bir neden sayılır.¹⁶⁰Nüfus artışı ve nüfus hareketleri belli bir dönemden itibaren devletin toplum adına sunmak zorunlu olduğu hizmetleri devamlı arttırmıştır. Bilindiği gibi nüfus artışının XX. yüzyılda ulaştığı boyutlar, her ülkede yerleşim birimlerinin devamlı genişlemesine, hızlı şehirleşme olayının yaşanmasına yol açmıştır. Ayrıca, bilim ve teknolojinin sanayileşme hareketini başlatması ve geliştirmesi de hızlı ve çarpık şehirleşme olgusuna sebep olmuştur. İşte böylece, bir yandan hızlı nüfus artışı, diğer yandan da sanayileşme ve hızlı şehirleşme hareketi her geçen gün devletin daha fazla hizmet yüklenmesini zorunlu kılmıştır. Ayrıca artan nüfus ve göç, yeni iş imkanları ve gelir dağılımı ile ilgili önemli sorunları da beraberinde getirmektedir.

II. SAVUNMA HARCAMALARI

A. Savunma Ve Güvenlik

1. Savunma Kavramı :

Kelime olarak savunma; “Saldırıya karşı koyma”, “müdafaa” veya Ulusal savunma “Bir kişi veya düşünceyi doğru, haklı göstermeyi amaçlayan yazı veya konuşma, müdafaaname.” anlamına gelmektedir.¹⁶¹

Savunma devletin temel yükümlülüklerindedir. TC. devleti bu yükümlülüğü Anayasanın 5 nci maddesinde “Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk Devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.” şeklinde düzenlenmiştir.

¹⁶⁰ Erginay Akif, Kamu Maliyesi, Sevinç Matbaası, 5.Baskı, Ankara, 1976; s.175.

¹⁶¹ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara 2005, s. 1712

Devletin, vatandaşların can ve mal güvenliğine ilişkin sorumluluklarını yerine getirmesi maksadıyla teşkil ettiği Silahlı Kuvvetlerinin vazifesi, TSK. İç Hizmet Kanun Madde: 35'de “ Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır.” şeklinde düzenlenmiştir.

2. Güvenlik

Güvenlik; Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet anlamına gelmektedir.¹⁶² Güvenliğin tam olarak sağlanabilmesi için, iç ve dış tehlikelere karşı alınan fiziki emniyetlerin yanında, devletin bekasına yönelik geliştirilen stratejileri de düşünmemiz gerekmektedir. Günümüzde güvenlik kavramı yeniden algılanmaya başlamıştır. Ülke topraklarının savunulması ve ülkenin bekasının sağlanmasına yönelik askeri faaliyetlerin kapsamı genişletilmiş, mevcut askeri boyutun yanı sıra siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik boyutlar önem kazanmıştır. Gelecekteki güvenlik ortamı ülkelerin uluslar arası terörizm ile mücadele etme, demokratikleşme ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmelerine bağlı olacaktır. Ülkeler bunları gerçekleştirdiği oranda dünyadaki barışın sürekliliği sağlanabilecektir.

Devletin siyasal faaliyet alanına yapılacak her türlü olumsuz etki, bağımsızlığına yönelik müdahaleleri bertaraf ederek, uluslar arası toplumda ülke toprakları üzerinde yaşayan insanlarına hareket serbestisini getiren ve onların emniyet içinde varlıklarını sürdürme hakkını sağlaması bakımından, güvenlik, çok boyutlu bir nitelik arz eder. O halde takip olunan iç politikanın desteğine şiddetle ihtiyaç duyan güvenlik kavramı, devletin egemenlik alanı ve ulusun yüksek çıkarlarının bir başka rakip devlet tarafından müdahale edilmesi durumunda tehdit ve tehlikeye karşı gereken önleyici ve caydırıcı tedbirlerin tamamını teşkil eder. Bu bağlamda ulusal güvenlik ise, hükümet politikasının hayati ulusal değerlerinin mevcut ve potansiyel güçlere karşı korunması ve

¹⁶² Türk Dil Kurumu, a.g.e., s. 817.

geliştirilmesi için uygun ulusal ve uluslar arası koşulların meydana getirilmesini hedef alan parçasıdır. Ulusal güvenlik, tüm ülkelerin siyasal yapılanmaları içerisinde öncelikli öneme haizdir. Güvenlik stratejileri belirlenirken konunun jeopolitik açıdan mutlaka incelenmesi gerekmektedir.

Bir ulusun takip edeceği ulusal güvenlik doktrini, ulusun yüksek hak ve menfaatlerinin değişik seçenekli olumsuz senaryoların sahneye konulması durumlarında dahi, meydana gelebilecek her türlü taarruz ve tehdide cevap verebilecek genişlikte, toprak bütünlüğü ve egemenliğin korunabilmesi amacıyla, sahip olunan ulusal gücün tüm bileşenleri ile çok boyutlu olarak işlerliğe kavuşturulmasının, barış zamanından itibaren devam eden bir süreklilik içerisindeki top yekûn planlamasıdır.

B. Savunma Hizmetinin Niteliği ve Özelliği

Savunma hizmeti toplumun hâkimiyetini koruyabilmek için yabancı ülkelerin saldırılarına karşı memleketin savunmasıyla ilgili yapılan hizmetlerdir. Bu hizmetten vatandaşlar arzu etsinler veya etmesinler, yararlanmak durumundadırlar. Toplum fertlerinin savunma harcamalarına katılmaları gönüllü olmaktan ziyade zorlamaya dayandığından bu konuda alınan kararlar kollektif bir davranışı gerektirmektedir. Bu özelliği sebebiyle savunma hizmetleri için fertler tercihlerini açıklayamamaktadırlar. Bununla beraber, savunma hizmetleri bazı dışsal faydalar sağlamaktadır. Bunların başında toplum fertlerinin güven içinde yaşamaları şeklinde bir fayda temin edilmiştir. Ayrıca talihsiz gençlerin zorunlu askerlikleri sırasında genel eğitimden yararlanmaları sağlanmaktadır.¹⁶³

Devletler, nisbi önemleri ülkeden ülkeye değişen çeşitli nedenlerden dolayı savunma hizmetlerine ihtiyaç duyarlar. Bu nedenler arasında ülkelerin jeopolitik durumları ve stratejik önemleri, iç ve dış tehditler ve ulusal çıkarların korunması sayılabilir.¹⁶⁴

¹⁶³ Şener Orhan, MPA Kamusal Mallar Teorisi, Bursa İ.T.İ.A. Yayını No.15, İstanbul 1977, s. 25-26.

¹⁶⁴ Giray filiz, Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme, C.Ü.İ.İ.B.Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, ss.181-199, s. 183.

Çağımızda da devletlerin birbirine hakimiyet bakımından tavizler verdiğini görüyoruz. Daha güçlü olan devletler anlaşmalı olarak ya da fiilen nüfuz alanlarındaki ülkelerin hakimiyet haklarını kısıtlamaya çalışırlar. Ancak zamanımızda bu daha çok iktisadi bağımlılık alanına alma, askeri bloklaşma alanına sokma şeklindedir. Hakimiyetin bir ülke lehine azalması yan sonuç olarak, iktisadi bağımlılığın artması ve bazı iktisadi çıkarların yitilmesi şeklinde iktisadi kayıplara yol açmaktadır.¹⁶⁵

Savunma hizmeti salt (katıksız) bir ortak tüketim hizmetidir. Çünkü ülkenin savunulan egemenlik alanında yaşayan herkes, istesin istemesin, bu hizmetin ürünü olan barıştan yararlanma durumundadır. Korunan egemenlik alanında, toplumunun bir üyesinin bu hizmetten yararlanma derecesi, başkalarının da yararlanmakta oluşu ya da yararlanmaya katılması ile değişmez (yararlananlar birbirine rakip değildir). Egemenlik alanında bir tek yurttaşın dış saldırıya karşı korunması, zorunlu olarak öteki yurttaşların da korunması demektir. Hiç kimse savunulan alanda yaşadığı sürece bu hizmeti reddedemez. Savunma hizmetinin bölünmezliği, sadece yurttaşlar için değil, aynı zamanda egemenlik alanının tümü için de geçerlidir. Saldırı olmaması anlamında savunmanın faydasından, devletin egemenlik alanında bir bölge diğerine kıyasla daha fazla yararlanamaz. Savunmanın saldırıdan caydırıcı faydası, yurt çapında bölünmez bir ortak tüketim hizmetidir.

Savunma hizmetleri kapsadığı egemenlik bölgesinde yaşayanların tümüne kaçınılmaz olarak sunulmuş olur. Toplumun bazı üyeleri sağlanan bu hizmeti faydalı saymayabilir, hatta zararlı bulabilir. Devleti de savunmasını da benimsemeyebilir; bu takdirde bu kanıda olan kimseler için bir savunma hizmeti değil, zorla sürdürülen bir yabancı egemenliği söz konusudur. Gerçekten, bir ülke diğerinin bir bölgesini işgal ederse, o bölgede sürdürdüğü egemenliği benimsemeyen kişiler için savunma söz konusu değildir, işgal durumu vardır. Diğer yandan, güvenlik (yasa düzen egemenliği) ve savunma hizmetleri bir toplumda ekonomik ilişkilerin kurulmasının temel gerekleridir. Bu bakımdan,

¹⁶⁵ Bulutoğlu Kenan, Kamu Ekonomisine Giriş,(Kamu Hizmetlerinin Tahlili), İstanbul 1971, s.130.

egemenlik ve savunma hizmetleri piyasa ekonomisinin faaliyete geçmesi için gerekli bir masraf olarak görülmüştür. Her halde, yabancı ülkelerin tehdidi nedeniyle, Caydırıcı gücünü artıran bir ülke, yurttaşının mutluluğuna herhangi bir ilave sağlamış sayılamaz. Bu nedenle, ulusal gelir hesaplarında, savunma hizmeti için yapılan giderler ulusal gelire maliyeti kadar katkıda bulunmuş sayılır; ama bu üretimin ulusal refaha bir katkısı yoktur.¹⁶⁶

C. Savunma Harcamaları

Savunma hizmetleri bir toplumun ekonomik faaliyetlerinin gerçekleşmesini sağlayan ortamı oluşturur. Bu nedenle savunma hizmetleri piyasa ekonomisinin faaliyete geçmesi için gerekli bir gider olarak görülmektedir.

Savunma harcamaları devletin savunma hizmetlerine yönelik harcamaları, egemenlik ve ulusal varlığın devamını sağlayan harcamalardır. Çoğu kez, ülkelerin refahları pahasına milli gelirlerinden, ülke bütünlüğüne yönelik tehditlerin artan bir fonksiyonu olarak ayırdıkları paydır. Savunma harcamalarının optimum düzeyde yapılması, risk faktörünün iyi belirlenmesine ve “yeterli güvenlik düzeyi”nin tespit edilmesine bağlı olmaktadır. Güvenli bir ortam ekonomik kalkınma için ana koşuldur; kendini güvenli hissetmeyen sermaye yatırım yapmayacaktır. Güvenli ortamı sağlayan savunma harcaması miktarı optimum savunma harcamasıdır. Bunun altında kalan miktar ekonomiyi olumsuz etkiler ve yine aşırı savunma harcaması da ekonomik ve sosyal olumsuzluklar yaratır.¹⁶⁷

Birçok ülkede gerek toplam kamu harcamalarının gerekse GSMH'nin önemli bir oranını oluşturan savunma harcamaları için ayrılan kaynaklar, büyüme için son derece önemli olabilecek alternatif kullanım alanlarından çekilip alınmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, savunma harcamalarının, ülkenin gelişmesini ve iktisadi büyümesini hızlandıracak faaliyetlerin ihmal edilmesi pahasına gerçekleştirildiği söylenebilir. Diğer taraftan savunma, ülkenin

¹⁶⁶ Bulutoğlu, (1988), a.g.e., s. 269.

¹⁶⁷ Özbaran M.Hakan; Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılına Harcama Türlerine Göre incelenmesi, Sayıştay dergisi sayı: 53, ss. 115-138, s.127-128.

varlığı ve bağımsızlığının korunmasında vazgeçilmesi mümkün olmayan bir hizmettir.¹⁶⁸ Burada bir konunun açıklığa kavuşturulmasında yarar vardır. O da, savunma harcamalarının tamamen üretken olmadıkları biçiminde nitelendirilmelerinin yanıltıcı sonuçlar verebileceğidir. Savunma amacıyla yapılan bilimsel araştırma ve teknik gelişmelerin günümüzde elektronik ve ulaştırma alanındaki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, önemi ortadadır.¹⁶⁹

D. Savunma İhtiyacını Gerektiren Nedenler

Bir ülkenin savunma ihtiyacını gerektiren nedenlerin başında o ülkenin jeopolitik durumu ve stratejik önemi yer almaktadır.

Jeopolitik, dar ve açık anlamı ile dünya politikası demektir; toprak-politika ilişkisi demektir. Dünya olaylarına çok geniş açıdan, bir bütün olarak bakmaktır. Bu bakışa, tarih, coğrafya, ekonomi ile sosyal ve askeri meseleler dahildir. Bilindiği gibi, siyasal hudutlar çoğu zaman değişikliğe uğramaktadır; yine de uğrayacaktır, çünkü hırsla, ihtirasa ve açgözlülüğe son yoktur. Öyle bir dünyada yaşıyoruz ki orada haklara ve inancıl duygulara en az yer verilmektedir. O sebeple de bu çirkin gidiş hergün biraz daha büyük hız kazanmaktadır. İnsanoğlu adeta insanlığın sefaletini hazırlamaktadır. Ülke hudutlarının değişmesi, güç merkezlerinin de değişmesine neden olmaktadır. Bazı güç merkezleri yıkılırken yeni güç merkezleri de doğmaktadır, doğacaktır. Böylece dünya, devamlı bir değişiklik içerisinde bulunacaktır. İşte bu noktada unutulmaması gereken en büyük husus jeopolitiktir; çünkü jeopolitik, böyle zamanlar ve her zaman, siyasi hayata yön verir, çoğu zaman da yol gösterir.¹⁷⁰

Ülkenin bulunduğu coğrafyada komşu ülkelerin savunmaya ayırdıkları kaynak da o ülkenin savunma ihtiyacını etkileyen diğer bir faktördür. Komşu ülkelerin yaptığı savunma harcamalarının büyüklüğü göz ardı edilemez bir

¹⁶⁸ Giray filiz, a.g.m., s. 189.

¹⁶⁹ Ataç Beyhan, Engin Türkiyede 1963-1981 döneminde Personel, Eğitim, Sağlık ve Savunma harcamalarının analizi. s. 19.

¹⁷⁰ Tünay Bekir, Atatürkçü Düşünce Dergisi, Jeopolitik tehditler Karşısında Yurtta Sulh Cihanda Sulh, Ankara, 1992, s.745.

potansiyel tehdit anlamına gelmektedir. O ülke en azından bu tehdidi caydırıcı kılacak bir silahlı kuvvet bulundurmaya zorundadır.

Ülkenin savunma ihtiyacını ve savunmaya ayırdığı kaynakların belirleyicisi olan diğer bir neden ise ülkenin siyasi rejimiyle alakalıdır. Ülke içinde meydana gelen karışıklıklar ve iktidar mücadeleleri savunma harcamalarında artışa neden olmaktadır.

Ülkenin girdiği uluslararası örgütler, askeri ittifaklar, saldırmazlık ve kuvvet indirimi gibi anlaşmalar savunma ihtiyacının belirlenmesinde önemli rol oynarlar.

E. Savunma Harcamalarının Ekonomik Etkileri

1. Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkileri

Hızlı teknolojik gelişmelere paralel olarak silah kuşaklarının ömür sürelerinin kısalması ve Türkiye'nin askeri çevresindeki değişimler, TSK'nin envanterinde bulunan silah sistemlerinin giderek daha kısa sürede değiştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Böylece, teknolojik gelişmeler, ulusal savunmanın ekonomi üzerindeki yükünü giderek daha fazla artırmaktadır. Ayrıca, TSK'nin ihtiyaç duyduğu önemli silah sistemlerinin ülke dışından elde edilme zorunluluğu, bu yükün büyük çoğunluğunun ödemeler dengesi üzerine aktarılmasına sebep olmaktadır.¹⁷¹

Görüldüğü gibi, Türkiye'nin silah ihracatının cari işlemler (ödemeler dengesi) üzerindeki olumlu etkisi ihmal edilecek boyutta, ama silah ithalatının olumsuz etkisi ise önemli boyuttadır.

Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de kendi savunmasını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu silah sistemlerini elde etme ve kullanabilme yönündeki çabaları, ülkeyi bir taraftan kendi savunmasını modernize etme ve ekonomik kalkınmaya doğru iterken, diğer taraftan da dışardan satın alınan malların bedellerini peşin ödeme zorunluluğu ülkeyi ters yöne, ekonomik bunalım ve siyasi bağımlılığa doğru itmektedir. Bu nedenle, kullanım süreleri giderek kısalan ve fiyatları artan silah sistemlerinin, ödemeler

¹⁷¹ Şimşek M., Üçüncü Dünya Ülkelerinde ve Türkiye'de Savunma Sanayii, Ankara 1989, s.194

dengesi üzerindeki baskısını azaltmak, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yerli silah üretimindeki en önemli ekonomik hedeflerden birisidir.

Milli savunma harcamaları ödemeler dengesi üzerinde kısa ve uzun dönemde farklı etkilere sahiptir. Kısa dönemde, özellikle ileri teknoloji gerektiren silah sistemlerini üreten sanayiler, başlangıçta ithal ikamesi niteliğinde olacağından ithal ikamesi sanayiinin sakıncalarını taşıyacaktır. Üretim ve Ar-Ge tesislerinin kuruluşu, çok büyük boyutlara ulaşan dış kaynakları gerektirmektedir. Ayrıca üretim süresince dış girdilerin azaltılabilmesi, yerli üretim oranının artırılabilme yeteneğine bağlıdır. Bununla birlikte, silah üretiminde kısa dönemde yerli üretim oranı artışı, önemli ölçüde savunma sanayiinin, ülkenin genel sanayi yapısıyla bütünleşebilmesine bağlıdır. Şüphesiz bu bütünleşme, kısa dönemde sınırlı olacaktır.

Uzun dönemde savunma harcamalarının ödemeler dengesi üzerindeki etkisi ise, genellikle olumludur. Gelişmekte olan ülkelerde yatırım planlaması konusunda yapılan araştırmalar, kuruluşunda kapital ve döviz çok fazla ihtiyaç gösteren ve böylece başlangıçta ödemeler dengesi üzerinde büyük baskı oluşturan yatırımların ilerdeki yıllarda, ilk yıllardaki zorlamanın aksine, bu ülkenin döviz açığını kapatmada yararlı oldukları belirlenmiştir.¹⁷²

Savunma sanayi uzun dönemde geriye ve ileriye doğru olan bağları yeterince kurulabilme imkanına kavuşacaktır. Ayrıca kalkınma planlarında savunma sanayinin desteklenmesine yönelik yatırımların özendirilmesi ve savunma sanayinin yeni yatırımları uyarmasıyla yerli üretim oranı giderek yükselecektir.

Türkiye’de önemli silah sistemlerinin yerli üretiminin uzun dönemde dışa yönelik olarak yapılması da ödemeler dengesi üzerinde çok olumlu etkiler oluşturacaktır.

Türkiye’de dışa yönelik silah üretimi, sanayi ürünlerini çeşitlendirecek ve dış satım imkanlarını arttıracaktır. Böylece kısa dönemde ortaya çıkan

¹⁷² Savaş V., a.g.e , s 50.

sınırlamalar, uzun dönemde silah üretiminin döviz tasarruf ettirici etkisi ve dış satımlardan elde edilen gelirlerle ortadan kalkacaktır.¹⁷³

Yerli silah üretiminin, ödemeler dengesi üzerinde oluşturması beklenen olumlu etkilere karşın, bazı durumlar da bu beklentilerin her zaman gerçekleşmediğini göstermektedir.

Örneğin, Hindistan'daki silah üretim programlarında dışarıdan satın alınan parçalar için yapılan döviz harcamalarının, lisans veren firmanın aynı ürününün son satış fiyatından daha yüksek ya da aynı türden bir silah sisteminin dışarıdan satın alınması için ödenecek olan dövize yakın bir tutara ulaştığı belirlenmiştir. Beklentilerin aksine, gelişmekte olan ülkelerdeki silah üretiminin bu olumsuz etkisine başlıca dört faktör neden olmaktadır.¹⁷⁴

2. İstihdam Üzerine Etkileri :

Savunma harcamalarının istihdama etkisi konusunda H.Magdoff Amerikan ekonomisindeki rolünü ölçmeye çalışmıştır. Daha ilk anda 1800 ve 1970 yılları arasında her dört yılın üçünde A.B.D.'nin savaş halinde olduğu tespit edilmiştir. Askeri harcamalar, 1930-1939 dönemi dışında ortalama olarak federal bütçenin %54'ünü oluşturmaktadır. Yazarın tahminlerine göre 1969 yılında 8.3 milyon iş (istihdam) askeri harcamalara bağlıdır. Bunun dökümü şöyledir : 3.5 milyon silahlı güçlere, 1.3 milyon savunma bakanlığına arz edilen bazı sivil hizmetlere, 3.5 milyon da ordu tarafından satın alınan malların üretim ve taşınmasına bağlıdır. Eğer bu işler kaldırılacak olursa A.B.D.'deki işsiz sayısı 12 milyona, işsizlik oranı ise %14.3 çıkarak 1931 yılının oranıyla karşılaştırılabilir bir düzeye ulaşacaktır.¹⁷⁵

Diğer yandan savunma harcamalarının istihdam imkanlarını belirlemek, askeri teknolojinin şeklini göz önüne almak önemlidir. Bu teknolojinin, iki yönü bulunmaktadır: Bunlardan birincisi, üretim tekniklerinde kullanılan teknolojidir.

¹⁷³ Manisalı E. Sivil-Askeri Sanayinin Entegrasyonu ve ülke kalkınmasında askeri sanayinin rolü s. 51.

¹⁷⁴ Benoit Emile, Growth and Defense in Developing Countries, Vol.26, No:2;1983, s.186.

¹⁷⁵ Brochier H-P.Liau-C.H.A. Michalet, Maliye Ekonomisi, Çev. Adnan Erdaş, , 1. Basım A.İ.T.İ.A. Yayını No: 160, Ankara, 1981, s. 388.

İkincisi ise ürünlerin doğasına ve karmaşıklığına yansıyan teknolojidir. Bu iki görünüm birbiriyle yakından ilgilidir ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için ikisi de önem taşımaktadır.

Çok hızlı gelişme gösteren askeri teknolojiler, askeri organizasyon ve üretim şeklinin bir fonksiyonu durumundadır. Askeri teknoloji, büyük bir çoğunlukla yetişmiş, nitelikli işgücü kullanan ileri bir teknoloji özelliği göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye gibi teknolojide dışa bağımlı olan ülkeler için bu teknolojileri mesnetmek güçtür ve belirli bir zamanı gerektirmektedir. Bununla birlikte, uçak üretimi ve elektronik gibi karmaşık ve ileri teknoloji gerektiren savunma sanayii kolları, kısmen emek-yoğun bir üretim süreci ile yapılabilmektedir.¹⁷⁶

3. Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri :

Savunma harcamalarının gelişmekte olan ülkelerdeki en önemli olumlu etkisi, yeni yatırımların uyarılması ve atıl kaynakların harekete geçirilmesidir. Bununla birlikte, ekonominin harekete geçen atıl kaynaklardan ne ölçüde yararlanabileceği önemlidir. Bu nedenle, burada savunmanın rolü, ekonominin atıl kaynaklardan yararlanabilme ölçüsünde olacaktır.

Savunma sanayiinin yenilik bulucu özelliğinden yararlanma yönü ise, daha çok gelişmiş ekonomilerde görülmektedir. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkelerde aynı durumun söz konusu olabileceğini belirtmek pek mümkün değildir. Şüphesiz gelişmekte olan ülkelerde de, savaş gücünü arttırıcı, akılcı bir planlama ile gerçekleştirilen askeri gayeli yatırımlar, kaynakların optimale yakın kullanımına hizmet edebileceği gibi, yeni teknolojileri ekonomiye kazandırarak da, ekonomik gelişmeye katkıda bulunabilecektir.¹⁷⁷

Ancak bu olumlu sonucun elde edilebilmesi sözkonusu yatırımların ekonominin alternatif yatırım alanları arasındaki öncelik sırasına uygunluğu ölçüsünde olacaktır. Aksi takdirde, bir taraftan kaynakların ekonomik hedeflere

¹⁷⁶ Selçuk A., "Uçak Sanayii ve Kalkınma", zikreden kaynak, Kayabalı ve Arslanoğlu, Türk Kültürü H.U.K. Sayısı, s. 555.

¹⁷⁷ Şireli A. ve N., "Harp Ekonomisi Planlamasında Karşılaşılabilecek Belli Başlı Güçlükler", Harp Ekonomisi, İstanbul, H.A.K.Yayını, 1985, s. 64.

uygun olarak optimum kullanımı gerçekleştirilememiş, diğer taraftan da sözkonusu yatırımların diğer sanayi kolları ile bütünleşme imkanları azaltılmış olacaktır.

4. Enflasyon Üzerine Etkileri

Askeri harcamalarla enflasyon arasındaki ilişki, iktisatçılar arasında yoğun bir tartışmaya neden olmuştur. Bu aslında enflasyonu belirleyen etkenler üzerinde tam bir uyum sağlanamamasından kaynaklanmaktadır.¹⁷⁸

F. Savunma Harcamalarının Dolaylı Ekonomik Etkileri

Silah üretimi ekonomide, canlandırıcı, hızlandırıcı ve uyarıcı bazı etkiler meydana getirmektedir.

Savunma sanayii faaliyetlerinin ekonomiye doğrudan sağlayacağı yararlar olduğu gibi (savunma sanayiinin ticari piyasaya yönelik olarak ürettiği tam ve yarı mamül ürünlerle, savunma ürünleri dış satımının ülkeye kazandırdığı kaynaklar vb.) dolaylı yollardan sağlayacağı yararlar da vardır.

Bunların başlıcaları; talebin uyarılması, Ar-Ge faaliyetleri ve teknoloji transferinden sağlanan faydalar, ekonomiye nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi, yan sanayi gelişmesi ve istihdam imkanlarının artırılmasıdır.

1. Toplam Talebe Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmayı, özellikle nitelik yetersizliği, kapital, döviz, girişimci ve yöneticilik yetenekleri gibi başlıca arz yetersizliğinin yani kaynakların yeterince kullanılamaması sorununun engellendiği bilinmektedir. Şüphesiz bu darboğazlar, sadece talep şişirilerek aşılamaz. Bununla birlikte, kalkınma sürecinde önemli rol oynayabilecek verimli faktörlerin zorunlu arzının ortaya çıkışına, hazırlanmasına ve tam kullanımına cesaret verecek derecede yeterince yüksek bir efektif talep düzeyinin varlığı gereklidir.

¹⁷⁸ Hiç M., Para Teorisi, İstanbul, 1978, s. 499.

İşte bu noktada bazı yazarlar, savunma harcamalarındaki artışların toplam talebi etkilediğini belirtmektedirler. Savunmaya daha fazla harcama yapılma kararı, bir ülkeyi daha genişletici bir para-maliye politikası izleme ve normalde kabul edilebilecek olandan daha yüksek bir fiyat artış oranına götürebilir. Böylece harcamalar, mevcut kaynakların kullanım düzeyini de yoğun bir hale getirerek, gelişme oranını yükseltir. Ayrıca para arzının genişletilmesi, vergilerin artırılması ve daha büyük bütçe açıklarının sürdürülmesi, toplam talebe etki ederek gelişme oranını yükseltir.¹⁷⁹

2. Spin Off Etkisi

Silah üretimi, “Spin Off” olarak adlandırılan ve ekonomide, canlandırıcı, hızlandırıcı ve uyarıcı bazı etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler, ekonomiye doğrudan veya dolaylı yollarla bazı yararlar sağlamaktadır.

Ekonomiye doğrudan sağlanan başlıca yararlar; Savunma Sanayii'nin ticari piyasaya yönelik ürettiği tam ve yarı mamul ürünlerle, savunma ürünleri ihracatının ülkeye kazandırdığı kaynaklardır. Çeşitli patlayıcı maddeler, elektronik cihazlar (telsiz, trafik kontrol radarları vb.) ve benzeri ürünler, ticari piyasada geniş kullanım yerlerine sahiptir ve bu ürünler, yurtdışında üretilmediği takdirde dışarıdan satın alınmak veya bunlar için kurulacak olan yan sanayi kollarında üretilmek durumundadır.¹⁸⁰

3. Yan Sanayii ve İstihdama Etkileri :

Modern silah sistemlerinin çok sayıda alt sistemlerden ve parçalardan meydana gelmesi, yerli silah üretimiyle yeni yatırımları uyaracak, böylece endüstriye yeni firmaları çekecek ve istihdam imkanları da artacaktır.¹⁸¹

G. Savunma Harcamalarında Etkinlik ve Verimlilik

Savunmaya yapılan harcamalardan elde edilen fayda ülkeye karşı düşmanlık besleyenlere karşı caydırıcılık olarak kullanılabilmesi gibi herhangi

¹⁷⁹ Benoit, a.g.e, s.131.

¹⁸⁰ Şimşek M., Üçüncü Dünya Ülkelerinde ve Türkiye'de Savunma Sanayii, Ankara 1989, s.200

¹⁸¹ Kayabalı ve Aslanoğlu, Dz.K.S.865, TKKGV. Yayın No.3 S.32-33

bir saldırı durumunda ülkenin korunmasında ve saldırının bertaraf edilmesinde de kullanılabilir. Caydırıcılık ülkeye saldırma düşüncesinde olanların bu saldırıdan daha zararlı çıkacaklarına inandırılmasına ve iyi bir propagandaya bağlıdır. Bunda da ülkenin asker sayısı silah gücü eğitim durumu rol oynar. Korunma ülkeye saldırı meydana geldiğinde bu saldırıyı geri püskürtmek ülkenin zarara uğramasını ve toprak kaybetmesini önlemek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem caydırıcılık hemde korunmada ülkenin silah gücü, insan gücü ve eğitim durumu etkin bir rol oynamaktadır.

Bütün ülkeler caydırıcılığı yüksek modern bir orduya sahip olmak ister. Fakat böyle bir ordunun sınırını belirlemek oldukça güçtür. Her Ülke kendi ordusunu sürekli geliştirmeye ve yenilemeye çalışır. Ordunun gelişimi ülkenin sanayileşme derecesiyle doğru orantılıdır. Yani bir ülke savunmasına ne kadar harcama yapıyor veya genel bütçesinin kaçta kaçını savunmaya ayırabiliyor sorusu savunma derecesi hakkında bir fikir verebilmektedir. Sanayileşmiş ülkeler savunma sanayilerini de aynı oranda geliştirebilmektedirler. Bu ülkeler silahlı kuvvetlerinde ekonomik ömrünü tamamlamış araç gereç malzeme ve teçhizatların gelişmiş savunma sanayilerinin de yardımıyla yenilemesi kolaylaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkemizde ise silahlı kuvvetlerin yenilenmesi sorunu sürekli gündemde olan bir konudur. Ülkemizde savunma sanayinin gelişmesini tam olarak tamamlayamaması ordudaki modernleşmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. M.S.B.İği bütçesinin yetersiz kalmasıyla istenilen yenileşme seviyesine ulaşamamaktadır. Diğer bir yönden ekonomik ömrünü tamamlamış malzemeye, teçhizat ,araç veya gereçle silah sistemlerinin kullanımına devam edilmesi veya geçici çözümler bulunması mevcut maliyetlerinin daha çok artmasına ve ekonomik olmayan sürece girmesine bu süreçte de yapılan harcamaların boşa gitmesine sebep olmaktadır. Örneğin Ekonomik ömrünü tamamlamış bir aracın benzin tasarrufu sağlamayacağı aşıkardır. Yani bu aracın yedek parçası için katlanılacak maliyetler boşa gidecektir. Bunun yerine alınacak yeni bir araç eski bir araca yapılacak harcamalarla karşılaştırıldığında kendisini kısa sürede amorti edebilecektir.

Savunma hizmetinin şekli ülkenin durumuna göre siyasal tercihlerle ve yasalarla belirlenir. Eski çağlardan ondokuzuncu asra kadar , dış savunmada ücretli asker usulü ve savaş esirlerinin çalıştırılması ilkesi vardı. Fransız ihtilalinin yaydığı millet tabanına dayanan bağımsızlık hareketlerini ezmek için imparatorlukların saldırması üzerine, zorunlu askerlik ilkesi ilk olarak Fransada uygulanmıştır. Bugün yetişkin erkek (bazen de tüm) nüfusun bir süre zorunlu askerlik görevinde eğitilmesine dayanan savunma sistemi kural sayılacak kadar yaygındır. ¹⁸² Zorunlu askerlik eğitimi yurttaşların savaşa barış zamanından hazırlanmasıdır. Ülke zorunlu askerlik uygulamasıyla yurttaşlar savaşta ihtiyaç duyulması halinde kullanılmak üzere eğitilirler. Bu sistemde ordunun çekirdeğini askerlik sanatını bilen ve komuta kademelerinde bulunan (Muvazzaf) askerler oluşturur. Zorunlu askerlik uygulaması sadece belli bir dönemde olabildiği gibi aralıklar halinde tekrarlanarak da olabilir. Yeni silah sisteminin öğretilmesi amacıyla kısa süreli bir tazeleme eğitime tabi tutulabilir. Zorunlu askerlik sisteminde yurttaşları savaş şartlarına barıştan itibaren hazırlama faydasına karşın orduda sürekli periyotlar halinde değişen insan gücünün eğitim seviyesinin sınırlılığı sürekli gelişen ve karmaşık teknoloji düzeyindeki silahların kullanılmasının uzun bir meslek eğitiminden geçirilmesi zorunluluğu, zorunlu askerlik sisteminin dezavantajı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorunlu askerlik hizmetinde insan gücü en verimli döneminde askerlik hizmetine alınmaktadır. Oysa kişilerin kendi mesleğinde ülkeye savunmaya ve ekonomiye daha faydalı olabilecekken sivil hayatta atıl durumda kalabilmekte, bazıları da sivil hayatta başarılı olabilecekken askerlikte atıl kalabilmektedirler. Tekrar son zamanlarda Dünyada profesyonel ordu yaygın hale gelmeye başlamıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde sanayileşme ilerledikçe yurttaşlara verilen askerlik eğitimi temel eğitimle sınırlı kalmakta ve profesyonel orduya yönelmektedir. Profesyonel askerlik sisteminde yurttaşlar en verimli çağlarında kendi branşlarındaki mesleklerde çalışmak ülke ekonomisine daha verimli olabilmekle beraber bu durumda orduda yaratılan boşlukta büyük bir istihdam alanı ortaya çıktığından işsizliği azaltıcı etki meydana gelmektedir. Diğer yönden zorunlu askerlik

¹⁸² Bulutoğlu Kenan, a.g.e., (1988),s. 276.

sisteminde personelin yetiştirilmesi ve göreve alışma için ortaya çıkan maliyetler de azalmaktadır.

Her çeşit saldırıyı caydırmak, komşu tecavüzlerini komşular ve milletlerarası hakların tehditlere maruz kalmasını önlemek, silahlı isyanları bastırmak çok iyi derecede ihtisaslaşmış, çok iyi şekilde yetiştirilmiş ve çok mükemmel şekilde teçhizatlandırılmış yüksek hareket kabiliyetli personel ihtiyacı doğurmaktadır. Bu ihtiyaç kaynaklarla telif edilmek zorundadır.

Askeri personel ihtiyaçları ile ülkenin kaynakları arasında daima bir boşluk vardır. Askeri teknolojinin hızla değişmesi dolayısıyla bu açık kaçınılmazdır. Açık, insan gücü açısından da söz konusudur. Her yeni ilerleme, derhal yeni kabiliyetlere ve vasıflara talep yaratmaktadır. Bunlara çeşitli insangücü programlarıyla hızlı adapte olabilecek personel ancak iyi eğitim görmüş, yüksek vasıflı personeldir. Bu sebeple askeri insangücü eğitiminin kesiksiz olarak sürmesi gerekir.

Askeri eğitime, gereğinden az kaynak tahsisi milli güvenliği tehlikeye sokabilir. Çünkü vasıflı insangücünü, harp tehlikesi ortaya çıkar çıkmaz, yetiştirmek mümkün değildir. Gereğinden fazla kaynak (beşeri ve maddi) ayrılması da israfa yol açar. Bu sebeple milletler devamlı olarak iktisadi ve beşeri kaynakların ne kadarını ve hangi insan gücü cinslerini müdafaaya ayıracağı hususunda kritik kararlar almakla karşı karşıyadır. Risklerin çok iyi hesaplanması gerekir. Bu hesaplar her seviyedeki savunma planlarına kaçınılmaz olarak aksetmelidir. Siyasi şartlardaki değişmeler, stratejik gelişmeler, teknolojik ilerlemeler, seferberlik kriterlerinde ve savunma doktrinlerinde değişiklik ve yenileştirme gerektirir.

İhtiyaçlar sonsuz fakat kaynaklar sınırlıdır. İktisat biliminin problemi sınırlı kaynakların etkin dağılımı ve kullanımınıdır. Kamu harcamaları içinde önemli bir yer tutan savunma harcamalarına ayrılan kaynaklar acaba etkin bir şekilde kullanılıyor mu ?

Daha geniş açıdan bakacak olursak, iktisat biliminin esas olarak çözmeye çalıştığı iktisadi problem,- siyasi sistem ve teknik tercihini veri kabul ederek mevcut kaynaklardan en yüksek hasılayı (üretimi) sağlayacak şekilde

kaynak tahsisidir. Mevcut kaynakları, bazı alanlara daha çok, bazılarında daha az dağıtmak en yüksek hâsılanın sağlanması için gereklidir. Mevcut kaynaklardan en yüksek hâsılanın sağlanmasına etkinlik adı verilmektedir. Bir çelik fabrikasında, sınırlı miktarda kömür, demir, hurda, ocak ve değirmen kullanılarak maksimum karla çelik üretmek iktisadi bir problem olduğu kadar; bir askeri üs içinde belirli miktarlarda füze, mürettebat, teçhizat ve silah kullanarak düşman tasarruflarını maksimum güçte engel olacak bir stratejik hava gücünü üretmek de bir iktisadi problemdir. Her iki üretim arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisinde de maksimum kar ve maksimum güç elde etmeye dönük hedef vardır ve kullanılan kaynaklarla ilgili tahditler vardır. O halde her iki tarafta da süren mücadele etkinlik üzerinde toplanmaktadır. Bu bakımdan, çelik üreten firmanın yöneticisi ile hava üssünün komutanı arasında büyük bir benzerlik vardır. Her ikisi de belirli kaynaklarla donatılmıştır ve üretim hedefini veya askeri güç hedefini en yüksek seviyede elde etmenin peşindedirler. Belirli (sınırlı) kaynaklarla en yüksek düzeyde hedefin elde edilmesi ancak kaynakların en etkin şekilde kullanılması ile mümkündür. Bir başka ifadeyle, kullanılan birim kaynaktan en yüksek üretim değerinin elde edilmesi halinde etkinlik sağlanmış olur.¹⁸³

Milli güvenlik bütçesinin belirlenmesi iktisadilik prensibine uygun olmalıdır. Çünkü buradaki temel tercih, milli güvenlik lehine diğer faaliyetlerden ne kadar fedakârlık yapılacağı ile ilgilidir. Milli Güvenlik için ayrılacak kaynaklar belirlenirken askeri üretim ile sivil üretim arasındaki çatışma bu kaynakların kullanımını sırasında söz konusu olamaz. Çünkü askeri kaynakların kullanımında göz önünde tutulan stratejik, teknolojik ve ekonomik faktörler, birbirinden bağımsız olmayıp, karşılıklı bağımlılık içindedirler.

Askeri alanlardaki harcama kararlarının, aslında ekonomik kararlarının bir bölümünü teşkil ettiği gerçeği kabul edilmelidir. Bu takdirde askeri kararların, doğru göstergelerle mukayese edilerek alınması mümkün olur. Eğer mukayese için uygun alternatifler belirlenmezse ve en etkinini seçmek için ekonomik kriterler kullanılmazsa, bundan zararlı çıkacak olan ülkenin askeri gücü ve milli

¹⁸³ Ertüzün Tevfik, Harp Ekonomisi, Harp Akademileri Basımevi İSTANBUL 1985 s. 203

güvenliği olacaktır. Askeri güce ayrılan kaynakları en etkin şekilde kullanmak için, bir yandan bu sektörde mümkün olduğu ölçüde piyasa mekanizmasına işlerlik kazandıracak tedbirleri almak, diğer yandan kaynakların kullanımına kantitatif analiz metotlarını kullanmak ve nihayet askeri kararları doğru göstergelerle mukayese ederek almak şeklinde, üçlü bir metodik yaklaşımı uygulamak gereklidir.

Savunma harcamaları devletin varlığının devamı için zorunlu harcamalardır ve vazgeçilmesi mümkün değildir. Çünkü askerî harcamaların ortaya çıkışı politik ve stratejik nedenlere dayanmaktadır.¹⁸⁴

Silâhlı Kuvvetler, üstlendiği savunma işlevini yerine getirebilmek için, diğer işletmeler gibi birtakım kaynakları (ekonomik girdileri) tüketmek durumundadır. Bu amaçla, üstelik sadece Türkiye'de değil bazı istisnalarla dünyanın hemen her ülkesinde, kamu fonlarının önemli bir bölümü savunma hizmetlerine ayrılmaktadır. Ancak, her ülkenin Silâhlı Kuvvetleri barışta caydırıcı bir rol oynamakta ve savunma hizmetlerine gerçek bir tehdit veya savaş durumunda ihtiyaç hâsıl olmaktadır. Askerî harekât için önemli bir talep olmaksızın uzun zaman periyotları geçirilmektedir. Netice itibarıyla, savunmaya ayrılan kaynakların etkin ve rasyonel kullanıldığının belirlenmesi bir zorunluluktur. Bu zorunluluk savunmaya tahsis edilen kaynakların bir bütün olarak ele alınmasını ve yönetilmesini gerektirmektedir.¹⁸⁵

Temel yaklaşım savunma sorunlarının, ekonomik sorunlar olduğunun daima hatırdâ tutulmasıdır. Savunma amaçları için kullanılan kıt kaynaklar, savunma dışı amaçlar için ayrılan fonlara uygulanan ekonomik inceleme ve araştırmalara konu edilmelidir. Savunma harcamaları, başka ihtiyaçları tatmin edecek başka alanlarda kullanılacak kıt kaynakların tüketilmesine neden olmaktadır. Sonuçta savunma harcamalarının maliyeti; özel ve savunma dışı kamu sektöründe söz konusu kaynakların kullanım fırsatının azaltılması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu fırsat maliyeti savunmaya ayrılan kaynakların miktarının tespitinde dikkate alınmak zorundadır. İlâve olarak savunma için

¹⁸⁴ Nadaroğlu Halil, Kamu Maliyesi Teorisi, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş Onuncu Baskı, Ankara, Beta Basım Yayım, 1998, s.164.

¹⁸⁵ Başaran Mustafa, "Maliyet-Etkinlik Değerlendirmeleri", KHO Yayını, Ankara 1988 s. 27.

ayrılan kıt kaynaklar en etkin biçimde kullanılmalıdır. Muhtelif tipleri arasında bir gemi, uçak veya tankı seçerken en yüksek performans karakteristiğine sahip olan tiplerin seçilmesi en iyi seçim demek değildir. Zira; günümüz koşullarında daha yüksek bir performans düzeyi, daha yüksek bir maliyetle eşanlamlıdır. Bu nedenle analizi yaparken ve hareket tarzını seçerken maliyetin ne olduğuna bakmak, artan etkinlikle yüksek maliyeti karşılaştırarak karar vermek gerekir. Netice olarak savunma amaçlı kaynak tahsislerinin maliyet sorunlarıyla ilişkisi belirgin ve kaçınılmazdır.¹⁸⁶

Modern savunma plânı yaklaşımında, program veya sistem bazında yapılan değerlendirme, sadece geçmiş tecrübe ve birikimlerin inisiyatifine bırakılmamaktadır. Zira, seçim aralığı çok geniş, alternatiflerin tipi ve sayısı çok fazladır. Silâh sistemlerinin seçiminde, kuvvetlerin tasarımında ve millî savunma çabalarının düzeyinin belirlenmesinde, sistem analizi olarak tanımlanan teknikler giderek daha fazla kullanılmaktadır.¹⁸⁷

III. AVRUPA GÜVENLİĞİ :

A. Avrupa Güvenliğinde Önemli Ortaklıklar

1. BAB

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasal Birliği kurulması girişiminin başarısız olması sonrasında, en azından Avrupa'nın ortak bir şekilde savunulması için, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran altı ülke ve İngiltere tarafından 1948 Brüksel Antlaşması'nın 23 Ekim 1954 tarihinde değiştirilmesiyle, Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur.¹⁸⁸

Batı Avrupa'da siyasal bütünleşme sağlamak için ilk girişimler İkinci Dünya Savaşı ertesinde başlamıştır. 1948 yılında Britanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg, ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği ve kolektif

¹⁸⁶ Başaran, a.g.e., s. 26.

¹⁸⁷ Başaran, a.g.e., s. 28.

¹⁸⁸ Özdal Barış, Genç Mehmet, "AGSP'nin Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri", Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2005, s.82.

savunma amacıyla bir araya gelerek Brüksel Anlaşmasını imzalamışlardır. Daha sonra Batı Avrupa Birliği ismini alan bu örgütün üye sayısı, 1954 yılında Batı Almanya ve İtalya'nın katılımıyla yediye çıkmıştır. 1949'da NATO'nun kurulması ile birlikte önemini yitirmiş olan BAB, uzun yıllar işlevsiz bir biçimde varlığını sürdürmüştür. 1980'lerde üye ülkelerin BAB'ı canlandırma girişimleri kayda değer bir sonuç vermemiş, ancak Maastricht Anlaşmasının imzalanması ile BAB, adından sıkça söz edilen bir örgüt haline gelmiştir.¹⁸⁹

Başlangıçta 50 yıl için kurulmuş olan örgüt 2. Dünya savaşı sonrasında avrupanın kendi savunmasını kendisinin yapmasını amaçlamış ve Kuzey Atlantik Örgütünü (NATO)'ne bir alternatif olmayı istemiştir. Ancak 1984 yılına kadar uluslar arası kuruluşlar BAB'ın NATO'dan bağımsız bir politika izlemesine izin vermemiştir.¹⁹⁰ BAB'ın NATO ile soğuk savaş sırasında benzer amaçları taşıması ve avrupanın tek başına güvenliğini sağlayamayacağı düşüncesi NATO'yu ön plana çıkarmış, soğuk savaşın sona ermesi sonucu Avrupanın kendi güvenliğini kendisinin sağlama düşüncesiyle BAB gelişme göstermiş ve birlik bünyesine dahil olmuştur.

2. NATO

Avrupa ve Kuzey Amerika arasında güvenlik garantileri ve karşılıklı taahhütlere dayanan tek bir Kuzey Atlantik İttifakı kurulması için Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada ile başlayan görüşmelere Brüksel Antlaşması tarafları Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz de davet edilmiştir. Bu görüşmelerin sonunda NATO Nisan 1949'da Washington'da imzalanan antlaşmayla kurulmuştur. Böylece bu on iki ülke arasındaki ortaklığa dayanan ortak bir güvenlik sistemi yaratılmıştır.¹⁹¹ Türkiye ve Yunanistan 1952 yılında, Federal Almanya Cumhuriyeti (1990'da iki Almanya'nın birleşmesinden sonra eski Doğu Almanya, birleşmiş Almanya'nın bir parçası olarak güvenlik açısından

¹⁸⁹ Çayhan B.Esra Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (3) 2002, ss. 42-55 s. 43.

¹⁹⁰ Özgöker Uğur, Uluslar arası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler, DER Yayınları, İstanbul, 2006, s.102-103

¹⁹¹ NATO, NATO El Kitabı, Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel 1998 sf.25-26.

İttifak'ın koruması altına girdi.) 1955 yılında, İspanya da 1982 yılında NATO üyesi olmuştur.

Soğuk savaşın sona ermesini müteakip Macaristan ve Polonya 1999 yılında, Estonya, Litvanya, Bulgaristan, Slovenya, Letonya, Slovakya ve Romanya ise 2004'te NATO'ya üye olmuşlardır. Böylelikle NATO'nun üye sayısı 26'ya ulaşmıştır.¹⁹²

Kuzey Atlantik İttifakı, üye ülkelerin ulusal parlamenter süreçleri ve kamuoyunda yürütülen tartışmaları takiben özgür iradeleri ile katıldıkları bir Antlaşma üzerine inşa edilmiştir. Antlaşma, üye ülkelerin bireysel haklarını ve Birleşmiş Milletler Yasası'nın getirdiği uluslararası yükümlülüklerini savunmaktadır. Her bir üye ülkenin toplu savunmanın getirdiği yararlar kadar sorumluluk ve riskleri de paylaşmalarını öngörmekte ve Antlaşma ile ters düşecek herhangi bir uluslar arası taahhüde girmemelerini şart koşmaktadır.¹⁹³ Yani Anlaşmanın 5. maddesinde de belirtildiği gibi herhangi bir NATO ülkesine karşı girişilen bir saldırı, örgütün tüm üyelerine yapılmış sayılmaktadır.¹⁹⁴

3. AGİT

AGİT Konferans dönemi soğuk savaş koşullarındaki Avrupa'da gerginliğe son verilmesi güvenlik ve istikrarın sağlanması ve katılan devletler arasında bu amaca yönelik işbirliğinin geliştirilmesi düşüncesiyle 1973 tarihinde Helsinki'de başlatılmıştır. 35 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarınca 30 Temmuz-1 Ağustos 1975 tarilerinde Helsinki'de düzenlenen Zirve Toplantısında imzalanan Helsinki Nihai senedi, sınırların ihlal edilmezliği ilkesiyle, başta SSCB olmak üzere Doğu Avrupa ülkelerinin endişelerini ve beklentilerini karşılarken, halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkı, kuvvete başvurmama, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesi alanında getirdiği yükümlülükler ile de batılı ülkelerin istek ve hedeflerine cevap vermiştir.¹⁹⁵

¹⁹² Özgöker, a.g.e., s.114.

¹⁹³ NATO, a.g.e. s. 27.

¹⁹⁴ Ülger, Avrupa Birliği El Kitabı (Kavramlar-Kurumlar-Kişiler) a.g.e., s.213.

¹⁹⁵ Özgöker, a.g.e., s.43.

AGİT, Avrupa, Amerika ve Asya kıtasında 55 üyesi ile dünyanın en geniş katılımlı uluslar arası kuruluşlarından biridir. Üye sayısı NATO, AB gibi kuruluşlardan daha fazla olan AGİT, buna rağmen bu kuruluşlar kadar müesseseleşmemiştir.

AGİT soğuk savaşın bitmesine olumlu katkıda bulunmuştur. Örgüt haline geldikten sonra oluşturduğu mekanizmalarla AGİT, bir yandan insan hakları ihlallerinin izlenmesi, ekonomik, bilimsel, teknik ve çerçeve alanlarında işbirliği sağlanması gibi klasik, diğer yandan çatışmaların önlenmesi, bunalım yönetimi gibi yeni işlevleriyle uluslar arası ilişkilere büyük katkılar yapmıştır.¹⁹⁶

B. Avrupa Güvenliği ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)

1. Genel

Yarım yüzyıla yaklaşan tarihi boyunca ekonomik açıdan dünyanın en önemli aktörlerinden biri haline gelen Avrupa Birliğinin (AB), günümüzde uluslararası ilişkilerin siyasal boyutunda da söz sahibi olmaya yönelmesi, son derece dikkat çekici bir gelişmedir. “Ekonomik dev”in, “siyasal cüce”liği aşır, global bir güç olmaya çalıştığını gösteren en önemli ipucu, Avrupa Birliği hakkında yazar veya konuşurken, artık bir “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”ndan (AGSP) söz eder hale gelmiş olmasıdır. Öyle ki, ekonomik bütünleşme konusunda oldukça başarılı bir grafik çizmiş olan Birlik, hem Avrupa’da yaratılmış olan barış ve refah alanını genişletmeye, hem de bu alanın güvenliğinin sağlanmasında daha fazla sorumluluk yüklenmeye hazırlanmaktadır.¹⁹⁷

Ancak, 1999 yılındaki Kosova Krizi, AB’nin ABD olmaksızın sınırlı bir şekilde hareket edebileceğini ortaya koymuş, AB’nin daha kararlı davranması ve daha belirgin bir savunma politikası benimsemesi görüşünü güçlendirmiştir.

¹⁹⁶ Özgöker, a.g.e., s.61.

¹⁹⁷ Çayhan, a.g.m., s.43.

AGSP 1990'ların sonunda AB üyesi ülkelerin savunma ve güvenlik alanında yükümlülük üstlenmek amacıyla ODGP içinde yaptıkları bir açılamdır. AGSP aslında ODGP'nin bir alt kümesidir.¹⁹⁸

NATO'nun yeni görev tanımlamaları ve genişleme faaliyetleriyle paralel olarak olgunlaşan ve Avrupa Birliği'nin güvenlik ayağını oluşturan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği önce Batı Avrupa Birliği çatısı altında başlamış olup, halen Avrupa Birliği tarafından daha geniş kapsamlı olarak ele alınmaktadır.¹⁹⁹

AGSP iki farklı safhada gelişmiştir. Birincisi güvenlik tehditlerine karşı Avrupalı bir cevap, ikincisi ise 11 Eylül 2001 sonrası uluslar arası bağlamda ortaya çıkan evrimleşme ihtiyacıdır.²⁰⁰ Siyasi birliğini geliştirmeye çalışan AB'nin, uluslararası alanda etkin bir oyuncu olabilmek, bölgesel krizlerin ve çatışmaların çözümüne katkı sağlamak için, ortak bir dış ve güvenlik politikasına ve askeri güce ihtiyaç vardır.

ODGP ile ilgili esaslar, Avrupa Birliği Antlaşması ile belirlenerek, AB hukukunun bir parçası hâline getirilmiş olmasına rağmen, Bosna-Hersek ve Kosova'daki çatışmalar ile Birinci ve İkinci Irak Savaşlarında görüldüğü gibi kriz durumlarında, Birliğin ortak bir politika uygulanması konusunda başarısız olduğu söylenebilir.²⁰¹

Üye ülkelerin her durumda ulusal çıkarlarının birbirinden farklı olması ve ODGP'nin uygulanmasının getireceği mali yüklerle katlanmak istememeleri en büyük problem olarak gözükmektedir. Birlik seviyesinde ortak çıkarların belirlenmesinde de güçlükler bulunmaktadır. Oy birliğine dayalı karar alma süreci nedeniyle, bir üye ülke dahi karşı çıktığı taktirde karar almak mümkün olamamaktadır. ODGP'nin uygulanmasında AB kurumlarının yetkilerinin açıkça belirlenmemiş olması ve kurumların işleyişindeki idari farklılıklar da uygulamada

¹⁹⁸ Çaşın Mesut Hakkı, Özgöker Uğur, Çolak Halil, Avrupa Birliği, Küreselleşmenin Avrupa Birliği ve Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi, Nokta Kitap İstanbul 2007, s.444.

¹⁹⁹ Turgut Reşat, AGSK'deki Gelişmeler, Konulu Harp Akademileri Komutanlığı AGSK Sempozyumu Bildirisi, 11-12 Ocak 2001.

²⁰⁰ Türker Haşim, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Nobel Yayın No:1147 Ankara, 2007, s.58.

²⁰¹ Özcan Mehmet, AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, Turkish Weekly, (internet), <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18> (27.02.2006)

aksaklıklara yol açmaktadır. Birliği temsil eden Dönem Başkanlığının altı aylık sürelerle değişmesi de uluslararası ilişkilerde olumsuz bir imaj yaratmaktadır.²⁰²

Ayrıca Konseyin ve Parlamentonun ODGP'nin belirlenmesinde ve karar almada etkin hâle getirilememiş olması, bu kapsamda alınan kararların Adalet Divanının yargı yetkisine tabi olmaması nedeniyle, ortak dış ve güvenlik politikası hükümetler arası düzlemden hükümetler üstü düzleme çıkartılamamıştır.²⁰³

Ekonomik ve mali rekabet içerisinde olan her ülke(ya da ülkeler topluluğu),açılma düzeyine denk düşen siyasi ve askeri güce sahip olmalıdır. Silahlı mücadele ekonomik mücadelenin bir adım ötesi olmakla beraber, bu mücadeleyi yürütecek araçlara yani kendi silahlı gücüne sahip olmayan ülke (ya da ülkeler topluluğu),yarışı baştan yitirmiş demektir. Tarihin her döneminde geçerli olan bu kuralı en iyi elbette ekonomik yarışma içinde olanlar anlamaktadır. ABD, AB'nin neden ordu kurmak istediğini, AB'de ABD'nin neden buna karşı çıktığını bilmektedir. Bu iş, gücün belirleyici olduğu bir denge ya da çatışma sorunudur. Ekonomik mücadeleye giren, mücadeleye girdiği gücün askeri yeteneklerine bağlı kalamazdı. Almanya'da yayımlanan Frankfurter Rundschau gazetesi bu gerçeği şöyle ortaya koyuyordu: Koşmak isteyen bacaklarını bağlamamalıdır. Büyük bir ekonomik güç olan AB, askeri konulara geldiği zaman maalesef bunu yapıyor. Bu alanda dikkatli davranmalı ve AB müdahale gücünün gelecekte nerelerde görev yapacağına yalnızca AB karar vermelidir. ABD'nin açıklaması ise aynı gerçeği bir başka açıdan dile getiriyordu: NATO'nun hareket ve planlama sistemlerini AB'ne açmazsak onlar er veya geç kendi sistemlerini kuracaklardır; bu da gelecekte NATO'yu bitirebilecektir.²⁰⁴

AB üyeleri için, AGSP'nin en temel boyutu demokrasi, yani AB'nin demokratik kimliği ve demokratik misyonu ile ilgilidir. AB'nin amacı, bir "demokratik barış ve istikrar" topluluğu meydana getirmektir. AGSP, böyle bir bütünleşme hareketinin kimliğini dışarıya yansıtan en önde gelen unsur olacaktır. Aynı zamanda, Avrupa'da veya Avrupa dışında olsun AB'nin girişeceği askeri operasyonların meşruiyet kaynağını da teşkil edecektir. Başka

²⁰² Narcıkara, a.g.e., s. 93, 94.

²⁰³ Özcan, a.g.m., a.y.

²⁰⁴ Aydoğan Metin, Avrupa Birliğinin Neresindeyiz?,Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002, s.284.

bir deyişle, “Petersberg görevleri” yerine getirilirken istikrarsız bölgelere Avrupa’nın “liberal ve demokratik” değerlerini yansıtmak, görevin bir parçası olacaktır. Askeri müdahaleler, güç dengesi siyasetinin bir aracı olmayacaktır, toprak ya da stratejik üstünlük kazanma amacı güdülmeyecektir.²⁰⁵

AB ile neredeyse tamamen bütünleşmiş olan Batı Avrupa Birliği (BAB) kaynaklarında, Şimdiye kadar yaşanan gelişmelerin sadece bir başlangıç olduğu, uzun dönemde AB’nin silahlı kuvvetlerinin daha da büyümesi ve “Petersberg görevleri”nin ötesinde NATO’ya katkı olarak, (ya da NATO’nun dışında) ortak savunma görevlerini de üstlenmesi belirtilmektedir.²⁰⁶

Avrupa bu konuyla ilgili başka bir noktayı daha ciddiyetle vurgulamaktadır: AB’nin kendine özgü bir dış politika ile güvenlik ve savunma politikası geliştirmesi, uluslararası bir kimlik kazanması, “bağımsız bir aktör” olması için gereklidir. Başka bir deyişle, AGSP’nin amacı sadece ABD ile Avrupalı müttefikler arasındaki yük paylaşımı ile ilgili bir husus değildir. Onun ötesinde, ABD ve NATO’dan bağımsız olarak AB’nin kendi karar verme süreçlerinin kurulması amacını gütmektedir. Ayrıca, gene Avrupalılara göre, bu oluşumun Atlantik İttifakı içinde silah tedariki dâhil her alanda belli bir duplikasyona yol açması kaçınılmazdır.²⁰⁷

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere AB’nin esas amacı siyasi bir güç olarak dünya sahnesinde yer almaktır.

2. AGSK Süreci:

a. Maastricht Zirvesi(9-10 Aralık 1991) ve Öncesi

1990'lara gelene kadar, siyasi bütünleşme denince üzerinde durulan alan ortak dış politika olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında değişen Avrupa siyasi coğrafyası, Maastricht Anlaşmasıyla bir Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) oluşturmak isteyen Avrupa Birliğinin gelişimini doğrudan etkilemiştir.

²⁰⁵ Jolyon Howorth, *European Integration and Defence: The Ultimate Challenge* (Paris, WEU Institute, 2000), ss. 87-92.

²⁰⁶ Heisbourg François et.al., *European Defence: Making it Work* (Paris, WEU Institute, 2000), s. 17-19.

²⁰⁷ Heisbourg et.al., a.g.e. s. 40-41

Birçok yeni üye adayıyla karşı karşıya kalan Avrupa Birliği, Orta ve Doğu Avrupa ile Baltık ülkelerini içine alacak şekilde genişlemeyi ana hedeflerinden biri haline getirmiştir. Böylece, ileride çok geniş bir alana yayılacak olan Birlik, Avrupa'nın güvenliğinde daha fazla rol oynamak niyetiyle, bir "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği" (AGSK) geliştirmeye yönelmiştir. Bu bağlamda doksanlı yılların sonlarından itibaren ortaya atılan "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" (AGSP), kısa zamanda, siyasal bütünleşme çabaları içinde en fazla tartışılan unsur haline gelmiştir.²⁰⁸

Avrupa Tek Senedi, Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalara değişiklik getiren hükümler ile dış politika alanında üye devletler arasında işbirliğini öngören hükümleri (Avrupa Siyasi İşbirliği/European Political Cooperation) tek bir belgede toplamış olması nedeniyle bu şekilde adlandırılmıştır. 17 Şubat 1986'da Lüksemburg'da ve 28 Şubat 1986'da Lahey'de imzalanan antlaşma, 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiştir. Tek Senet, Avrupa Birliği Antlaşmasıyla getirilen eylem alanlarından Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının öncüsü sayılan Avrupa Siyasi İşbirliği eylem alanını getirmesine karşın, Avrupa Birliği Antlaşmasının aksine, Topluluklarla söz konusu eylem alanını ortak bir kavram altında toplamamıştır.²⁰⁹

Üye Devletlerin bir Avrupa dış politikası oluşturma ve uygulama sorumluluğunu hukuken üstlenmeleri, 1987 yılında yürürlüğe giren Tek Senet ile sağlanmıştır. Böylece siyasal işbirliği, Topluluk Anlaşmalarına dahil edilmiştir. Daha sonra, 1993'te uygulamaya konulan Maastricht Avrupa Birliği Anlaşması ile, ortak dış politikaya bir de güvenlik boyutu eklenmiştir. Avrupa'daki bütünleşmenin boyutlarını ekonomi dışındaki alanlara da yaymayı hedefleyen Maastricht Anlaşması ile birlikte artık "Avrupa Birliği"nden söz edilmeye başlanmıştır. Avrupa Birliği, üç sütun üzerinde duran bir yapıya sahiptir. Buna göre Avrupa Topluluğu, Birliğin dayandığı birinci, Adalet ve İçişleri ise üçüncü sütunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede Ortak Dış ve Güvenlik Politikası da, Birliğin dayandığı üç sütundan ikincisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortak bir

²⁰⁸ Çayhan a.g.m., s. 44.

²⁰⁹ Özdemir Sahir, Kavramlara ilişkin açıklayıcı not, DTP AB ile ilişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2001, Ankara, s.2-3

güvenlik politikası çerçevesinde, Anlaşmaya eklenen bir Bildiri ile, Soğuk Savaş döneminde NATO'nun gölgesinde kaldığı için, Batı Avrupa'nın savunmasıyla ilgili önemli görevler edinememiş olan BAB'ın, Avrupa Birliğinin savunma kanadına dönüştürülmesi öngörülmüştür.²¹⁰

Geçtiğimiz yıllar içinde AB, 1991 Maastricht Andlaşmasından başlayarak, ikinci Avrupa'yı yaratma yolunda, ilk bakışta küçük de görünse, kararlı adımlar atmaya başlamıştır.²¹¹

Kurucu antlaşmaların yapıldığı yıllarda uluslararası politikada iş birliği yapma düşüncesi mevcut olsa da, öncelik ekonomik iş birliğine ve bir ortak pazarın yaratılmasına verilmiştir. Bu nedenle kurucu antlaşmalarda ODGP ile ilgili ifadeler yer almamıştır. Bu husus, yaklaşık 40 yıl boyunca bu şekilde devam ettikten sonra Birliğin ekonomik entegrasyonunu tamamlamasına paralel olarak siyasi varlığını güçlendirmeye başlamasıyla birlikte, ortak bir dış ve güvenlik politikasının uygulanması da gündeme gelmiştir. ODGP ilk defa 7 Şubat 1992 tarihinde Maastrich'te imzalanarak 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması²¹² ile AB hukukundaki yerini almıştır.

AB Antlaşması'nın 11 nci maddesinde AB'nin dış ve güvenlik politikasının hedefleri şu şekilde sıralanmıştır:

-Birliğin ortak değerlerinin, temel çıkarlarının, bağımsızlık ve bütünlüğünün Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ile uyumlu olarak güvence altına alınması,

-Birliğin her bakımdan güvenliğinin güçlendirilmesi,

-Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ilkeleri, Helsinki Nihai Senedi temel ilkeleri ve Paris Şartı amaçlarına uygun olarak barışı korumak ve uluslararası güvenliği güçlendirmek,

-Uluslararası iş birliğini geliştirmek,

²¹⁰ Çayhan a.g.m., s.45-46

²¹¹ Karaosmanoğlu Ali, AGSK, AB ve NATO İlişkilerinin geleceği, Türkiye'ye etkileri, AB ve NATO üyesi ülkelerin ulusal güvenlik stratejileri Sempozyum Bildirileri, HAK basımevi, 2001, s. 71.

²¹² Treaty on European Union, (internet), **Europa-Gateway to the European Union**, 25.02.2006, <http://europa.eu.int/en/record/mt/title5.html>

-Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesini geliştirmek ve güçlendirmek.

b. Amsterdam Antlaşması (2 Ekim 1997)

Antlaşma, Avrupa Birliği Antlaşması ile kurulan çatı yapıyı değiştirmeksizin, Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalara ve Avrupa Birliği Antlaşmasına değişiklikler getirmektedir.²¹³

Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Birliği, BAB yönetiminde hangi görevlerin icra edileceği ayrıntılı olarak ifade edilmiştir. Bu görevler Petersberg görevleri olarak belirlenmiştir.²¹⁴

c. St. Malo Zirvesi(03-04 ARALIK 1998) :

1998 yılı önemli gelişmelere damgasını vurmuştur. 03-04 Kasım 1998 tarihlerinde Viyana’da ilk kez AB Savunma Bakanları Toplantısı düzenlenmiştir. Her zaman ABD yanlısı politika izleyen İngiltere’nin 03-04 aralık 1998 tarihinde Fransa ile imzaladığı St.Malo anlaşması ile AGSK konusunda büyük bir politika değişikliğine gittiği ve AB yanlısı bir tutum izlemeye başladığı gözlenmiştir.²¹⁵ Saint Malo Bildirgesi ile ABD’nin isteksiz olduğu tüm alanlarda faal olunması ve ortak savunma konuları da dahil olmak üzere, BAB’ın sahip olduğu gücün üstüne yeniden yapılanma gereği savunulmuştur.²¹⁶

1998 yılına kadar, AGSK ile ilgili tartışmalar, Avrupa güvenliğinde NATO’yu esas alan ve Avrupa Birliğinin bu alanda atacağı adımların, İttifakın Avrupa ayağını güçlendireceğini vurgulayan ana tema çerçevesinde sürdürülmüştür. Ancak 1998 yılındaki bazı gelişmeler, AGSK tartışmalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Britanya hükümetinin, Avrupa’nın savunma yeteneklerini geliştirebilmesinin, Avrupa Birliği çerçevesinde mümkün olacağı yönündeki yeni yaklaşımı doğrultusunda Fransa’nın desteğini alması, AGSK

²¹³ Özdemir, a.g.e., s. 4.

²¹⁴ Türker, a.g.e., s. 57.

²¹⁵ Turgut, a.g.e., a.y.

²¹⁶ Gnesotto Nicole(Editör), AB Güvenlik ve Savunma Politikası, TASAM Yayınları, İstanbul, Ekim 2005, s.46.

açısından yaşanacak dönüşümün itici gücü haline gelmiştir. Aralık 1998'de Britanya ve Fransa hükümetlerinin St.Malo'da yaptıkları yıllık ikili zirve toplantısı sırasında, Avrupa'nın savunma yetenekleri ön plana çıkarılmıştır.²¹⁷

Zirve bildirisinde Avrupa Birliği'nin uluslararası sahnedeki rolünü tam anlamıyla oynayabilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bir yandan NATO'ya bağlılığın sürdürüleceği belirtilirken, diğer yandan Avrupalıların, AB'nin kurumsal yapısı dahilinde hareket edeceğinin de altı çizilmiştir. Bunun için Birliğin, askeri bir güçle desteklenen bir özerk hareket kapasitesi olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. İşte söz konusu askeri güç, Avrupalıların NATO'nun Avrupa ayağı çerçevesindeki güçlerinden seçilebileceği gibi, NATO dışında da oluşturulabilecektir. Avrupalıların kendi aralarında, ulusal ve çok-uluslu olanaklarını kullanarak oluşturacakları bir askeri güçten söz edilmesi, AGSK tartışmaları açısından önemli bir yenilik getirmiştir. NATO'nun önemini yadsımamakla beraber, Avrupa'nın, uluslararası ilişkilerde daha ağırlıklı ve bağımsız bir rol oynayabilmek için kendi askeri gücünü kurmaya yöneleceğinin ilk resmi işareti böylece 1998 yılı sonunda Britanya ve Fransa tarafından verilmiştir.²¹⁸

St.Malo bildirisinin yayınlanmasından kısa bir süre sonra yaşanan Kosova krizi sırasında Avrupa Birliğinin katkılarının oldukça yetersiz kalması, AGSK tartışmalarındaki yeni boyutun daha da önemli hale gelmesini sağlamıştır. Kendi "arka bahçesi"ndeki çok ciddi bir sorun karşısında kayda değer bir varlık gösteremeyen ve askeri açıdan yüksek teknoloji kullanımında ABD'nin çok daha gerisinde kaldığı anlaşılan AB bünyesinde, St.Malo sürecinin siyasal destek kazanması zor olmamıştır.²¹⁹ AB üyesi diğer devletlerin desteğiyle de, günümüz itibarıyla halen gelişim safhasında olan AGSP süreci doğmuştur.

d. Washington Zirvesi (23-24 Nisan 1999)

23-24 Nisan 1999 tarihlerinde yapılan Washington Zirvesi, AGSK'nın geleceğine ait kararları ihtiva etmesi nedeniyle özel bir önem arz etmektedir.

²¹⁷ Çayhan, a.g.m., s.48

²¹⁸ Çayhan, a.g.m., s.48-49.

²¹⁹ Çayhan, a.g.m., s.49

Washington'da yapılan NATO zirvesinde, üye devletler AB'nin NATO askeri imkanlarına erişiminin her operasyon için ayrı olarak (*case-by-case basis*) değerlendirilmesini kararlaştırmıştır. Bu da AB liderliğindeki operasyonların, her NATO üyesinin birer oyu olduğu NATO Konseyi'nden geçmesi demektir. Türkiye, NATO nezdinde alınan bu kararın uygulanmasını talep etmiş ve karardan geri dönülmesine karşı çıkmıştır.

Türkiye, özellikle AB üyesi olmayan fakat NATO'ya üye olan Avrupalı bir devlet olarak, AB'nin NATO'nun imkanlarını kullandığı alanlarda oy ve temsil hakkı istemiştir ki, bunlar zaten BAB ortak üyesi olarak edinmiş olduğu haklardır. Türkiye'nin üzerinde durduğu en önemli nokta, AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) çerçevesinde BAB'daki haklarının korunmasıdır. Hatta bu hakların geliştirilerek, AB'ye üye olmayan Avrupalı NATO üyelerini istedikleri takdirde, AB'nin OGSP'sine katılımlarını sağlayacak bir kurumsal ayarlamaların yapılmasını istemiştir. Türkiye'nin bu konudaki istekleri şu şekilde sıralanmıştır:

-Türkiye'nin Avrupa güvenliği ile ilgili yapılan toplantı, danışma platformlarına ve AB'nin askeri alandaki kurumlarına düzenli olarak katılımı.

-Türkiye'nin NATO imkânları kullanılan AB operasyonlarında karar alma süreçleri ve uygulamada tam ve eşit katılımı.

-Türkiye'nin eğer isterse NATO imkânlarının kullanılmadığı AB operasyonlarında da karar sürecine tam ve eşit katılımı.

Bu istekler AB ülkeleri tarafından tam üye olmadan üyelik haklarının II. sütuna ait olan kısımlarının kazanılması olarak yorumlanmış, Türkiye ise bu durumu 1945'ten beri Avrupa güvenlik sisteminde kazandığı hakların Soğuk Savaş sonrası kurulan yeni Avrupa düzeninde dışlanması nedeniyle kaybedilmesi olarak algılamıştır.²²⁰

e. Köln Zirvesi (3-4 Haziran 1999)

Nitekim Köln AB kararlarında NATO Zirvesinde AGSK konusunda

²²⁰ Müftüler-Baç Meltem, Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış, TESEV Yayınları, Dış Politika Analiz Serisi.4, İstanbul 2006, s.13.

belirtilen hususların genel anlamda tekrarlanmasıyla yetinilmiştir. Üye devletler kararlılıklarını Konsey açıklamasıyla ortaya koymuşlardır: “Avrupa Birliği uluslar arası düzeyde tam anlamıyla rol almalıdır. Bu kapsamda AB'nin savunma ve güvenlik konularında ortak bir Avrupa politikası geliştirmesi için gerekli tüm araçlara ve yeteneklere sahip olmasını sağlama niyetindeyiz Birlik özerk askeri hareket için gerekli kapasiteye, bunları kullanabilmek için gerekli karar alıcı yapılara ve bunları gerçekleştirecek hazırlığa sahip olmalıdır. Ayrıca uluslar arası bunalımlara NATO tarafından yapılan müdahalelere zarar vermeden müdahale edebilmelidir.”²²¹

Ayrıca; BAB'ın fonksiyonunu tamamlayarak AB içine alınması kararı da Köln Zirvesi'nde verilmiştir.²²² Bu bağlamda, BAB'ın Petersberg Görevleri olarak adlandırılan yetki alanlarının (insani görevler, arama kurtarma faaliyetleri, barışı koruma operasyonları, kriz yönetimi ve güç kullanımı) AB'ye devredilmesi karara bağlanmıştır.²²³

f. Helsinki Zirvesi (10-11 Aralık 1999) :

Bu zirvede AGSP'nin amacı kendi başına karar alabilme ve NATO katılımı olmadan uluslar arası krizlere müdahale edebilme yeteneği oluşturma şeklinde ifade edilmiştir.²²⁴ Zirvede ayrıca AB'nin önderliğinde gerçekleştirilecek operasyonlarda kullanılmak üzere bir askeri kuvvetin kurulmasını “Temel Hedef” (Headline Goal) olarak kabul etti., Üye Devletlerin 2003 yılı itibariyle, 50-60 bin kişiden oluşan askeri güçleri, 60 gün içinde toplayıp harekete geçirebilecek ve bir yıl boyunca görevde tutabilecek durumda olmaları kararlaştırılmıştır. Söz konusu askeri güçler, Petersberg görevlerinin tamamını yerine getirebilecek kapasiteye sahip olacaklardır.²²⁵

Temel hedef gerçekte 150-200 bin kişi olarak belirlenmiş ve 1996-1997

²²¹ Türker, a.g.e., s.63.

²²² Uzgel İlhan, ABD ve NATO ile İlişkiler,C.II,3.Baskı, Baskın Oran(der),İletişim Yayınları, İstanbul 2002,s.313.

²²³ Kar Muhsin, Arıkan Harun, Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Beta Basım Yayım, İstanbul 2003, s. 382.

²²⁴ Çaşın v.dğr. a.g.e., s. 446.

²²⁵ Çayhan a.g.m., s. 49.

yıllarında yapılan hükümetlerarası konferanslar sonrasında 50-60 bine çekilmiştir. Savunma harcamalarının artırılmasına karşı olan ülkelerin muhalefeti nedeniyle bu rakama ulaşılmıştır. Bu durum ekonomik ve parasal birlik ile AGSP arasındaki gerilimleri ortaya koymaktadır. Çünkü 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin ilave askeri harcama yapmasına rağmen, bu politika Avrupalı müttefiklerinde karşılık bulamamıştır.²²⁶

AB Acil Müdahale Gücü'nün görevini yerine getirirken NATO yeteneklerinin kullanılacağı durumlarda, Türkiye'nin AB karar mekanizmalarında yer almaması ve kendisine yönelik tehditlere ilişkin kaygıları konusunda, Kopenhag Zirvesi'nden önce, 02 Aralık 2001 tarihinde Ankara Mutabakatı ile uzlaşma sağlanmıştır. Kurulacak Avrupa Ordusu'nun Türkiye'ye yakın bir yerde operasyon düzenlemesi halinde, Türkiye'nin karar mekanizmasında yer alacağı ve Yunanistan ile sorunlarının Avrupa Ordusunun görev sahası dışında bırakılacağı hususunda Türkiye'ye garanti verilmiştir. Buna karşılık Türkiye, veto hakkını kullanma ve NATO yeteneklerinin her biri için NATO'da oylama yapılması isteklerinden vazgeçmiştir. 2003 yılı Mart ayında NATO ile AB arasında, AB tarafından yönetilen askeri operasyonlarda NATO yeteneklerinin nasıl kullanılacağına ilişkin antlaşma imzalanmış ve hemen akabinde 31 Mart 2003 tarihinden itibaren Makedonya'da yürütülmekte olan askeri operasyonların sorumluluğu NATO'dan AB'ye devredilmiştir. Böylece Atlantik boyutu çözümlenmiş ve AGSP ilk defa fiili uygulama alanı bulmuştur.²²⁷

Ayrıca, AGSK bağlamındaki gelişmelerin önemini bilen Türkiye, Helsinki Zirvesinde belirlenen Temel Hedefe tugay seviyesinde birlikle katkıda bulunma önerisinde bulunmuş ancak bu kabul görmemiştir.²²⁸ Temel Hedef 2000 yılı Kasım ayı içerisinde 400 uçak ve 100 savaş gemisinin desteği de dahil olmak üzere kağıt üzerinde oluşturulmuştur.²²⁹

²²⁶ Gürkaynak Muharrem, Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, Asil Yayın, Ankara 2004, s.191-192

²²⁷ Gnesotto, a.g.e., s. 138.

²²⁸ Sandıklı, a.g.e., s.116.

²²⁹ Akgün Mensur, "AGSK Stratejik Temelleri ve Hedefleri" Konulu Harp Akademileri Komutanlığı AGSK Sempozyumu Bildirisi, 11-12 Ocak 2001.

g. Feira Zirvesi (19-20 Haziran 2000)

Feira Zirvesinde güvenlik ve savunma konusu önemli bir gündem maddesi olmuştur. Petersberg türü görevlere ilişkin karar verme AB üyesi ülkelerle olacaktır. Alınan karar ise AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin karar alma mekanizmalarındaki rolüyle ilgilidir. NATO'nun olanaklarını kullanarak yapılacak operasyonlarda NATO üyesi ülkeler söz sahibi olacaktır. NATO olanaklarını kullanmadan AB'nin kendi olanaklarıyla yapacağı operasyonlarda karar almada NATO üyeleri söz sahibi olamayacak kendilerine sadece bilgi verilecektir.²³⁰

Türkiye ve Norveç gibi NATO üyesi olup, AB üyesi olmayan ülkelerle; o zaman AB üyeliğine aday konumundaki Slovenya Bulgaristan gibi ülkelerin kriz durumlarına katkıları ile ilgili ilkeler geliştirilmiştir. AB'nin NATO olanaklarını kullanmasını kolaylaştırıcı ve bilgi alışverişini sağlayacak sistemlerin oluşturulmasına yönelik önemli adımlar atılarak iki örgüt arasındaki işbirliği yoğunlaştırılmıştır. Yine bu toplantıda Türkiye, Norveç, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin²³¹ ileride oluşturulması düşünülen Acil Müdahale Gücü'ne katkıda bulunma önerileri de memnuniyetle karşılanmıştır. Operasyonların başlaması aşamasında katılımcılardan bir ad hoc komite oluşturulması ve operasyon öncesi aşamaların bu komitede yoğun olarak görüşülmesi üzerinde anlaşılmıştır.²³²

AB Feira Zirvesinde ayrıca, AB yeteneklerini geliştireceği dört temel alan belirlenmiştir. Bu alanlar polislik, hukukun üstünlüğü, sivil idare ve sivil koruma alanlarıdır.²³³

h. Nice Zirvesi (7-9 Aralık 2000)

Nice'de yapılan AB konseyi Zirvesinde, Ortak Dış Güvenlik Politikası amaçlarını uygulanabilir hale getirmek için yeni kararlar alınmıştır. Batı Avrupa Birliğinin AB ile entegrasyonu gerçekleştirilmiştir. Nice zirvesinde ayrıca, daha

²³⁰ Çaşın v.dğr. a.g.e., s. 446-447.

²³¹ Polonya ve Çek Cumhuriyeti 2004 yılında AB'ye üye olmuşlardır.

²³² Gürkaynak, a.g.e., s. 192-193.

²³³ Türker, a.g.e., s.68.

önceki Feira zirvesinde alınan karar doğrultusunda, AB üyesi olmayan NATO üyesi ülkelerin ve AB üyeliğine aday ülkelerin, AB önderliğinde oluşturulacak askeri operasyonlara katkı ve katılımları ile ilgili yeni düzenlemeler kabul edilmiştir.²³⁴ Bu kapsamda, BAB'ın 5. madde dışında kalan birçok görevi, ortak savunma haricindeki birçok işlevi ve askeri katılımında bulunan ülkelerin karar alma sürecinde yer alması hakkının dışındaki usullerin büyük bir kısmı AB'ye devredilmiştir.²³⁵

i. Goteborg Zirvesi (15-16 Haziran 2001)

Goteborg Zirvesinde, AB'nin erken uyarı, analiz ve harekete geçme faaliyetlerini gerçekleştirme kapasitesinin geliştirilmesini amaçlayan "Şiddetli Çatışmaları Önleme Programı" onaylanmıştır. Ayrıca NATO imkan ve kabiliyetlerinin AB tarafından kullanılmasına izin veren düzenlemelere yönelik anlaşmanın mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırılmasının önemine değinilmiş, AB'ye üye olmayan NATO ülkeleri ile karşılıklı istişarenin ve bu devletlerin AB yönetimindeki hareketlere katılımlarına ilişkin düzenlemelerin yürürlüğe konulmasına ilişkin kararların Laeken Zirvesi'ne kadar alınması için çalışmaların hızlandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca bu zirvede Birleşmiş Milletler ile işbirliğinin güçlendirilmesi ve siyasi diyalogun genişletilmesi konularında önemli kararlar alınmıştır.²³⁶

j. Laeken Zirvesi (14-15 Aralık 2001)

Laeken Zirvesi'nde AGSP çerçevesinde AB'nin NATO imkânlarının kullanılmasıyla ilgili sorunların giderilmesi beklenmiştir. Bu nedenle Türkiye, savunma ve güvenlik kaygılarından dolayı NATO'nun olanaklarını AB'ye koşulsuz vermeye karşı çıkmıştır.²³⁷

²³⁴ Kar-Arıkan, a.g.e., s.382.

²³⁵ Türker, a.g.e., s.69.

²³⁶ Türker, a.g.e., s. 70-71.

²³⁷ Çaşın v.dğr. a.g.e., s. 447.

14-15 Aralık 2001 AB Laeken Zirvesi öncesinde AGSP konusunda varılan uzlaşma metni şu noktaları içermektedir:

- Oluşturulacak Hızlı Müdahale Gücü NATO müttefiklerinden herhangi birinin taraf olduğu Kıbrıs, Ege ve benzeri sorunlarda AB üyesi olmayan ancak NATO müttefiki olan Türkiye'ye karşı kullanılmayacaktır,

- Bu gücün sadece kendi olanaklarını kullanacağı operasyonlarda Türkiye gibi NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan ülkelerin katılımında Avrupa Birliği Konseyinin daveti esas alınacaktır.

Sorunun bu mutabakatın imzalanmasıyla ortadan kalkıp kalkmadığı konusunda en önemli göstergelerden biri mutabakatın içeriğinin Türk ve Yunan taraflarınca ortak bir yoruma kavuşturulup kavuşturulmadığıdır. Türk tarafı imzalanan bu metni "Avrupa güvenliğiyle ilgili beklentilerimiz büyük ölçüde tatmin edilmiştir." diye değerlendirirken Simitis Hükümetinin "Türkiye'nin Avrupa güvenlik plânlamasının dışında bırakılmasını" bir başarı olarak sunduğu görülmektedir. Simitis Hükümetince daha sonra yapılan açıklamalar ise Türkiye ile Yunanistan arasında AGSK konusunda gerçek anlamda bir uzlaşmaya henüz varılamamış olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Burada özellikle altı çizilmesi gereken bir husus, Yunan Hükümetinin konuyu süreç içinde kendi lehine çevirmeyi plânlamış olmasıdır.

Simitis Hükümetinin tutumuna yönelik en yoğun eleştiriler muhalefetteki Yeni Demokrasi Partisi lideri Costas Karamanlis'ten geldiği görülmektedir. Simitis Hükümetini "Yunan ulusal çıkarlarını koruyamamakla" suçlayan Karamanlis'e göre, "Yunanistan AB'ye katıldığı yıl olan 1980'den önceki güvenlik düzeyine düşme tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Avrupa Birliği'nin Laeken Zirvesinde yayımlanan bildiri çerçevesinde, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) "operasyonel" olduğu resmen açıklanmıştır. AB Dönem Başkanı Belçika'nın Başbakanı Guy Verhofstadt, AGSK'ya Yunan engelini, önümüzdeki dönemde aşılacağını belirtirken Yunanistan Dışişleri Bakanı Papandreu ise, AGSK konusundaki sorunun "zamana yayılarak çözümünden" yana olduklarını söylemiştir.

Laeken Zirvesi'nin sonuç bildirisinde, AGSK kapsamında askeri ve sivil

yeteneklerini geliştiren AB'nin, kriz yönetimi operasyonları düzenleme gücüne kavuştuğu belirtilerek, "Olanak ve yetenekler zamanla geliştikçe, giderek daha karmaşık operasyonlar gerçekleştirilebileceği" dile getirilmiştir. Bildiride, operasyon kararlarının, "her duruma ve yeteneklere göre" ayrı ayrı ele alınacağını, "NATO'nun müdahale etmediği durumlarda" AB'nin devreye girebileceği belirtilmiştir.

Başbakan Bülent Ecevit Zirve sonrası açıklamada Türkiye'nin çabalarını yaptığı şu değerlendirme ile ortaya koymuştur: "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği konusunda 2.5 yıldır yoğun bir mücadele verdik ve bu mücadeleyi kazandık. Şimdi buna Yunanistan'ın engeller çıkardığı anlaşılıyor. Fakat artık bu bizi ilgilendirmiyor. AB'nin kendi içinde çözeceği bir sorundur. Türkiye, AB içinde olsa da olmasa da kendi bölgesinde özellikle Balkanlar'da, Karadeniz'de, Ortadoğu'da ve Orta Asya'da kimsenin, hiçbir devletin, hiçbir kuruluşun yadsıyamayacağı, göz ardı edemeyeceği bir öneme sahiptir. Bunu AB'nin de göz önünde tutacağına ve tutmakta olduğuna inanıyorum."²³⁸

k. Sevilla Zirvesi(21-22 Haziran 2002)

21-22 Haziran 2002 tarihlerinde İspanya'nın Sevilla kentinde düzenlenen Zirve'de, AB'nin kriz yönetimi operasyonları üstlenecek durumda olduğu teyit edilerek, Bosna-Hersek'te Birleşmiş Milletlerin yerine, 1 Ocak 2003'ten itibaren AB'nin polis misyonu görevini üstlenmeye hazır olduğu belirtilmiştir.²³⁹

Aynı konuyla bağlantılı olarak, AB ile NATO arasında AGSK konusunda kesin bir anlaşmaya varılabilmesi koşuluyla, Makedonya'da NATO'nun görev süresinin dolmasını takiben, bu görevi AB'nin devralma istediği de dile getirilmiştir.

AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyelerinin AGSK'ya katılımıyla ilgili Nice Zirvesi'nde uzlaşma sağlanan hükümlerin uygulamasıyla ilgili olarak, Danimarka Dönem Başkanlığı ve AGSK Yüksek Temsilcisi'ne, bu konuda faaliyetleri sürdürme görevi verilmiştir. Ayrıca Kopenhag Zirvesi'ne AGSK

²³⁸ Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi,Laeken Zirve Sonuçları.

²³⁹ www.radikal.com.tr,Sevilla Zirvesi Sonuçları.

çerçevesinde sürdürülen tüm faaliyetlerle ilgili bir rapor sunulması kararlaştırılmıştır.²⁴⁰

Türkiye'nin AB adaylığının bir sonraki aşamasıyla ilgili olarak da, Sevilla ve Kopenhag Zirveleri arasında yaşanacak gelişmeler ve İlerleme Raporunda yer alacak hususlara bağlı olarak Kopenhag Zirvesinde, Helsinki ve Laeken Zirvelerinin sonuçları çerçevesinde yeni kararların alınabileceği belirtilmiştir.

I. Kopenhag Zirvesi(12-13 Aralık 2002)

12-13 Aralık 2002 tarihinde toplanan AB Kopenhag Zirvesi, Potsdam ve Yalta kararlarından bu yana, Avrupa'nın mimarisini değiştirmek için atılan en önemli adımı teşkil etmiştir. Zirvenin kararlarına bakıldığında, Avrupa Birliği'nin evrensel bir proje olduğunun altının çizildiğini, bunun da ötesine gidilerek, Birliğin geleceği pahasına dev bir genişlemenin nihai adımları atılmıştır.²⁴¹

AB'nin Ankara mutabakatı Kopenhag Zirvesinde AB müktesebatına almasıyla, 1999-2002 arası Türkiye-AB arasında çok ciddi bir krize yol açan durum çözüme ulaştırılmıştır. Bu zirvede, AB-NATO arasındaki işbirliği bir anlaşmaya bağlanmıştır. Bu anlaşmaya göre NATO, AB önderliğindeki askeri operasyonlarda planlama ve askeri imkânlarına AB'nin otomatik ulaşımını sağlayacaktır. Ayrıca anlaşma kapsamında Türkiye'ye OGSP'ye katılım konusunda istemleri doğrultusunda güvence verilmiştir.²⁴²

Sonuçta; AB'nin en son düzenlemiş olduğu bu Zirve'de alınan kararlar arasında AGSK kapsamında Türkiye'nin Ankara Mutabakatı sonrası beklediği isteklere cevap verilmiştir.

Zirvede Türkiye'nin sunduğu bir öneri üzerine, Ankara'nın NATO imkanlarından yararlanılacak AGSK operasyonlarına katılımını sağlayan, NATO üyesi olmayan Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta'nın bu operasyonlardan dışlayan bir formül üzerinde anlaşıldı. NATO ile AB arasında varılan anlaşma, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin (Norveç ve Türkiye) olası operasyonlara davet edilmelerini, NATO üyesi ülkelerin güvenlik çıkarılarının söz konusu olduğu bölgelerdeki (Ege ve Akdeniz) olası operasyonlarda, söz

²⁴⁰ www.radikal.com.tr, Sevilla Zirvesi Sonuçları.

²⁴¹ Hürriyet Gazetesi, "Kopenhag Zirvesi Kararları" adlı Haber-Yorum, 15 Aralık 2005.

²⁴² Müftüler-Baç, a.g.e., s. 14.

konusu ülkelere danışılmasını öngörülmüştür. Bu kararın Türkiye'nin ısrarlı ve kararlı tutumunun ne kadar önemli olduğunu göstermesi bakımından özel bir yer işgal ettiği değerlendirilmesini yapmak yanlış olmayacaktır. Gelecekteki politikalara da ışık tutacak bir gelişme olduğu aşikardır.

AGSK'nın Türkiye'nin güvenliğine etkileri konusuna geçmeden önce "NATO gibi bir örgüt varken ve AB ülkelerinin hemen tümü aynı zamanda NATO üyesi iken, AB'nin neden bağımsız bir silahlı güç oluşturmak istediği ve isteği yönünde neden bu kadar ısrarlı olduğu?" sorusuna açıklık getirmek uygun olacaktır. Ekonomik ve mali rekabet içerisinde olan her ülke (ya da ülkeler topluluğu), açılma düzeyine denk düşen siyasi ve askeri güce sahip olmalıydı. Silahlı mücadele ekonomik mücadelenin bir adım ötesiydi ve bu mücadeleyi yürütecek araçlara yani kendi silahlı gücüne sahip olmayan ülke (ya da ülkeler topluluğu), yarışı baştan yitirmiş demektir. Tarihin her döneminde geçerli olan bu kuralı en iyi elbette ekonomik yarışma içinde olanlar anlıyordu. ABD, AB'nin neden ordu kurmak istediğini, AB'de ABD'nin neden buna karşı çıktığını biliyordu. Bu iş, gücün belirleyici olduğu bir denge ya da çatışma sorunuydu. Ekonomik mücadeleye giren, mücadeleye girdiği gücün askeri yeteneklerine bağlı kalamazdı. Almanya'da yayımlanan Frankfurter Rundschau gazetesi bu gerçeği şöyle ortaya koyuyordu: Koşmak isteyen bacaklarını bağlamamalıdır. Büyük bir ekonomik güç olan AB, askeri konulara geldiği zaman maalesef bunu yapıyor. Bu alanda dikkatli davranmalı ve AB müdahale gücünün gelecekte nerelerde görev yapacağına yalnızca AB karar vermelidir. ABD'nin açıklaması ise aynı gerçeği bir başka açıdan dile getiriyordu: NATO'nun hareket ve planlama sistemlerini AB'ne açmazsak onlar er veya geç kendi sistemlerini kuracaklardır; bu da gelecekte NATO'yu bitirebilecektir.²⁴³

m. BRÜKSEL Zirvesi (16-17 ARALIK 2004)²⁴⁴

AB Konseyi'nin 16-17 ARALIK 2004 tarihinde Brüksel'de yaptığı liderler zirvesinde, genel hatlarıyla Genişleme, Terörizm, Mali Çerçeve 2007–2013,

²⁴³ Metin AYDOĞAN, Avrupa Birliğinin Neresindeyiz?, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002, s.284.

²⁴⁴ 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi.

Prensipler ve Yönlendirici İlkeler, Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı, AB Uyuşturucu Stratejisi, 2005-2012 Dış İlişkiler Konularında çeşitli kararlar almıştır.

Zirvede AGSP (Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası) ile ilgili olarak; 2002 Kopenhag Zirvesi'nde kararlaştırılan ve NATO ile kriz yönetimi alanındaki stratejik ortaklığın uygulamalı örneği olan Bosna Hersek'teki Althea AB askeri operasyonunun başarılı bir şekilde başlaması olumlu karşılanmıştır. Ayrıca, devam eden 3 AGSP misyonunun (Bosna Hersek'teki AB polis misyonu, Makedonya EUPOL Proxima ve Gürcistan'daki Themis Hukukun Üstünlüğü Misyonu) başarılı bir şekilde yürütüldüğü belirtilmiştir.

AB Konseyi, Yeni Başkanlıktan ve Genel Sekreterden (SG-HR), BM ile sıkı bir işbirliği içerisinde KONGO demokratik Cumhuriyeti'nde olası güvenlik sektörü reformu misyonu, polis misyonu ve Irak için Ocak 2005 seçimleri sonrası göreve gelmesi beklenen hükümet için entegre Polis ve Hukuk (kanun üstünlüğü sivil bir yönetim) heyetinin hazırlıklarına başlamasını talep etmiştir.

Zirve bildirgesinin 61 nci maddesinde; AB Konseyi, yeni Başkanlığın yetkisi de dahil olmak üzere AGSP hakkındaki Başkanlık raporunu onaylamış ve Avrupa Savunma Ajansının 2005 bütçesini ve AB Hızlı Reaksiyon Kuvvetinin askeri ve sivil kapasitelerin artırılması yönündeki gelişmeyi onaylamıştır.

Ayrıca en geç Ocak 2006'da hazır olması planlanan operasyon merkezinin kuruluşunu, kuruluş bünyesinde teşkil edilecek sivil/askeri birimlerin planlandığı gibi göreve başlamalarını, "Avrupa Savunması: NATO/AB İstişare, plânlama ve Operasyonlar" başlıklı belgenin uygulamaya geçirilmesi ile ilgili detaylı öneri paketini de onaylamıştır. Bu mutabakat belgesi ile NATO ve AB Askeri Personeli (EUMS) arasında irtibat düzenlemeleri yapılması ve Avrupa Müttefik Kuvvetleri Ana Karargahı'nda (SHAPE) küçük bir AB biriminin oluşturulması karara bağlanmıştır.

C. AGSP' nin ilk uygulamaları ²⁴⁵

1. EU FORCE "ALTHEA"(BOSNA-HERSEK)

Aralık 1999 tarihlerinde düzenlenen AB Helsinki Zirvesinde kabul edilen "Savunma ve Güvenlik Alanında Avrupa Ortak Politikasının Güçlendirilmesi" konulu rapor doğrultusunda teşkili öngörülen 50-60 bin kişilik Kolordu (15 Tugay) çapında Avrupa Ani Reaksiyon Kuvvetinin çekirdeği olduğu kabul edilen EUFOR "ALTHEA"(BOSNA-HERSEK) kuvveti ile ilgili ilk anlaşma 17 şubat 2003 tarihinde Yugoslavya cumhuriyeti ile imzalanmıştır. EUFOR "ALTHEA" birlikleri 31 Mart 2003 tarihinden itibaren bölgeye intikal ederek göreve başlamışlardır. EUFOR "ALTHEA" birliğinde; AB üyesi devletler ile AB üyesi olmayan (Arnavutluk, Arjantin, Bulgaristan, Kanada, Şili, Fas, Yeni Zelanda, Norveç, Romanya, İsviçre ve Türkiye) devletlerden 7.000 personel görev yapmaktadır. Birliğe İngiliz Korg.David LEAKEY emir komuta etmiştir.

Yapılan anlaşmalarda birliğin görevleri arasında; etnik katliamların önlenmesi, bozulan barış ve güven ortamının tekrardan sağlanması, terörist faaliyetlerin önlenmesi ve ülkenin kalkınma programlarının yapılması ile Avrupa barışına katkıda bulunması yer almaktadır.

2. EUPOL "PROXİMA" (MAKEDONYA)

AB.nin dönem başkanı, 16 Ekim 2003 tarihinde ortak bir polis teşkilâtının olmasını, bu konuda yeni çalışmaların başlatılmasını savunmaktadır. Bu konu 29 Ekim 2003 tarihinde icra edilen AB. konsey toplantısında öncelikli olarak ele alınmış ve Makedonya'da görevlendirilmek üzere EUPOL "PROXİMA" teşkil edilmesine karar verilmiştir. NATO ile yapılan anlaşmada, NATO'nun EUPOL "PROXİMA birliğinin bölgede yapılmasına, savunma görevlerini yerine getirmesine her türlü destek sağlayacağı kararlaştırılmıştır. 15 Aralık 2003 tarihinde bölgede görev yapmaya başlayan birliğe 19 AB. üyesi ülke ile 4 (Norveç, İsviçre, Türkiye ve Ukrayna) AB. üyesi olmayan ülke olmak üzere toplam 21 ülkeden çeşitli sayılarda personel görev yapmaktadır. Birliğin görevleri arasında; hukuk düzeninin sağlanması, suçluların yakalanması ve suç

²⁴⁵ www.bbc.eu.gov.tr

işlenmesinin önlenmesi ile yerel polis teşkilatının çalışmalarına katkıda bulunmaktır. Kanada, Rusya ve ABD'nin de birliğe katılabilecekleri AB'ne bildirilmiştir. Birliğin başında Belçikalı Bart d'Hooge bulunmaktadır.

D. 2004 ve Sonraki Gelişmeler

Askeri yetenekleri geliştirme açısından AB'nin Acil Müdahale Gücü yeni oluşumlar ile desteklenmeye başlanmıştır. Bu amaçla, AB Savunma Bakanları, 22 Kasım 2004'te AB tarafından yürütülen operasyonlar için Avrupa Muharebe Gruplarını (*European Battle Groups*) kurmaya karar vermişlerdir. Acil Müdahale Gücü'nü daha etkin hale getirme amaçlı bir adım olan bu karar, AB'nin operasyon yapma kabiliyetini artırmak için alınmıştır, zira Acil Müdahale Gücü'nün çalışmaları beklentilerin altında kalmıştır. 1500 kişilik askeri taburlardan oluşan Avrupa Muharebe Grupları'nın sayısının, AB'nin yeni güvenlik yapılanması ve askeri yeteneklerinin geliştirilmesi için hedef yıl olarak seçilen 2010'a kadar, 13'e ulaşması öngörülmektedir.²⁴⁶ 2010 yılı sonuna kadar Ortak Avrupa Mülteci Sistemi oluşturulacaktır.(zirve kararı)

Bu alandaki çalışmaları hızlandırmak için AB Dışişleri Bakanları, 2006 Mayıs ayında Brüksel'de Genel İşler Konseyi'nde OGSP kapsamında 2010 yılına kadar tamamlanması öngörülen askeri yetenekleri belirlemişlerdir. Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya'nın birer birlik oluşturacakları Muharebe Grupları'nın Acil Müdahale Gücü'nden farklı olarak, 15 gün içerisinde harekete geçebilmesi ve operasyon kararı verildikten en fazla 10 gün içinde konuşlanabilmesi amaçlanmaktadır. 23 Ocak 2006'da Avrupa Jandarma Gücü (EUROGENDFOR) karargâhı İtalya'da Vicenza'da açılmıştır. 2006'da Fransız General Gérard Deanaz başkanlığında kurulan bu ilk jandarma gücü, kriz bölgesinde yapılacak bir askeri operasyon sonrası istikrarın sağlanması için konuşlanabilecek kapasitededir. Avrupa Jandarma Gücü NATO'ya bir rakip olarak değil, AB'nin uluslararası görünürlüğünü artırmak için kurulmuştur. Sonuç olarak, AB'nin askeri alanda oynadığı üç ana rol vardır. Bunlar 2003'te

²⁴⁶ Müftüler-Baç, a.g.e., s.14.

operasyonel hale gelen Acil Müdahale Gücü, Avrupa Muharebe Grupları ve Avrupa Jandarma Gücüdür.²⁴⁷

Kopenhag'da belirlenen kriterler, hiç şüphe yok ki, AGSP konusunda Türkiye-AB ilişkilerini etkilemektedir. AB bir taraftan Türkiye'nin askeri gücünü, jeostratejik konumunu ve büyük potansiyelini gözardı edememekte, diğer taraftan demokrasideki açıklarını dikkate alarak, Türkiye'yi AGSP konusunda da AB'de olduğu gibi "eşik"de tutmayı tercih etmektedir. Son aşamada, Avrupa açısından sorun, Türkiye'nin AGSP'nin karar süreçlerine katılıp katılmamasının ötesinde, bir "Avrupa kimliği" ve bir "meşruiyet" sorunu niteliği kazanmaktadır.²⁴⁸

E. Türkiye'nin Üyeliğinin Güvenlik ve Savunma Politikasına (AGSP) Katkısı

Kurulduğu ilk yıllardan bu yana NATO'nun güvenilir ve aktif bir üyesi olan Türkiye, AB'nin de dünya barış ve istikrarına somut katkılar yapabilmesine yardımcı olacaktır. Türkiye, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (AGSP) geliştirilmesine yönelik güçlü ilgisini Bosna Hersek'te (EUPM), Makedonya Cumhuriyeti'nde (Proxima) ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde (EUROPOL KINSHASA) AB öncülüğündeki polis misyonlarına katılarak göstermiştir. Türkiye'nin Balkanlarda BM ve NATO barış misyonlarına katılımı da devam etmektedir. Afganistan (ISAF), Kosova Barış Gücü (KFOR) ve İstikrar Gücü (SFOR) misyonlarına katılım örnek olarak verilebilir. AB GSYİH'nın % 2'sini savunma harcamalarına ayırırken, Türkiye, Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının % 4,8'lik bölümünü askeri harcamalara ayırmakta, 793000 kişilik ordusuyla NATO'nun Avrupalı üyelerinin içerisinde NATO'nun askeri gücüne % 27'lik katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin kişi başına düşen askerî harcaması Avrupa'ya nazaran daha az olmasına rağmen, GSYİH içindeki oran açısından daha fazladır. Onca ekonomik sıkıntıya rağmen Türkiye, terör ve dış tehditler sebebiyle savunmaya

²⁴⁷ Müftüler-Baç, a.g.e., s.15.

²⁴⁸ Werner Weidenfeld, "Europe-Just a Zone of Stability", Internationale Politik-Transatlantic Edition, vol. 1, no. 4 (Winter 2000), ss. 3-10.

büyük önem vermektedir. Bu sayede 24 yıldır terörle mücadele eden Türkiye, çok büyük tecrübeye sahip olmuştur.

Ortak Dış Güvenlik Politikasının (ODGP) askerî bir güç olmaksızın yapılandırılması çok inandırıcı olmayacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) iyi eğitilmiş, profesyonel, sürekli olarak modernize edilen, tecrübeli, etkili, geniş askerî ve sivil stratejik imkân ve kabiliyete sahip ordusuyla bölgesinde ve çevresinde caydırıcı bir güç olarak görülmektedir. AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikasının, etkin bir askerî güce sahip Türkiye olmadan yeterince gelişebilmesi mümkün görünmemektedir. AB'nin, Türkiye'nin üye olması ve AGSP içerisinde etkin bir şekilde kullanılmasıyla jeopolitik bir güç olması kolaylaşabilecektir.²⁴⁹

²⁴⁹ Duran İsmail- Sezgin Orhan, Avrupa Birliği'nin Jeopolitik Güç Mücadelesine Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Etkileri, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl 3 sayı 6, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü ss.153-189 Ankara 2007 s.178-179

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SAVUNMA HARCAMALARI VE AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNİN ETKİSİ

I. TÜRKİYENİN TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELERİ VE AB ÜLKELERİ İÇİNDEKİ DURUMU

A. Nüfus

Tablo-2'de Avrupa birliği ülkelerinin 2003-2005 yılları arasındaki nüfus yapıları görülmektedir. Buna göre Avrupa birliği ülkelerinin toplam nüfusunun 488 milyon civarında olduğu görülmektedir. Avrupa ülkelerinin nüfuslarının genel olarak artmadığı bazı ülkelerde çok küçük artışların olduğu, bazı ülkelerde ise küçük azalışların olduğu görülmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinin içinde en fazla nüfusa sahip ülke 2005 yılı rakamlarına göre 82 milyonla Almanya'dır. Almanya'yı sırasıyla Fransa, İngiltere ve İtalya izlemektedir. Türkiye'nin nüfusu 2005 yılı rakamlarına göre 72 milyondur. Bu nüfusla Türkiye Almanya dışındaki bütün Avrupa birliği ülkelerinden daha fazla nüfusa sahiptir.

Türkiye'de son nüfus sayımı 2000 yılında yapılmıştır. Bu sayıma göre Türkiye'nin nüfusu 67.804.000'dir. TÜİK tarafından yapılan tahminde 2010 yılında Türkiye'nin nüfusunun 76.505.000 olacağı tahmin edilmektedir.²⁵⁰ Buradaki en önemli husus Türkiye'nin nüfusunun AB ülkelerinin hepsinden daha fazla bir artış hızına sahip olduğudur.

²⁵⁰ TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2006, Yayın no.3114, Ankara, Aralık 2007, s. 7.

Tablo-2: AB ve Aday Ülkelerin Nüfus Yapısı

		Nüfus (Bin Kişi)		
		2003	2004	2005
AB-15 Ülkeleri	Belçika	10.374	10.395	10.416
	Danimarka	5.390	5.396	5.405
	Almanya	82.520	82.561	82.603
	Yunanistan	11.018	11.040	11.063
	İspanya	40.809	41.051	41.273
	Fransa	61.540	61.724	61.909
	İrlanda	3.991	4.056	4.113
	İtalya	57.605	57.936	58.029
	Lüksemburg	450	455	459
	Hollanda	16.256	16.321	16.370
	Avusturya	8.079	8.110	8.154
	Portekiz	10.433	10.498	10.563
	Finlandiya	5.213	5.222	5.231
	İsveç	8.958	8.996	9.037
	İngiltere	59.787	60.024	60.254
AB-15	382.424	383.785	384.877	
AB-25 Ülkeleri	Çek Cumhuriyeti	10.202	10.197	10.186
	Estonya	1.356	1.351	1.345
	Kıbrıs Rum Kesimi	718	724	730
	Letonya	2.325	2.315	2.310
	Litvanya	3.454	3.451	3.447
	Macaristan	10.130	10.100	10.079
	Malta	398	400	402
	Polonya	38.200	38.162	38.124
	Slovenya	1.996	1.997	1.997
	Slovakya	5.380	5.380	5.380
AB-25	456.583	457.860	458.879	
Aday Ülkeler	Bulgaristan	7.821	7.790	7.759
	Romanya	21.734	21.630	21.540
	Hırvatistan	4.443	4.443	4.443
	Türkiye	70.712	71.789	72.844
	ABD	291.085	293.867	296.689
Japonya	127.550	127.511	127.511	

NOT: Bulgaristan ve Romanya 2007 yılında AB üyesi olmuşlardır.

Kaynak: İSO, AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri, Üye ve Aday Ülkeler, İSO Yayınları 2005/3, 1. Baskı, İstanbul, 2005, s. 8.

Türkiye eğer 2015 yılında AB üyesi olursa 82.1 milyonluk nüfusu ile AB28 nüfusunun %14"ünü teşkil edecektir. Aynı yıl, Almanya 82.4 milyonluk bir nüfusa sahip olacaktır. Türkiye, 2025 yılında ise 87 milyonluk nüfusu ile AB'nin en kalabalık ülkesi haline gelecek ve toplam nüfusun %15.5'ini oluşturacaktır. 2050 yılında ise Türkiye'nin nüfusu 97 milyona yükselerek AB28 nüfusunun %17.7'sine ulaşacaktır.²⁵¹ Dolayısıyla Türkiye Avrupa birliğinin kolaylıkla içine alarak sindirebileceği küçük bir ülke değildir. Diğer yandan Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusunu arkasına alan, yaşlı nüfus ağırlığı fazla olan AB'in bu nüfus potansiyeli sayesinde daha da güçleneceği aşikârdır.

B. GSYİH

Avrupa ülkelerinin 2002-2004 yıllarında GSYİH miktarları Tablo 3'de verilmektedir. Tablo daki 2004 verileri incelendiğinde AB ülkeleri içinde en fazla GSYİH'ye sahip ülkenin Almanya 2.724 milyar dolarla olduğu görülmektedir. Almanya'yı 2.138 milyar dolarla İngiltere, 2.021 milyar dolarla Fransa ve 1.685 milyar dolarla İtalya izlemektedir. 2002-2004 yılları arası trend incelendiğinde bütün ülkelerin GSYİH'lerini oldukça artırdıkları görülmektedir.

2002 yılı verilerine göre toplam GSYİH ABD'nin altında olan AB, 2004 yılına göre büyük bir büyüme yaşayarak ABD'nin üzerine çıkmıştır. Bu da dünya sahnesindeki en büyük ekonomik güç olduğu anlamına gelmektedir.

Buradaki en önemli hususlardan bir tanesi Türkiye AB ülkeleri içersinde AB üyesi olmamasına rağmen 2002-2004 yılları arasında en fazla büyümeye sahip ülke olmasıdır. 2002 yılında AB içersinde 182 milyar dolarla 10. sırada yer alırken, 2004 yılında 295 milyar dolarla Avusturya ve Polonya'yı geride bırakarak 8. sırada yer almıştır. Türkiye GSYİH olarak 2002 yılında Bulgaristan ve Romanya dâhil AB ülkelerinin %1,9'unu oluştururken, 2004 yılında % 2,3'ine yükselmiştir.

²⁵¹ Hughes Kirsty, Türkiye'nin AB Üyeliğinin Sonuçları, Friends Of Europe Çalışma Belgesi'nin Özeti, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=301&icerikID=402&dil=T> R (17.02.2008)

Tablo-3: AB ve Aday Ülkelere Ait Cari Fiyatlarla GSYİH

Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyar \$)				
	2002	2003	2004	
AB-15 Ülkeleri	Belçika	246,9	304,9	350,5
	Danimarka	173,1	212,9	243,4
	Almanya	1.992,4	2.407,2	2.724,1
	Yunanistan	133,8	173,1	204,7
	İspanya	660,6	842,5	986,5
	Fransa	1.443,9	1.761,3	2.021,3
	İrlanda	121,0	152,5	181,7
	İtalya	1.191,5	1.471,7	1.685,5
	Lüksemburg	21,6	27,1	31,7
	Hollanda	421,0	513,9	578,2
	Avusturya	209,0	255,8	289,8
	Portekiz	121,6	147,1	166,9
	Finlandiya	132,2	161,2	183,2
	İsveç	242,3	302,4	348,4
	İngiltere	1.569,7	1.797,5	2.138,3
AB-15	8.681,6	10.531,5	12.135,5	
AB-25 Ülkeleri	Çek Cumhuriyeti	74,1	90,0	107,0
	Estonya	7,1	9,1	11,0
	Kıbrıs Rum Kesimi	10,1	12,8	15,1
	Letonya	9,3	11,2	13,6
	Litvanya	14,1	18,4	22,0
	Macaristan	65,2	82,8	101,1
	Malta	4,1	4,9	5,6
	Polonya	191,5	209,5	241,8
	Slovenya	22,2	27,8	32,4
	Slovakya	24,3	32,6	40,4
AB-25	9.103,3	11.031,5	12.725,1	
Aday Ülkeler	Bulgaristan	15,7	20,0	24,5
	Romanya	45,8	57,0	69,9
	Hırvatistan	22,9	28,9	34,1
	Türkiye	182,6	241,3	295,3
	ABD	10.426,2	10.942,1	11.830,7
Japonya	3.991,4	4.298,6	4.675,8	

Kaynak: İSO, AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri, Üye ve Aday Ülkeler, İSO Yayınları 2005/3, 1. Baskı, İstanbul, 2005, s. 16.

Tablo-4: AB ve Aday Ülkelere Ait Kişi Başına GSYİH

		Kişi Başına GSYİH (\$)		
		2002	2003	2004
AB-15 Ülkeleri	Belçika	23.900,9	29.386,8	33.721,1
	Danimarka	32.206,0	39.497,6	45.113,3
	Almanya	24.155,3	29.171,0	32.995,5
	Yunanistan	12.219,4	15.708,3	18.545,8
	İspanya	16.292,5	20.645,4	24.032,0
	Fransa	23.579,4	28.620,1	32.748,0
	İrlanda	30.829,5	38.207,4	44.806,2
	İtalya	20.845,3	25.548,0	29.092,2
	Lüksemburg	48.361,3	60.230,1	69.631,1
	Hollanda	26.071,8	31.613,2	35.424,6
	Avusturya	25.950,3	31.657,9	35.737,2
	Portekiz	11.728,8	14.095,3	15.901,3
	Finlandiya	25.417,2	30.921,9	35.087,4
	İsveç	27.144,3	33.754,2	38.730,1
	İngiltere	26.500,8	30.064,7	35.623,5
AB-15	22.823,5	27.538,7	31.620,5	
AB-25 Ülkeleri	Çek Cumhuriyeti	7.266,5	8.817,2	10.494,5
	Estonya	5.190,0	6.707,1	8.139,2
	Kıbrıs Rum Kesimi	14.263,9	17.834,5	20.823,3
	Letonya	3.961,9	4.802,1	5.889,0
	Litvanya	4.069,7	5.328,5	6.387,1
	Macaristan	6.413,2	8.175,2	10.014,0
	Malta	10.320,4	12.309,6	14.028,1
	Polonya	5.008,7	5.484,2	6.336,5
	Slovenya	11.148,1	13.930,3	16.201,2
	Slovakya	4.523,2	6.059,7	7.507,3
AB-25	20.024,1	24.160,9	27.792,6	
Aday Ülkeler	Bulgaristan	1.993,8	2.554,3	3.142,5
	Romanya	2.099,9	2.623,2	3.232,0
	Hırvatistan	5.159,4	6.500,0	7.665,5
	Türkiye	2.619,0	3.390,0	4.112,0
	ABD	36.171,9	37.590,7	40.258,8
Japonya	31.337,9	33.701,0	36.669,9	

Kaynak: İSO, AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri, Üye ve Aday Ülkeler, İSO Yayınları 2005/3, 1. Baskı, İstanbul, 2005, s. 20.

Yoksul bir ülke olarak Türkiye'ye Birlik bütçesinden ciddi miktarda katkı sağlanması gerekecektir. Türkiye'nin AB üyeliğinin ilk üç yılında toplam 45.5 milyar Euro yani yıllık 15 milyar Euroluk bütçe transferi gerektireceği düşünülmektedir. Kişi başına hesaplandığında bu rakamlar on yeni üye devlet için toplam olarak tahsis edilen meblağa eşittir.²⁵²

Diğer yandan katılım müzakerelerinin kesintiye uğraması, AB'ye de zarar verecektir. Durağan AB ekonomisi Türkiye'nin dinamik ve hızlı büyüyen ekonomisinin katılımıyla elde edebileceği muhtemel fırsatı kaçıracaktır. Ayrıca gittikçe yaşanan Avrupa'nın, Türkiye'nin genç ve hızlı büyüyen iş gücünden göç veya Türkiye'de üretim yapan Avrupalı firmalar yoluyla faydalanabilme olanağı sınırlanacaktır.²⁵³

C. Kişi Başına GSYİH

Tablo 4'de ülkelerinin kişi başına GSYİH'sı verilmektedir. Buna göre 2004 verilerine göre en fazla kişi başına GSYİH'na sahip ülke 69.631 dolarla Lüksemburg'dur. Lüksemburg'u 45.113 dolarla Danimarka, 44.806 dolarla İrlanda izlemektedir. Türkiye 2004 rakamlarına göre 4.112 dolarla ancak 2007 yılında AB'ye üye olan Bulgaristan ve Romanya'yı geçebilmektedir. AB dışında ABD'nin kişi başına GSYİH 40.258, Japonya'nın ise 36.669'dur. Bu iki ülke de kişi başına düşen GSYİH bakımından AB ortalamasının üzerinde yer almaktadır.

D. AB ülkelerinin GSMH Büyüme Oranları

Tablo 5'de AB ve bazı ülkelerin 1998-2009 yılları arasında GSMH büyüme oranları verilmektedir. AB-27 bölgesinin genel olarak ortalamaları değerlendirildiğinde %1.2-%3.9 arasında değişen büyüme oranlarının olduğu görülmektedir. En düşük ortalama %1.2 ile 2002 yılında, en yüksek ortalama ise %3.9 ile 2000 yılında gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise %1.8 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

²⁵² Hughes, a.g.k., a.y.

²⁵³ Barysch Katinka- Grant Charles, Türkiye ile AB yollarını ayırırsa, TESEV AB Bülteni Aralık 2006 no.3 ss. 7-8, s.8.

Tablo-5: AB Ülkelerinin GSMH Büyüme Oranları

ÜLKELER	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
AB-27	2.9	3.0	3.9	2.0	1.2	1.3	2.5	1.9	3.1	2.9	2.0 ^(f)	1.8 ^(f)
AB-25	3.0	3.0	3.9	2.0	1.2	1.3	2.5	1.9	3.0	2.8	1.9 ^(f)	1.7 ^(f)
AB-15	2.9	3.0	3.8	1.9	1.1	1.2	2.3	1.7	2.8	2.6	1.7 ^(f)	1.5 ^(f)
Avro Bölgesi	2.8	3.0	3.8	1.9	0.9	0.8	2.1	1.6	2.7	2.6	1.7 ^(f)	1.5 ^(f)
Belçika	1.7	3.4	3.7	0.8	1.5	1.0	3.0	1.7	2.8	2.8	1.7 ^(f)	1.5 ^(f)
Bulgaristan	4.0	2.3	5.4	4.1	4.5	5.0	6.6	6.2	6.3	6.2	5.8 ^(f)	5.6 ^(f)
Çek Cumhuriyeti	-0.8	1.3	3.6	2.5	1.9	3.6	4.5	6.4	6.4	6.5 ^(f)	4.7 ^(f)	5.0 ^(f)
Danimarka	2.2	2.6	3.5	0.7	0.5	0.4	2.3	2.5	3.9	1.8	1.3 ^(f)	1.1 ^(f)
Almanya	2.0	2.0	3.2	1.2	0.0	-0.2	1.1	0.8	2.9	2.5	1.8 ^(f)	1.5 ^(f)
Estonya	5.4	-0.1	9.6	7.7	8.0	7.2	8.3	10.2	11.2	7.1	2.7 ^(f)	4.3 ^(f)
İrlanda	8.0	10.4	9.4	6.1	6.6	4.5	4.4	6.0	5.7	5.3 ^(f)	2.3 ^(f)	3.2 ^(f)
Yunanistan	3.4	3.4	4.5	4.5	3.9	5.0	4.6	3.8	4.2	4.0	3.4 ^(f)	3.3 ^(f)
İspanya	4.5	4.7	5.0	3.6	2.7	3.1	3.3	3.6	3.9	3.8	2.2 ^(f)	1.8 ^(f)
Fransa	3.5	3.3	3.9	1.9	1.0	1.1	2.5	1.9	2.2	2.2	1.6 ^(f)	1.4 ^(f)
İtalya	1.4	1.5	3.7	1.8	0.5	-0.0	1.5	0.6	1.8	1.5	0.5 ^(f)	0.8 ^(f)
GKRY	5.0	4.8	5.0	4.0	2.1	1.9	4.2	3.9	4.0	4.4	3.7 ^(f)	3.7 ^(f)
Letonya	4.7	3.3	6.9	8.0	6.5	7.2	8.7	10.6	12.2	10.3	3.8 ^(f)	2.5 ^(f)
Litvanya	7.5	-1.5	4.1	6.6	6.9	10.3	7.3	7.9	7.7	8.8	6.1 ^(f)	3.7 ^(f)
Lüksemburg	6.5	8.4	8.4	2.5	4.1	2.1	4.9	5.0	6.1	4.5	3.6 ^(f)	3.5 ^(f)
Macaristan	4.8	4.2	5.2	4.1	4.4	4.2	4.8	4.1	3.9	1.3	1.9 ^(f)	3.2 ^(f)
Malta	:	:	:	-1.6	2.6	-0.3	0.2	3.4	3.4	3.8	2.6 ^(f)	2.5 ^(f)
Hollanda	3.9	4.7	3.9	1.9	0.1	0.3	2.2	1.5	3.0	3.5	2.6 ^(f)	1.8 ^(f)
Avusturya	3.6	3.3	3.4	0.8	0.9	1.2	2.3	2.0	3.3	3.4	2.2 ^(f)	1.8 ^(f)
Polonya	5.0	4.5	4.3	1.2	1.4	3.9	5.3	3.6	6.2	6.5	5.3 ^(f)	5.0 ^(f)
Portekiz	4.9	3.8	3.9	2.0	0.8	-0.8	1.5	0.9	1.3	1.9	1.7 ^(f)	1.6 ^(f)
Romanya	:	-1.2	2.1	5.7	5.1	5.2	8.5	4.2	7.9	6.0 ^(f)	6.2 ^(f)	5.1 ^(f)
Slovenya	3.6	5.3	4.1	3.1	3.7	2.8	4.4	4.1	5.7	6.1	4.2 ^(f)	3.8 ^(f)
Slovakya	4.4	0.0	1.4	3.4	4.8	4.8	5.2	6.6	8.5	10.4	7.0 ^(f)	6.2 ^(f)
Finlandiya	5.2	3.9	5.0	2.6	1.6	1.8	3.7	2.8	4.9	4.4	2.8 ^(f)	2.6 ^(f)
İsveç	3.8	4.6	4.4	1.1	2.4	1.9	4.1	3.3	4.1	2.6	2.2 ^(f)	1.8 ^(f)
İngiltere	3.4	3.0	3.8	2.4	2.1	2.8	3.3	1.8	2.9	3.0	1.7 ^(f)	1.6 ^(f)
Hırvatistan	2.8	-1.0	2.6	4.4	5.6	5.3	4.2	-3.1	4.8 ^(f)	5.6 ^(f)	4.5 ^(f)	5.0 ^(f)
Türkiye	3.1	-3.4	6.8	-5.7	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.5	4.3 ^(f)	4.7 ^(f)
İzlanda	6.3	4.1	4.3	3.9	0.1	2.4	7.7	7.5	4.4	3.8	1.3 ^(f)	0.4 ^(f)
Norveç	2.7	2.0	3.3	2.0	1.5	1.0	3.9	2.7	2.5	3.7	2.5 ^(f)	2.1 ^(f)
İsviçre	2.6	1.3	3.6	1.2	0.4	-0.2	2.5	2.4	3.2	3.1	2.2 ^(f)	2.2 ^(f)
ABD	4.2	4.4	3.7	0.8	1.6	2.5	3.6	3.1	2.9	2.2	0.9 ^(f)	0.7 ^(f)
Japonya	-2.0	-0.1	2.9	0.2	0.3	1.4	2.7	1.9	2.4	2.1	1.2 ^(f)	1.1 ^(f)

f:tahmin

Kaynak:http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996_45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=STRIND_ECOBAC&depth=2

Türkiye, yaşanan krizlerin etkisiyle 1999 yılında %-3.4, 2001 yılında ise %-5.7 oranında küçülme yaşamıştır. Ancak bu yılların dışında AB-27 bölgesinin genel ortalamasının üzerinde büyüme oranları yakalanmıştır. Türkiye %9.4 ile en yüksek büyüme oranını 2004 yılında gerçekleştirmiştir. 2009 yılında ise % 4.7 ile AB-27 ortalamasının üzerinde bir büyüme oranını gerçekleştireceği tahmin edilmektedir.

E. Kamu Borçlarının GSMH'ye Oranı

Tablo 6 AB ve bazı ülkelerin 1996-2007 yılları arasında kamu borçlarının GSMH'ye oranı verilmektedir. Buna göre 27 üyeli AB'nin 1997 ortalaması %68.5, 2007 ortalaması ise %58.7'dir.

Maastricht kriterlerine göre üye ülkenin kamu borçları GSMH'nin %60'ından fazla olmayacaktır.²⁵⁴ Ancak tablo incelendiğinde 1996 yılından 2007 yılına kadar genel bir düşüş gösterse de 2007 yılında birçok Avrupa ülkesinin kamu borçlarının Maastricht kriterlerini aştığı görülmektedir. Bu ülkelerden özellikle Belçika, Yunanistan ve İtalya'nın Kamu borcu oranı oldukça yüksektir. Bu durumda üye ülkelerin de Maastricht kriterlerine tam olarak uydukları söylenemez.

Aday ülkeler, kamu harcamaları AB ortalamasının çok gerisinde olmasına rağmen, adaylık sürecinden dolayı hem kamu harcamalarında, hem de gelirlerinde artış yaşayacaklardır. Mali etkilerin bir kısmı birliğe giriş öncesinde, bir kısmı ise sonrasında oluşacaktır. Kabul öncesi doğacak mali etkilerin ilki yasal ve kurumsal zorunlulukların tamamlanması esnasında, ikincisi ise, su ve hava kirliliği, atık yönetimi gibi çevresel standartların sağlanması esnasında oluşacaktır. AB çevre standartlarına uyumun maliyeti daha fazla olup, yapılan tahminlere göre, ilk 5 yıl için aday ülke GSYİH'lerinin yıllık ortalama %1,5'i seviyesinde olacaktır. Macaristan'ın 1999 yılında GSYİH'nin %1,2'si düzeyinde olan uyum maliyetleri, 2000 yılında %2,5'e yükselmiştir.²⁵⁵ Bu durum da kamu borçlarının artışına neden olan en önemli hususlardan biridir.

²⁵⁴ Bilici, a.g.e., s. 68.

²⁵⁵ <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/absayi5.doc> (05.04.2008)

TABLO-6: AB ÜLKELERİNİN KAMU BORÇLARININ GSMH'YE ORANI

ÜLKELER	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB-27	:	68.5	66.6	65.9	61.9	61.0	60.3	61.8	62.1	62.6	61.3	58.7
AB-25	70.4	68.6	66.8	66.1	62.1	61.2	60.5	62.0	62.4	63.0	61.8	59.3
AB-15	71.7	69.9	68.1	67.2	63.2	62.2	61.6	63.0	63.2	64.1	62.8	60.4
Avro Bölgesi	73.6	73.1	72.8	71.5	68.7	68.4	68.2	69.3	69.7	70.3	68.6	66.6
Belçika	127.0	122.3	117.1	113.6	107.8	106.5	103.4	98.6	94.2	92.1	88.2	84.9
Bulgaristan	:	105.1	79.6	79.3	74.3	67.3	53.6	45.9	37.9	29.2	22.7	18.2
Çek Cumhuriyeti	12.5	13.1	15.0	16.4	18.5	25.1	28.5	30.1	30.4	29.7	29.4	28.7
Danimarka	69.2	65.2	60.8	57.4	51.5	48.7	48.3	45.8	43.8	36.4	30.4	26.0
Almanya	58.4	59.7	60.3	60.9	59.7	58.8	60.3	63.8	65.6	67.8	67.6	65.0
Estonya	7.4	6.2	5.5	6.0	5.2	4.8	5.6	5.5	5.1	4.5	4.2	3.4
İrlanda	73.4	64.2	53.5	48.4	37.9	35.6	32.2	31.1	29.5	27.4	25.1	25.4
Yunanistan	111.3	108.2	105.8	105.2	103.2	103.6	100.6	97.9	98.6	98.0	95.3	94.5
İspanya	67.4	66.1	64.1	62.3	59.3	55.5	52.5	48.7	46.2	43.0	39.7	36.2
Fransa	58.0	59.2	59.4	58.9	57.3	56.9	58.8	62.9	64.9	66.4	63.6	64.2
İtalya	120.9	118.1	114.9	113.7	109.2	108.8	105.7	104.4	103.8	105.8	106.5	104.0
GKRY	52.2	56.6	58.6	58.9	58.8	60.7	64.7	68.9	70.2	69.1	64.8	59.8
Letonya	13.9	11.1	9.6	12.5	12.3	14.0	13.5	14.6	14.9	12.4	10.7	9.7
Litvanya	14.3	15.6	16.6	22.8	23.7	23.1	22.4	21.2	19.4	18.6	18.2	17.3
Lüksemburg	7.4	7.4	7.1	6.4	6.2	6.3	6.3	6.1	6.3	6.1	6.6	6.8
Macaristan	73.7	64.0	62.0	61.1	54.3	52.1	55.7	58.0	59.4	61.6	65.6	66.0
Malta	40.1	48.4	53.4	57.1	55.9	62.1	60.1	69.3	72.6	70.4	64.2	62.6
Hollanda	74.1	68.2	65.7	61.1	53.8	50.7	50.5	52.0	52.4	52.3	47.9	45.4
Avusturya	67.6	63.8	64.3	66.5	65.6	66.1	65.9	64.7	63.8	63.5	61.8	59.1
Polonya	43.4	42.9	38.9	39.6	36.8	37.6	42.2	47.1	45.7	47.1	47.6	45.2
Portekiz	59.9	56.1	52.1	51.4	50.5	52.9	55.6	56.9	58.3	63.6	64.7	63.6
Romanya	14.1	16.5	18.8	22.1	24.7	26.0	25.0	21.5	18.8	15.8	12.4	13.0
Slovenya	:	:	:	:	:	27.2	28.4	27.9	27.6	27.5	27.2	24.1
Slovakya	31.2	33.8	34.5	47.9	50.4	49.0	43.4	42.4	41.4	34.2	30.4	29.4
Finlandiya	56.9	53.8	48.2	45.5	43.8	42.3	41.3	44.3	44.1	41.3	39.2	35.4
İsveç	73.9	71.8	70.0	65.6	54.4	55.3	53.7	53.5	51.2	50.9	45.9	40.6
İngiltere	51.3	49.8	46.7	43.7	41.0	37.7	37.5	38.7	40.4	42.1	43.1	43.8
Hırvatistan	:	:	:	:	:	:	40.0	40.9	43.2	43.7	40.8	37.7
Türkiye	:	:	:	:	:	104.4	93.0	85.1	59.2	52.3	46.1	38.8
İzlanda	56.6	54.3	49.3	44.5	41.9	47.4	43.6	41.4	36.8	:	:	:
Norveç	:	:	:	:	:	29.2	36.1	44.3	45.6	43.8	48.9	:
İsviçre	23.0	24.5	27.0	24.7	25.3	25.0	25.7	:	:	:	:	:
ABD	73.4	70.9	67.7	64.1	58.2	57.9	60.2	62.5	63.4	:	:	:
Japonya	93.9	100.3	112.2	125.7	134.1	142.3	149.5	157.6	164.0	:	:	:
Kanada	100.3	96.2	93.9	89.5	81.9	81.0	77.9	73.4	70.7	:	:	:

Kaynak:http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=STRIND_ECOBAC&depth=2 (24.04.2008)

Türkiye ise 2001 yılında % 104,4 olan kamu borçlarının GSMH'ye oranı yıllar içersinde azaltarak 2007 yılında %38.8'e düşürmüştür. Kuşkusuz bu azalmada GSMH'nin bu yıllarda büyük artış göstermesi büyük rol oynamıştır.

Diğer yandan hâlen dünyanın ikinci ekonomisine sahip olan Japonya'nın Kamu borçlarının GSMH'ye oranı 2004 yılında %164'e ulaşarak tablo içindeki en yüksek değer olarak gerçekleşmiştir.

F. Enflasyon oranı

AB ve bazı ülkelerin 1996-2007 yılları arasındaki enflasyon oranları Tablo7'de verilmektedir. Buna göre AB ortalaması %1.2 ile % 2.3 arasında değişmektedir. 1999 yılında 1.2 olarak gerçekleşen AB ortalama enflasyon oranı, 2007 yılında 2.3 olarak gerçekleşmiştir.

Maastricht kriterlerine göre üye ülkenin enflasyon oranı, AB'ye üye ülkelerden en düşük enflasyon oranına sahip üç ülke ortalamasını, 1,5 puandan fazla geçemeyecektir. Bu koşulla, üye ülkenin yüksek derecede bir fiyat istikrarı seviyesine ulaşmış olması arzulanmaktadır.²⁵⁶

AB'ye üye ülkeler 2007 yılı verilerine baktığımızda Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya ve Romanya'nın diğer AB ülkelerine nazaran daha yüksek enflasyon oranı mevcuttur. Bu durumda söz konusu ülkeler Maastricht kriterlerinin üzerinde bir enflasyon oranına sahiptirler.

Türkiye uzun yıllar enflasyondan bir türlü kurtulamamış ve enflasyonla yaşamaya alışmıştır. 1999 yılında %85.6 olan enflasyon oranı bu yıldan itibaren düşmeye başlamış 2005 yılından itibaren tek haneli rakamlara inmiştir. 2007 yılı enflasyon oranı ise %8.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu enflasyon oranı ile ancak Letonya'yı geride bırakabilmektedir. Türkiye AB ülkeleri içinde hâla yüksek enflasyon oranına sahip bir ülke olarak kriterlere yaklaşma trendi içerisindedir.

G. İşsizlik

AB ve bazı ülkelerin 2003-2005 yılları arasındaki işsizlik oranları Tablo 8'de verilmektedir. Buna göre AB ortalaması 2003 -2005 yılları arasında % 9.1 civarındadır.

²⁵⁶ Bilici, a.g.e., s. 68.

TABLO-7: AB ÜLKELERİ ENFLASYON ORANLARI

ÜLKELER	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB	:	1.7 ^(ei)	1.3 ^(ei)	1.2 ^(ei)	1.9 ⁽ⁱ⁾	2.2 ⁽ⁱ⁾	2.1 ⁽ⁱ⁾	2.0 ⁽ⁱ⁾	2.0 ⁽ⁱ⁾	2.2 ⁽ⁱ⁾	2.2	2.3
Avro Bölgesi	:	1.6 ^(e)	1.1	1.1	2.1	2.3	2.2	2.1	2.1	2.2	2.2	2.1
Belçika	:	1.5	0.9	1.1	2.7	2.4	1.6	1.5	1.9	2.5	2.3	1.8
Bulgaristan	:	:	18.7	2.6	10.3	7.4	5.8	2.3	6.1	6.0	7.4	7.6
Çek Cumhuriyeti	:	8.0	9.7	1.8	3.9	4.5	1.4	-0.1	2.6	1.6	2.1	3.0
Danimarka	:	2.0	1.3	2.1	2.7	2.3	2.4	2.0	0.9	1.7	1.9	1.7
Almanya	:	1.5	0.6	0.6	1.4	1.9	1.4	1.0	1.8	1.9	1.8	2.3
Estonya	:	9.3	8.8	3.1	3.9	5.6	3.6	1.4	3.0	4.1	4.4	6.7
İrlanda	:	1.3 ^(e)	2.1	2.5	5.3	4.0	4.7	4.0	2.3	2.2	2.7	2.9
Yunanistan	:	5.4	4.5	2.1	2.9	3.7	3.9	3.4	3.0	3.5	3.3	3.0
İspanya	:	1.9	1.8	2.2	3.5	2.8	3.6	3.1	3.1	3.4	3.6	2.8
Fransa	:	1.3	0.7	0.6	1.8	1.8	1.9	2.2	2.3	1.9	1.9	1.6
İtalya	:	1.9	2.0	1.7	2.6	2.3	2.6	2.8	2.3	2.2	2.2	2.0
GKRY	:	3.3	2.3	1.1	4.9	2.0	2.8	4.0	1.9	2.0	2.2	2.2
Letonya	:	8.1	4.3	2.1	2.6	2.5	2.0	2.9	6.2	6.9	6.6	10.1
Litvanya	:	10.3	5.4	1.5	1.1	1.6	0.3	-1.1	1.2	2.7	3.8	5.8
Lüksemburg	:	1.4	1.0	1.0	3.8	2.4	2.1	2.5	3.2	3.8	3.0	2.7
Macaristan	:	18.5 ⁽ⁱ⁾	14.2 ⁽ⁱ⁾	10.0 ⁽ⁱ⁾	10.0 ⁽ⁱ⁾	9.1 ⁽ⁱ⁾	5.2	4.7	6.8	3.5	4.0	7.9
Malta	:	3.9	3.7	2.3	3.0	2.5	2.6	1.9	2.7	2.5	2.6	0.7
Hollanda	:	1.9	1.8	2.0	2.3	5.1	3.9	2.2	1.4	1.5	1.7	1.6
Avusturya	:	1.2	0.8	0.5	2.0	2.3	1.7	1.3	2.0	2.1	1.7	2.2
Polonya	:	15.0 ^(ei)	11.8 ^(ei)	7.2 ^(ei)	10.1	5.3	1.9	0.7	3.6	2.2	1.3	2.6
Portekiz	:	1.9	2.2	2.2	2.8	4.4	3.7	3.3	2.5	2.1	3.0	2.4
Romanya	:	154.8 ⁽ⁱ⁾	59.1 ⁽ⁱ⁾	45.8 ⁽ⁱ⁾	45.7 ⁽ⁱ⁾	34.5 ⁽ⁱ⁾	22.5 ⁽ⁱ⁾	15.3 ⁽ⁱ⁾	11.9 ⁽ⁱ⁾	9.1 ⁽ⁱ⁾	6.6	4.9
Slovenya	:	8.3	7.9	6.1	8.9	8.6	7.5	5.7	3.7	2.5	2.5	3.8
Slovakya	:	6.0	6.7	10.4	12.2	7.2	3.5	8.4	7.5	2.8	4.3	1.9
Finlandiya	:	1.2	1.3	1.3	2.9	2.7	2.0	1.3	0.1	0.8	1.3	1.6
İsveç	:	1.8	1.0	0.5	1.3	2.7	1.9	2.3	1.0	0.8	1.5	1.7
İngiltere	:	1.8	1.6	1.3	0.8	1.2	1.3	1.4	1.3	2.1	2.3	2.3
Hırvatistan	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Türkiye	:	85.6 ⁽ⁱ⁾	82.1 ⁽ⁱ⁾	61.4 ⁽ⁱ⁾	53.2 ⁽ⁱ⁾	56.8 ⁽ⁱ⁾	47.0 ⁽ⁱ⁾	25.3 ⁽ⁱ⁾	10.1 ⁽ⁱ⁾	8.1 ⁽ⁱ⁾	9.3 ⁽ⁱ⁾	8.8 ⁽ⁱ⁾
İzlanda	:	1.8	1.3	2.1	4.4	6.6	5.3	1.4	2.3	1.4	4.6	3.6
Norveç	:	2.6	2.0	2.1	3.0	2.7	0.8	2.0	0.6	1.5	2.5	0.7
İsviçre	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	1.0	0.8
ABD	3.0	2.3	1.6	2.2	3.4	2.8	1.6	2.3	2.7	3.4	3.2	2.9
Japonya	0.1	1.8	0.6	-0.3	-0.7	-0.7	-0.9	-0.3	0.0	-0.3	0.3	0.1

:=Not available e=Estimated value i=See explanatory text

Kaynak:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996.45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=STRIND_ECOBAC&depth=2 (24.04.2008)

TABLO-8: AB ÜLKELERİNDE İŞSİZLİK ORANI

		İşsizlik Oranı (%)		
		2003	2004	2005
AB-15 Ülkeleri	Belçika	8,0	8,2	8,1
	Danimarka	5,6	5,8	5,3
	Almanya	9,6	9,7	10,0
	Yunanistan	9,3	8,5	9,0
	İspanya	11,3	11,1	10,8
	Fransa	9,4	9,6	9,5
	İrlanda	4,6	4,4	4,4
	İtalya	8,6	8,3	8,1
	Lüksemburg	3,7	4,3	4,6
	Hollanda	3,8	4,6	5,0
	Avusturya	4,3	4,2	3,9
	Portekiz	6,3	6,3	6,2
	Finlandiya	9,0	8,8	8,6
	İsveç	5,6	6,3	5,8
	İngiltere	5,0	4,9	4,9
AB-15	8,1	8,1	8,1	
AB-25 Ülkeleri	Çek Cumhuriyeti	7,8	8,3	8,2
	Estonya	10,1	9,7	9,4
	Kıbrıs Rum Kesimi	4,4	4,2	4,0
	Letonya	10,5	9,9	9,7
	Litvanya	12,7	11,4	10,6
	Macaristan	5,8	5,8	5,9
	Malta	8,2	8,6	8,5
	Polonya	19,2	19,0	18,7
	Slovenya	6,5	6,3	6,1
	Slovakya	17,5	18,4	17,9
AB-25	9,1	9,1	9,1	
Aday Ülkeler	Bulgaristan	13,6	12,2	10,7
	Romanya	6,6	6,6	6,6
	Hırvatistan	-	-	-
	Türkiye	10,5	10,0	9,8
	ABD	6,0	5,5	5,5
Japonya	5,3	4,8	4,7	

Kaynak: İSO, AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri, Üye ve Aday Ülkeler, İSO Yayınları 2005/3, 1. Baskı, İstanbul, 2005, s. 92.

Almanya, İspanya, Fransa, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Bulgaristan'da işsizlik oranı AB ortalamasının üzerindedir.

Türkiye'de ise işsizlik oranı AB ortalamasının üzerinde olmakla beraber azalan bir trend izlemektedir. Türkiye 2005 yılında gerçekleşen %9.8'lik işsizlik oranıyla Almanya İspanya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Bulgaristan'dan daha iyi bir işsizlik oranına sahiptir.

Türkiye bir çok alanda daha fazla reform yapmak zorundadır. Özellikle emek piyasası ve eğitim reformları Türkiye'nin ekonomik potansiyelinin değerlendirilmesi için zaruret arz etmektedir. Diğer taraftan, gençlerde görülen işsizlik ve kadınlar arasında görülen düşük istihdam oranı da çözülmesi gereken diğer önemli bir husustur.²⁵⁷

II. TÜRKİYEDE SAVUNMA HARCAMALARI İLE AB VE NATO ÜLKELERİ İÇİNDEKİ DURUMU

A. Dünyada Savunma Harcamaları

Dünya'da soğuk savaş sona ermesine ve süper güç çekişmesindeki azalmalara rağmen, savunma hizmetleri hâlâ önemini korumakta ve birçok ülkede bu alanda önemli harcamalar yapılmaya devam etmektedir. İkili kutuplaşmanın yerini çoklu kutuplaşmaya bıraktığı 1980'lerden 1998'e kadar olan dönemde başta Ortadoğu ve daha az derecede de Güney Asya ve Kuzey Afrika'da olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkede savunma harcamalarında önemli azalmalar olmuştur. Bu gelişmede büyük ölçüde hükümetleri, kamu harcama önceliklerini yeniden düzenlemeye zorlayan mali sınırlamalar etkili olmuştur. Ancak bu dönemde de özellikle bazı ülkelerde (ABD, Rusya, Çin, Avrupa Birliği ülkeleri, Hindistan, Pakistan, İsrail, Suriye, İran ve Irak gibi) savunma harcamalarının önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir.²⁵⁸

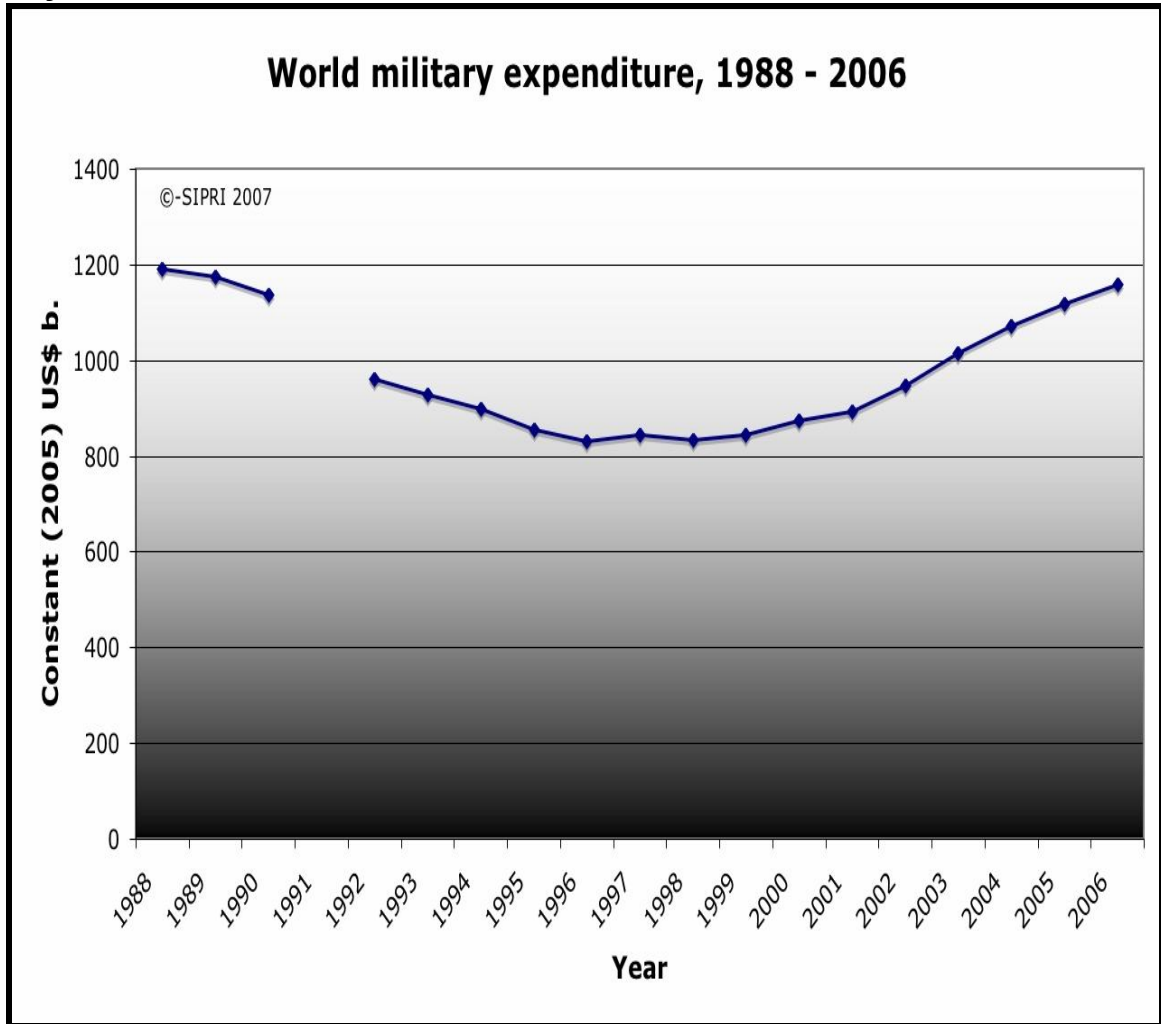
Şekil 4'de grafik olarak dünyada 1988-2006 yılları arasında savunma harcamalarının seyri, Tablo 9'da da dünyada 1988-2006 yılları savunma

²⁵⁷ Hughes, a.g.k., a.y.

²⁵⁸ Giray, a.g.m., s. 181-182.

harcamalarının bölgelere göre seyri verilmektedir. Buna göre 1988 yılından 1998 yılına kadar savunma harcamalarında önemli bir azalma yaşanmış ve 1988 yılında gerçekleşen 1193 milyar dolarlık savunma harcamaları 1998 yılında 830 milyar dolar seviyelerine kadar düşmüştür. Ancak 1999 yılından itibaren savunma harcamalarında sürekli bir artış yaşanmıştır. Sonuçta savunma harcamaları 2006 yılında 1158 milyara kadar çıkmış ve soğuk savaşın bittiği savunma harcamaları seviyelerine gelmiştir.

Şekil-4: Dünyada 1988-2006 Yılları Arasında Savunma Harcamalarının Seyri

KAYNAK:http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_wnr_table.html (03.05.2008)

Dünya savunma harcamalarındaki artışın en büyük belirleyicisi kuşkusuz ABD'dir. Çünkü ABD'nin savunma harcamaları tek başına dünya savunma harcamalarının hemen hemen yarısına denk gelmektedir. ABD'nin özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ve Afganistan ile Irak müdahaleleri savunma harcamalarını artıran en önemli neden olmakla beraber dünya savunma harcamalarını da büyük ölçüde etkilemiştir.

ABD savunma bütçesindeki bu artış ve savunma ARGE harcamalarına ayrılan büyük kaynak Avrupa Birliği ülkelerini endişeye düşürmektedir. Oluşan bütçesel ve teknolojik farkın, rekabet bir yana, iş birliğini bile imkansız hale getirebileceği endişesi dile getirilmiştir. Bunun sonucunda İngiltere ve Fransa savunma bütçelerini artırma kararı almışlardır.²⁵⁹

Bölgelere göre dünya savunma harcamalarına bakınca ABD'nin etkisiyle Amerika kıtasının özellikle Kuzey Amerika'nın önde geldiği görülmektedir. Amerika'dan sonra savunma harcamalarında Avrupa daha sonra ise Asya kıtası gelmektedir.

Tablo 10'da 2003-2007 yılları arasında dünyada en fazla silah ithalatı yapan ülkelerin sıralaması verilmektedir. Buna göre son 5 yıl içinde en fazla silah ithalatı yapan ülke Çin'dir. Çin'den sonra sırasıyla Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Yunanistan gelmektedir. Türkiye tablonun 9.sirasında yer almaktadır.

Çin'in 2003-2007 yılları toplam silah ithalatı 13.463 milyon dolardır. Bu da dünyadaki toplam silah ithalatının yaklaşık %12'sini tek başına Çin'in yaptığı anlamına gelmektedir. Çin büyüyen ekonomisiyle dünya devi olma yolunda adımlar atarken henüz savunma sanayini istenilen düzeye getirememiştir.

²⁵⁹ Tübitak, Dünyada Savunma Sektörü (Ek-2) Vizyon 2023 Projesi Savunma, Havacılık ve Uzay Paneli Ön Raporu, ss. 1-8, s. 2, http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/shu/EK-03.pdf (05.05.2008)

Tablo-9: Dünyada 1988-2006 Yılları Savunma Harcamalarının Bölgelere Göre Seyri (2005\$ milyar)

Bölge	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	1988-2006
Afrika	12.1	(13.1)	12.6	11.4	10.7	10.6	11.7	11.1	10.0	10.3	11.1	12.3	13.0	13.2	14.4	14.0	14.8	15.3	(15.5)	28
Kuzey	(3.1)	(3.9)	(3.2)	(3.3)	(3.6)	(3.7)	4.3	4.2	4.2	4.4	4.6	4.6	5.0	5.2	5.6	5.7	6.2	6.5	6.5	109
Güney	9.0	9.1	9.4	8.1	7.1	6.9	7.4	7.0	5.8	5.8	6.5	7.7	8.0	8.0	8.9	8.3	8.6	8.8	9.0	0
Amerika	525	521	494	434	457	438	414	397	374	375	367	368	381	387	431	481	522	549	575	9
Merkez	2.4	2.5	2.6	2.8	3.0	3.2	3.8	3.4	3.5	3.7	3.6	3.8	3.9	3.9	3.7	3.8	3.5	3.5	3.5	46
Kuzey	499	494	473	416	438	416	391	370	350	347	340	341	354	357	399	453	493	518	542	9
Güney	(23.9)	23.7	(18.2)	14.7	15.5	18.7	18.6	23.0	20.8	24.1	23.2	22.5	23.3	26.3	27.4	24.5	25.1	27.4	29.1	22
Asya & Okyanusya	102	106	110	112	118	121	121	124	128	131	132	136	139	146	153	160	167	176	185	81
Merkez Asya	0.6	0.7	0.6	0.5	0.6	0.6	(0.6)	0.6	..	(0.7)	(0.7)	(0.8)	(0.9)	(1.0)	(1.1)	..
Doğu Asya	(76.4)	79.8	83.3	85.9	91.2	92.4	93.0	94.7	98.6	99.6	100	100	103	109	116	121	126	131	138	81
Okyanusya	10.7	10.5	10.4	10.5	10.7	11.0	11.1	10.8	10.7	10.9	11.4	11.9	11.8	12.2	12.7	13.2	13.8	14.3	15.0	40
Güney Asya	15.0	15.7	15.8	15.3	15.1	16.6	16.7	17.5	17.6	19.6	20.2	22.6	23.4	24.2	24.3	25.0	25.8	29.0	30.7	105
Avrupa	513	497	467	..	326	314	307	282	279	283	275	280	287	287	294	302	306	309	310	- 40
Merkez	(15.8)	14.2	14.3	11.1	12.8	14.2	14.7	15.0	14.4	14.8	14.7	14.4	14.4	14.9	15.2	15.7	15.7	16.0	16.7	6
Doğu	218	203	171	..	43.5	38.7	38.8	23.8	21.1	23.7	15.6	15.9	21.4	23.4	25.8	27.6	28.9	34.2	38.3	- 82
Batı	279	280	282	280	269	261	254	243	243	244	245	249	251	249	253	259	262	258	255	- 9
Orta Doğu	40.2	39.1	53.3	59.8	49.0	45.0	44.1	41.4	40.7	46.1	49.3	48.9	55.8	58.4	55.9	58.0	62.8	70.5	72.5	80
Dünya	1193	1176	1136	..	960	928	898	855	831	844	834	844	876	892	948	1016	1072	1119	1158	- 3
Değişim (%)		- 1.4	- 3.4	- 3.3	- 3.2	- 4.8	- 2.8	+ 1.6	- 1.2	+ 1.2	+ 3.8	+ 1.9	+ 6.2	+ 7.2	+ 5.5	+ 4.4	+ 3.5	

KAYNAK:http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_wnr_table.html (03.05.2008)

Tablo-10: 2003-2007 Yılları Arasında En Çok Silah İthalatı Yapan Ülkeler (milyon \$)

Sıralama 2003-2007	Sıralama 2002-2006	Alıcı	2003	2004	2005	2006	2007	2003-2007
1	1	Çin	2068	2906	3346	3719	1424	13463
2	2	Hindistan	2870	2331	1182	1404	1318	9105
3	3	BAE	700	1436	2224	2067	1040	7467
4	4	Yunanistan	2226	1498	540	817	2089	7170
5	6	Güney Kore	575	967	661	1527	1807	5536
6	7	İsrail	292	845	1108	1102	891	4239
7	5	Mısır	816	752	736	1020	418	3743
8	8	Avustralya	864	558	560	765	685	3432
9	9	Türkiye	433	174	984	317	944	2853
10	10	ABD	501	523	476	514	587	2601
		Diğerleri	7404	9100	9440	12970	13005	51919
		Toplam	18750	21089	21256	26223	24210	111528

Kaynak: http://armstrade.sipri.org/arms_trade/toplist.php (15.05.2008)

Türkiye de 9. sırada yer alarak önemli bir silah ithalatçı konumundadır. Türkiye açısından tablodan çıkarılacak en önemli sonuç, Türkiye'nin acil olarak savunma sanayine önem vererek ülke kaynaklarının yurt dışına çıkmasını önlemesi, böylece savunma harcamalarının ülke ekonomisine de katkıda bulunacak şekilde yerli kaynaklara yönelmesi gerektiğidir.

B. Türkiye'de Savunma Harcamaları

Savunma harcamaları tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de oldukça önemli bir yere sahiptir ve bütçeden önemli bir pay almaktadır.

1. Türkiye’de Savunma İhtiyacını Gerektiren Nedenler

a. Türkiye’nin Jeopolitik Durumu

Türkiye’nin jeopolitik durumuna baktığımızda Türkiye doğu-batı uzantısında, üç kıtanın birleşim noktasında, yaklaşık 25° 50’- 45° 50’ doğu boylamları ile 36°-42’ kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Karadeniz’e, Ege’ye, Akdeniz’e, Balkanlar’a, Kafkaslar’a ve Ortadoğu’ya hakim konumuyla üç kıta arasında kara, demir, deniz ve hava ulaşım yollarının kavşak noktasını oluşturmaktadır.

Coğrafi konumu Türkiye’ye bir yandan üç kıtayı birbirine bağlayan yolları kontrol imkanını bahşederken, diğer yandan Kuzey-Güney, Doğu-Batı, İslam-Hristiyan, Totaliter-demokratik, Laik-Antilaik düşünceler arasında köprü görevi vermektedir.

Ayrıca gerek Türk boğazlarına sahip olması ve kıtalararası yolların kesişim noktasını teşkil etmesi ve gerekse dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip Ortadoğu bölgesi ile birçok stratejik hammadde kaynaklarına sahip Orta Asya bölgesine yakınlığı politik-stratejik önemini artırmaktadır.

Türkiye’nin coğrafi konumundan kaynaklanan politik-stratejik önemi tarih boyunca “ ele geçirilip elde bulundurulması gereken hedef “ olma niteliğini korumuştur. Bu durum bir çok ülkeyi bu müstesna topraklara sahip olma yönünde çaba harcamaya sevk etmiştir. Osmanlı Devleti, üç kıtaya da hakim konumuyla devrin en güçlü ülkeleriyle yıllar boyu mücadelesini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti güçlü dönemlerinde Aynı anda hem batıdan (Avusturya-Macaristan İmparatorluğu) ve hem de Kuzeyden (Rusya Çarlığı) gelen tehlikelere göğüs germiştir.Devletin zayıflaması, her iki yönden gelebilecek tehlikelere aynı anda göğüslemesini zorlaştırmış ve “ Denge Stratejisi “ ni benimsemesini zorunlu hale getirmiştir. Bu düşünce ışığı altında Osmanlı Devleti, bazen batıdan gelecek tehlikelere karşı Rusya Çarlığı ile ittifak içinde olmuş; bazen de Rusya Çarlığı’na karşı diğer batılı ülkelerle ittifaka girmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti de İkinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde, batılı ülkelerden kaynaklanacak tehlikelere karşı Sovyet Rusya ile Dostluk

Anlaşması imzalamış, İkinci Dünya Savaşından sonra Sovyet Rusya tehlikesine karşı Batılı ülkelerle NATO ittifakı çatısı altında bir araya gelmiştir.

Bundan sonra Dünya iki kutuplu olarak silahlanma yarışına girmiş ve bu yarış tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Sovyetler Birliğinin parçalanması bölgesel çatışmaların belirsizliğini gidermemiş Balkanlarda, Karadeniz kuzeyinde Kafkaslarda ve hatta Ortadoğu'da yeni ihtilafların, dini ve etnik gerginliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca Türk Cumhuriyetlerinin Türkiye ile yakın bağlarının bulunması, lider konuma geçebileceği nedeniyle Türkiye'nin politik stratejik öneminin daha da ön plana çıkmasına yol açmıştır.

b. İç ve Dış Tehdit

Türkiye'nin bugünkü jeopolitik ve stratejik durumundan dolayı dışarıdan ve içeriden bütünlüğüne yönelik tehdidin olmadığı düşünülemez. Her ülke az çok tehlide maruz kalmaktadır. Dış tehlide karşı, Türk yurdunun ve milli menfaatlerin kollanması ve korunması, barıştan itibaren caydırıcı bir gücün idamesi, karada hudutlardan, denizde ve havada tecavüz niyetinin açıklık kazandığı yerlerden itibaren yurdun savunulması ve toprak bütünlüğünün muhafazası ve milletlerarası hukuktan doğan hakların taviz verilmeden kullanılmasını gerektirmektedir. İç tehlide karşı yurdun kollanması korunması kaynağı ne olursa olsun, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü tehlikeye düşürmeyi, Anayasa'nın belirlediği hür demokratik parlamenter düzeni ve/veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmayı amaçlayan örtülü ve açık hareketlerin meydana getirdiği iç tehlide karşı Anayasa ve kanunların öngördüğü hükümler çerçevesinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılması gerekebilir.

İşte bu tehditlerin büyüklükleri savunma harcamalarının büyüklükleriyle doğru orantılıdır. Tehdit arttıkça tehlide karşı önlem almak bakımından savunma harcamaları da artacaktır. Bu nedenle iç ve dış tehdit savunma harcamalarının artışına neden olan bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo-11: Türkiye ve Komşu Ülkelerin Savunma Harcamaları (2005 yılı fiyatlarıyla, Milyon \$)

Ülkeler	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Türkiye	6989	8086	9770	10044	10564	11680	11420	11732	13134	13684	14339	15832	15322	14046	13265	11851	10778	10301	11291	
Rusya Federasyonu	[218000]	[203000]	[171000]	-	[42500]	[37600]	[36600]	[21700]	[19200]	[21300]	[13600]	[14000]	[19100]	[21300]	[23600]	[25100]	[26100]	[31100]	[34700]	
Yunanistan	6754	6332	6402	6072	6310	6159	6265	6399	6783	7228	7876	8245	8701	8508	8350	8361	[8456]	[9236]	[9642]	
Suriye	[3228]	[3305]	[3072]	[4958]	[4592]	[3640]	[3924]	[3957]	[3676]	[3789]	[4104]	4167	5474	5070	5053	5883	7134	6138	5526	
İran	1714	1618	1873	1954	1863	2340	3176	2351	2659	2977	3142	4374	6695	7408	5981	7013	7982	9057	9849	
Irak	(2213)	(3574)
Ermenistan	-	-	-	-	83.6	46.6	-	79.1	68.2	86.8	85.6	87.4	90.4	88.1	89.7	105	115	133	156	
Bulgaristan	-	[1930]	[2053]	[1124]	[848]	[640]	[876]	[649]	443	412	478	542	559	619	624	637	622	641	665	
Gürcistan	-	-	-	-	-	-	-	-	85.9	[53.6]	[51.7]	[39.8]	[27.2]	[34.5]	49.3	57.7	80.6	230	223	

Kaynak: http://first.sipri.org/non_first/milex.php (10.05.2008)

Tablo12: Türkiye ve Komşu Ülkelerin Savunma Harcamalarının GSMH'ya Oranı

Ülkeler	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	2.9	3.1	3.5	3.8	3.9	3.9	4.1	3.9	4.1	4.1	4.4	5.4	5	5	4.4	3.8	3.1	2.8
Rusya Federasyonu	[15.8]	[14.2]	[12.3]	..	[5.5]	[5.3]	[5.9]	[4.4]	[4.1]	[4.5]	[3.3]	[3.4]	[3.7]	[4.1]	[4.3]	[4.3]	[3.9]	[4.1]
Yunanistan	5	4.5	4.5	4.2	4.4	4.3	4.3	4.2	4.4	4.5	4.7	4.8	4.7	4.4	4.2	4	[3.9]	[4.1]
Suriye	[6.9]	[7]	[6]	[9.1]	[7.9]	[6.4]	[6.5]	[6.2]	[5.2]	[5]	[5.1]	4.8	5.5	5	4.7	5.6	6.4	5.1
İran	3.4	3.1	2.9	2.5	2.2	2.3	3.1	2.4	2.6	2.9	3.2	4.1	5.4	5.7	3.8	4.4	4.5	5.8
Irak																		
Ermenistan	-	-	-	-	2.2	2.3	..	4.1	3.3	3.9	3.5	3.7	3.6	3.1	2.7	2.7	2.7	2.7
Bulgaristan	..	[4]	[3.5]	[2.8]	[2.7]	[2.4]	[3.6]	[2.6]	2	2.1	2.3	2.5	2.5	2.7	2.7	2.6	2.4	2.4
Gürcistan	-	-	-	-	2.2	[1.3]	[1.1]	[.9]	[.6]	[.7]	1	1.1	1.4	3.5

Kaynak: http://first.sipri.org/non_first/milex.php (10.05.2008)

İç tehditle dış tehdidi birbirinden ayırmak yanlış olur. İç tehdidin büyüklüğü dış tehdidi arttırabileceği gibi dış tehdidin büyüklüğü de iç tehdidi de arttırabilir. Örneğin Türkiye’de yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin artış göstermesi durumunda özellikle Yunanistan, Suriye ve Ermenistan dış sorunları gündeme getirerek iç tehdidin artmasına neden olmaktadır.

c. Komşu Ülkelerin Savunma Harcamalarının Büyüklüğü

Türkiye’nin savunma harcamalarını belirleyen en önemli faktörlerden biri de komşularının savunma harcamalarının büyüklüğüdür. Zaman içinde savunma harcamalarını artıran komşu ülkeler Türkiye’nin güvenliğinde tehdit oluşturmuşlar ve oluşturmaya devam etmektedirler. Türkiye’de bu tehdiye karşı caydırıcı nitelikte bir silahlı kuvvetler bulundurmamak zorunda kalmaktadır. Atatürk’ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibine bağlı Türkiye, hiçbir zaman saldırı amacı taşımayan, ancak bir saldırı anında ülkesini koruyabilecek bir silahlı kuvvetler bulundurmıştır.

Tablo 11’de 1988-2006 yıllarında Türkiye ve komşu ülkelerin savunma harcamaları, Tablo 12’de ise 1988-2005 yıllarında Türkiye ve komşu ülkelerin savunma harcamalarının GSMH’ya oranı verilmektedir. Tablo 12’ye göre özellikle Yunanistan ve İran’ın savunma harcamalarını önemli ölçüde arttırdıkları, Rusya Federasyonunun da soğuk savaş sonrası azalan savunma harcamalarını 1999 yılından itibaren sürekli artırdığı görülmektedir. 2006 yılı rakamlarına göre bölgedeki en fazla savunma harcaması yapan ülke 34.700 milyon dolarla Rusya Federasyonu’dur. Türkiye, 11.291 milyon dolarla Rusya Federasyonundan sonra ikinci sırada yer almaktadır. İran son yıllarda savunma harcamalarını önemli ölçüde artırarak Yunanistan’ın hemen ardından üçüncü sıraya yerleşmiştir. Suriye’de bölgede önemli ölçüde savunma harcaması yapan başka bir ülkedir. İran’ın savunma harcamalarını artırmasının en önemli sebebinin ABD tehdidinin olduğu söylenebilir.

Irak’ın ABD işgali altında olmasından dolayı savunma harcamaları konusunda net bir bilgi olmamasına rağmen, bu ülkede yaşanan istikrarsızlık Türkiye’ye terör tehdidi olarak yansımakta ve savunma harcamalarını artıran en önemli nedenlerden birini oluşturmaktadır.

Türkiye ve komşu ülkelerin savunma harcamalarının GSMH'ya oranlarına bakıldığında özellikle İran'da son yıllarda savunma harcamalarını artırması nedeniyle bu oranı 2005 yılında %5.8'lere yükselterek birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İran'ı %5.1 ile Suriye, %4.1 ile Rusya Federasyonu ve Yunanistan izlemektedir. Türkiye, Gürcistan'ın 2005 yılında gerçekleşen %3.5'lik oranın ardından %2.8 ile 6. sırada yer almıştır.

Buradaki en önemli hususlardan bir tanesi de Türkiye'nin savunma harcamalarının GSMH'ye oranını son 5 yıl içinde önemli miktarda düşürmesi, ancak diğer komşularının hiç birisinin bu oranı düşürmemesi, bir kısmının ise artırmasıdır.

Tablo 13: 1999 Yılı Türkiye ile Komşu Ülkelerin Asker ve Nüfus Sayıları

Ülkeler	ASKER SAYISI	NÜFUS	ASKERSAYISI/ NÜFUS
Türkiye	639.000	65.161.000	% 0,98
Rusya Federasyonu	1.004.100	146.300.000	%0,68
Yunanistan	165.670	10.645.000	%1,55
Suriye	316.000	16.404.000	%1,92
İran	545.600	72.664.000	%0,72
Irak	429.000	23.846.000	%1,79
Ermenistan	53.400	3.967.000	%1,35
Bulgaristan	80.760	8.400.000	%0,96
Gürcistan	26.300	5.448.000	%0,48

Kaynak: The Military Balance 1999-2000, The International Institute For Strategic Studies, Oxford University Press, London 1999,

Tablo 13'de 1999 yılında Türkiye ile komşu ülkelerin asker ve nüfus sayıları verilmektedir. Tabloya göre bölgemizde en fazla asker sayısı olan ülke bir milyonun üzerindeki asker sayısı ile Rusya Federasyonudur. Müteakiben 639.000 asker sayısı ile ikinci sırayı Türkiye almaktadır. Irak ile ilgili rakamlar ABD tarafından işgaliyle anlamını yitirmiştir. Bölgedeki ülkelerin asker sayıları nüfuslarıyla kıyaslandığında sırasıyla Suriye, Yunanistan ve Ermenistan'ın diğer ülkelere göre asker sayıları oranı en fazla olan ülkelerdir. Bu durumda Türkiye'de yaklaşık her yüz kişiden biri askerken, Suriye'de her yüz kişiden ikisi askerdir.

d. Türkiye'nin Siyasal Yapısı ve Yaşanan İstikrarsızlıklar

Bir ülkenin siyasal yapısı da savunma harcamalarını belirleyen önemli sebeplerdendir. Türkiye'nin zaman zaman yaşadığı iç karışıklıklar, siyasal istikrarsızlıklar güçlü bir silahlı kuvvetlerin mevcudiyetinin önemli sebeplerinden biri olmuştur. Bu durum da yapılan askerî müdahalelerle birlikte savunma harcamalarını artırmıştır.

e. Uluslar Arası İttifaklara Katılım

Türkiye'nin içinde bulunduğu jeopolitik durum ve diğer nedenlerle yüksek bir savunma harcamasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle soğuk savaş yıllarında Sovyetler birliğinin yayılmacı politikası nedeniyle güvenliğini tehlikede hissetmiştir. Türkiye ülke kaynaklarıyla Sovyetler birliğine tek başına karşı koyamayacağı düşüncesi ve savunma düzeyini artırmak maksadıyla 1952 yılında NATO'ya üye olmuştur.

1952'den beri NATO üyeliği Türkiye'nin savunma ve güvenliğinin en önemli unsuru olmuştur. Türkiye'de gerek NATO'ya katkıları gerekse ABD'den sonraki en büyük silahlı kuvvetler olması nedeniyle NATO'nun önemli müttefiklerinden biri olmuştur. Türkiye NATO'ya katılmakla savunma harcamalarını artırmadan daha yüksek bir güvenlik düzeyine ulaşmıştır.

2. Türkiye'de Savunma Harcamalarının Kaynakları

Savunma Harcamalarının ve Malî Plânın Kaynakları

- Millî Savunma Bütçesinden Tahsisli Kaynaklar,
- Savunma Sanayii Fonu Kaynakları,
- TSK Güçlendirme Vakfı Kaynakları,
- Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi,
- Sahil Güvenlik Komutanlığı Bütçesi,
- Geri ödemeleri Hazine Müsteşarlığı Bütçesinden Yapılan Yabancı Devlet veya Firma Kredileri,
- Dış Askerî Yardımlar,
- Millî Savunma Bakanlığı'nın Özel Kanunlara (1111, 3212, 189, 203

Sayıllı Kanunlar) Dayanan Gelirlerinden oluşur.²⁶⁰

a. Bütçe Kaynakları

Türkiye’de savunma harcamalarının en önemli bölümü bütçe kaynaklarından karşılanmaktadır. Bütçe kaynaklarında en önemli pay MSB bütçesidir. Daha sonra savunma hizmetine tahsis edilmiş olan J.Gn.K.lığı ile SGK’lğı bütçeleri gelmektedir.

Tablo-14: MSB.lığı Bütçesinin, GSMH ve Konsolide Bütçe İle Karşılaştırılması

(MİLYAR TL / BİN YTL)

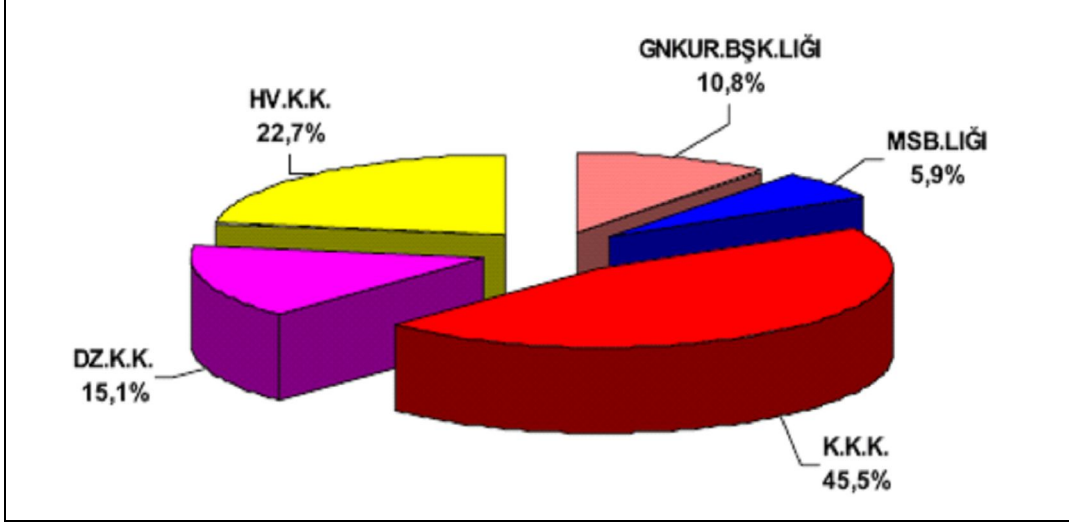
YILLAR	GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	KONSOLİDE BÜTÇE	MSB.LİĞİ BAŞLANGIÇ BÜTÇESİ	MSB.LİĞİ BÜTÇESİNİN GSMH İÇİNDEKİ PAYI (%)	KONSOLİDE BÜTÇENİN GSMH İÇİNDEKİ PAYI (%)	MSB.LİĞİ BÜTÇESİNİN KONSOLİDE BÜTÇE İÇİNDEKİ PAYI (%)
1994	3.887.903	826.396	77.669	2,0	21,3	9,4
1995	7.854.887	1.341.978	152.847	1,9	17,1	11,4
1996	14.978.067	3.568.507	325.372	2,2	23,8	9,1
1997	29.393.262	6.361.686	671.020	2,3	21,6	10,5
1998	53.518.332	14.789.475	1.390.263	2,6	27,6	9,4
1999	78.282.967	27.266.600	2.507.010	3,2	34,8	9,2
2000	125.596.129	46.827.436	4.136.500	3,3	37,3	8,8
2001	176.483.953	79.159.490	5.376.585	3,0	44,9	6,8
2002	275.032.366	98.131.000	8.234.969	3,0	35,7	8,4
2003	356.680.888	147.230.170	10.209.250	2,9	41,3	6,9
2004 (*)	419.692.000	149.945.082	10.011.847	2,4	35,7	6,7
2005 (**)	480.963.000	156.088.874	10.977.067	2,3	32,5	7,0

Kaynak: MSB Beyaz Kitap 2005 s. 165.

Tablo 14’de MSB.lığı Bütçesinin, GSMH ve Konsolide Bütçe İle Karşılaştırılması verilmektedir. Buna göre MSB bütçesinin özellikle konsolide bütçe içindeki payının son yıllarda düştüğü görülmektedir. 1994-1997 yıllarında %10 civarında olan MSB bütçe payı 2003-2005 yıllarında %7 civarına düşmüştür. Bu durumda Konsolide bütçenin MSB.lığı bütçesinde daha hızlı artmasının da rolü olduğu unutulmamalıdır.

²⁶⁰ MSB, a.g.e., s. 163.

Şekil-5 :MSB.İği 2005 Yılı Bütçesinin Kuruluş Payları (%)

Kaynak: MSB Beyaz Kitap 2005 s. 167.

Şekil 5'de MSB.İği 2005 yılı bütçesinin kuruluş payları verilmektedir. Buna göre MSB.İği bütçesinin 2005 yılı rakamlarına göre %5.9'u MSB.İğine, %10.8'i Gnkur.Bşk.İğine, %45.5'i K.K.K.İğine, %15.1'i Dz.K.K.İğine, %22.7'si ise Hv.K.K.İğine tahsis edilmiştir. Burada en büyük pay büyüklüğü oranında K.K.K.İğine aittir.

b. Bütçe Dışı Kaynaklar

Bütçe dışı kaynakların en önemlisi Savunma Sanayi Destekleme Fonu (SSDF)'dur. 1985 yılında ulusal savunma sanayini geliştirerek TSK ihtiyaçlarını daha etkin olarak karşılamak amacıyla kurulan Savunma Sanayi Müsteşarlığı'nın gelir kaynağı SSDF'dir. SSDF'nin kaynakları ise şunlardır:

- Gelir ve kurumlar vergisi payı,
- Akaryakıt tüketim vergisi payı (1998'de kaldırıldı)
- Alkol ve tütün satışlarından alınan pay (2003 'de kaldırıldı)
- Milli piyango hasılat payı ve Müşterek bahis gelirlerinden alınan pay

Önceki yıllarda yıllık 1 milyar USD seviyesinde olan SSDF, bazı kaynaklarının kısılmasından sonra azalmıştır.

Devlet/firma kredileri de devletin dış borçlarındaki artış düşmüştür. Özel ödenekler ve TSKGV kaynakları çok önemli bir yer işgal etmemektedir.

TSKGV kaynakları ağırlıklı olarak ulusal savunma sanayi yatırımlarına harcanmaktadır. Soğuk savaş döneminde önemli ölçüde yararlandığımız dış yardımlar ise (ABD ve Alman yardımları ile NATO altyapı fonları) soğuk savaşın sona ermesiyle sembolik düzeye inmiştir.

Görüldüğü gibi, askeri harcamaların tüm kaynaklarında son yıllarda önemli azalmalar meydana gelmiştir.²⁶¹

Türkiye’de 1995-2005 yılları arasında bütçe dışı kaynaklar tablo 15’de verilmiştir. Tabloya göre MSB.İlgi bütçesinden sonra en önemli kaynak SSDF’den gelmektedir. SSDF yıllar içinde azalma göstermiştir. SSDF gelirleri 1995 yılında MSB.İlgi başlangıç bütçesinin % 25’i oranında gerçekleşirken, 2005 yılında bu oran % 14’e gerilemiştir. Devlet /firma kredileri de özellikle 1996-2001 yıllarında yüksek olan ancak 2002 yılından itibaren oldukça azalan bir başka kalemdir.

Tablo-15 Türkiye’de 1995-2005 Yılları Bütçe Dışı Kaynakların Dağılımı

MİLLÎ KAYNAKLAR						DİĞER KAYNAKLAR			
	MSB.İLĞİ BAŞLANGIÇ BÜTÇESİ	TSKGV BÜTÇESİ	SSD FONU	ÖZEL ÖDENEKLER	TOPLAM	FMF KREDİSİ / HİBE	NATO ENF FONU	DEVLET / FİRMA KREDİLERİ	TOPLAM
1995	3.342	10,7	827	77	4.256	329	184	186	699
1996	3.998	9,5	887	102	4.996	320	161	498	980
1997	4.407	11,8	772	112	5.304	175	140	400	715
1998	5.327	11,4	1.057	108	6.503	150	100	400	650
1999	5.968	11,2	1.009	54	7.042	-	165	400	565
2000	7.218	11,0	1.467	65	8.761	-	180	300	480
2001	4.378	6,5	597	11	4.992	20	115	622	757
2002	5.471	4,7	1.097	3	6.576	28	127	125	280
2003	6.828	6,6	1.257	46	8.136	-	56	45	101
2004 (*)	6.242	7,6	1.153	57	7.459	-	64	53	118
2005	6.810	8,3	949	52	7.820	-	30	24	54

Kaynak: MSB Beyaz Kitap 2005 s. 168.

²⁶¹ Cumhuriyet Strateji, Savunma Harcamaları, (27.06.2005)

Türkiye askeri güç açısından tüm Avrupa'da belirgin bir üstünlüğe sahiptir ve son yıllarda bu güç modern ekipmanlarla da desteklenmektedir. Asker sayısının toplam işgücüne oranının % 3.6 gibi yüksek bir rakama ulaşmasına rağmen, bu durum Türk ekonomisi açısından eksik istihdam nedeniyle bir olumsuzluk oluşturmamıştır, aksine işsizliği azaltıcı bir yönü vardır. Yunanistan için bu gösterge % 5.1'dir ve ampirik çalışmalar Yunanistan için yüksek asker sayısı/işgücü oranının Yunanistan ekonomik büyümesini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Türkiye savunma harcamalarının Yunanistan'ın aksine ekonomiye olumlu katkılar yapmasının nedenleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir.²⁶²

-Türkiye'de silahlı güç işgücünde bir açığa neden olmamaktadır.

-Türkiye'de savunma harcamaları kendi içinde sağlık (42 askeri hastane ve GATA) ve eğitim (Askeri Liseler, Kara Harp Okulu, Askeri Harp Akademileri) harcamalarını önemli ölçüde barındırmaktadır.

-Güneydoğu'da bulunan asker varlığı terörle mücadele yanında o bölgede toplam talebi canlandırıcı etkiye sahip olup bölgesel kalkınmaya yardımcı olmuştur.

C. Türkiye ve AB Ülkelerinin Savunma Harcamalarının Karşılaştırılması

AB ülkelerinin savunma harcamalarının incelenmesi önemli bir konudur. Çünkü ABD'den sonra en fazla savunma harcaması yapan bölge Avrupa'dır. Ayrıca yine ABD'den sonra savunma sanayinde en fazla söz sahibi olan ülkeler de bu bölgededir.

Tablo 16'da 1988-2006 yılları arasında AB ülkelerinin savunma harcamaları, Tablo 17'de ise AB ülkelerinin savunma harcamalarının GSMH'ye oranları verilmektedir. Tablo 16 incelendiğinde AB ülkeleri içinde en fazla savunma harcaması yapan ülke 2006 yılında 59 milyar dolarla İngiltere'dir.

²⁶² Sezgin Selami, Savunma Harcamaları, Terörizm ve Ekonomi http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/print_07.html (02.03.2008)

Tablo-16: AB Ülkeleri Savunma Harcamaları (2005 \$)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Avusturya	[2816]	[2787]	[2818]	[2831]	[2749]	[2775]	[2787]	[2763]	[2738]	[2743]	[2751]	[2808]	[2875]	[2679]	2632	2741	2746	2687	2676
Belçika	6740	6636	6510	6418	5270	5004	4977	4875	4783	4723	4722	4783	4783	4573	4434	4482	4409	4210	4331
Bulgaristan	-	[1930]	[2053]	[1124]	[848]	[640]	[876]	[649]	443	412	478	542	559	619	624	637	622	641	665
GKRY	299	307	456	448	613	275	289	259	390	494	441	273	291	344	235	228	237	234	239
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	1846	1906	1828	1813	1715	1862	2019	2082	2003	2140	2325	2231	2210	2264
Danimarka	3813	3719	3722	3789	3720	3730	3636	3598	3610	3655	3695	3673	3553	3774	3728	3618	3638	3467	3770
Estonya	-	-	-	-	36.7	49.4	62.8	62.3	60.6	80.9	85.6	106	126	147	175	202	213	204	225
Finlandiya	2154	[2148]	[2186]	2283	2324	2259	2222	1999	2214	2381	2434	2120	2234	2129	2171	2521	2673	2744	2791
Fransa	57112	57812	57556	57931	56108	55487	55772	53011	51738	51926	50535	50979	50395	50225	51257	52643	54018	52917	53091
Almanya	55627	55475	58464	55134	52436	47139	43962	43238	42395	40854	40993	41822	41147	40474	40604	40044	38816	38060	36984
Yunanistan	6754	6332	6402	6072	6310	6159	6265	6399	6783	7228	7876	8245	8701	8508	8350	8361	[8456]	[9236]	[9642]
Macaristan	[3424]	[2844]	2418	[1886]	1765	-1576	1565	1202	1122	1350	1217	1401	1507	1662	1621	1742	1612	1596	1353
İrlanda	660	657	856	846	851	860	899	907	956	1012	1022	1057	1085	1177	1133	1104	1083	1141	1121
İtalya	30137	30372	29215	29627	28775	28929	28214	25768	28404	29781	30763	31969	34102	33543	34459	34739	34853	33531	29891
Letonya	-	-	-	-	-	61.7	71.9	69.6	54	52.5	56.2	73.3	91.6	115	188	217	234	274	308
Litvanya	-	-	-	-	-	[90.6]	[48.9]	[50.9]	[59.9]	[98.2]	[171]	[147]	[242]	[242]	264	305	319	308	335
Lüksemburg	145.3	133	138.5	152.9	159.6	145.5	160.5	156.6	161.4	174.3	187	189.9	193.9	243.1	255.6	266.6	[271.5]	[296]	[318.9]
Malta	33.4	33.2	####	29.7	35.4	37.6	40.4	40.4	43.2	42	38.5	37.3	36.2	38.7	38.2	39.4	41.6	40.8	39.2
Hollanda	11365	11472	11060	10752	10690	9824	9473	9189	9242	9147	9114	9557	9116	9352	9344	9479	9549	9568	9751
Polonya	[6718]	[5672]	[6012]	[4165]	[4110]	[4555]	[4395]	[4423]	[4653]	[4900]	5073	4989	4874	4990	5073	5311	5615	5880	6330
Portekiz	2884	3027	3112	3208	3294	3189	3102	3331	3212	3282	3210	3378	3479	3617	3719	3636	[3882]	[4183]	[3980]
Romanya	[3474]	[3571]	[3545]	[3449]	[2714]	[1637]	[1951]	[1899]	[1845]	[2069]	[1879]	1696	1614	1693	1684	1737	1868	1948	2100
Slovakya	-	-	-	-	-	651	672	1190	1182	952	744	650	676	761	771	818	760	824	873
Slovenya	-	-	-	-	[420]	[360]	[350]	399	409	393	392	369	336	412	457	476	505	514	610
İspanya	12204	12632	11829	11461	10599	11524	10377	10751	10504	10599	10418	10690	11073	11214	11483	11374	11741	11826	12328
İsveç	6402	[6474]	[6605]	[6209]	6035	6020	6000	6018	3958	5780	5954	6178	6411	5993	5833	5791	5450	5521	5271
İngiltere	62982	62027	60696	62348	58560	56393	54579	50818	50554	48276	47691	47529	47778	48760	50949	57452	60234	60076	59213
Türkiye	6989	8086	9770	10044	10564	11680	11420	11732	13134	13684	14339	15832	15322	14046	13265	11851	10778	10301	11291

Kaynak: SIPRI, http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_database1.html (03.05.2008)

TABLO-17: AB Ülkelerinin Savunma Harcamalarının GSMH'ye Oranı

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Avusturya	[1.4]	[1.3]	[1.2]	[1.2]	[1.1]	[1.2]	[1.1]	[1.1]	[1.1]	[1.1]	[1]	[1]	[1]	[.9]	0.9	0.9	0.9	0.9
Belçika	2.6	2.5	2.4	2.3	1.8	1.7	1.7	1.6	1.6	1.5	1.5	1.4	1.4	1.3	1.2	1.2	1.2	1.1
Bulgaristan	..	[4]	[3.5]	[2.8]	[2.7]	[2.4]	[3.6]	[2.6]	2	2.1	2.3	2.5	2.5	2.7	2.7	2.6	2.4	2.4
GKRY	3.8	3.6	5	4.9	6.2	2.7	2.7	2.2	3.3	4.1	3.5	2	2.1	2.3	1.6	1.5	1.5	1.4
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	2.3	2.3	1.9	1.8	1.7	1.9	2	2	1.9	2	2.1	1.9	1.8
Danimarka	2.1	2	2	2	1.9	1.9	1.8	1.7	1.7	1.6	1.6	1.6	1.5	1.6	1.5	1.5	1.5	1.8
Estonya	-	-	-	-	.5	.8	1	1	.9	1.1	1.1	1.3	1.4	1.5	1.7	1.8	1.8	1.5
Finlandiya	1.6	[1.5]	[1.6]	1.8	1.9	1.9	1.8	1.5	1.6	1.6	1.5	1.3	1.3	1.2	1.2	1.4	1.4	1.4
Fransa	3.6	3.5	3.4	3.4	3.3	3.3	3.3	3	2.9	2.9	2.7	2.7	2.5	2.5	2.5	2.6	2.6	2.5
Almanya	2.9	2.8	2.8	2.2	2	1.9	1.7	1.6	1.6	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.4	1.4	1.4
Yunanistan	5	4.5	4.5	4.2	4.4	4.3	4.3	4.2	4.4	4.5	4.7	4.8	4.7	4.4	4.2	4	[3.9]	[4.1]
Macaristan	[3.8]	[3.1]	2.8	[2.4]	2.4	(2.2)	2.1	1.6	1.5	1.7	1.5	1.7	1.7	1.8	1.7	1.7	1.5	1.5
İrlanda	1.2	1.1	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2	1.1	1.1	1	0.9	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6	0.6
İtalya	2.3	2.3	2.1	2.1	2	2	1.9	1.7	1.9	1.9	1.9	2	2	2	2	2	2	1.9
Letonya	-	-	-	-	..	0.7	0.8	0.9	0.7	0.6	0.6	0.8	0.9	1	1.6	1.7	1.7	1.7
Litvanya	-	-	-	-	..	[.6]	[.4]	[.4]	[.4]	[.6]	[1]	[.9]	[1.4]	[1.3]	1.4	1.4	1.4	1.2
Lüksemburg	1.1	0.9	0.9	0.9	0.9	0.8	0.8	0.9	0.7	0.7	0.7	0.7	0.6	0.8	0.8	0.8	[.8]	[.8]
Malta	1.2	1.1	.9	.9	1	1	1	1	0.9	0.8	0.7	0.7	0.6	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
Hollanda	2.8	2.7	2.5	2.4	2.4	2.2	2.1	1.9	1.9	1.8	1.7	1.7	1.6	1.5	1.5	1.6	1.5	1.5
Polonya	[2.6]	[1.9]	[2.8]	[2.4]	[2.4]	[2.7]	[2.4]	[2]	[2]	[2]	2	1.9	1.8	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9
Portekiz	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7	2.6	2.5	2.6	2.4	2.3	2.2	2	2	2	2	2	[2.1]	[2.3]
Romanya	[4.3]	[4.7]	[4.6]	[4.8]	[4.3]	[2.7]	[3.1]	[2.8]	[2.5]	[3]	[3]	2.7	2.5	2.5	2.3	2.1	2	2
Slovakya	-	-	-	-	-	2	1.9	3.2	3.1	2.4	1.8	1.6	1.7	1.9	1.8	1.9	1.7	1.7
Slovenya	-	-	-	-	[2.2]	[1.8]	[1.7]	1.6	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5
İspanya	2	2	1.8	1.7	1.5	1.7	1.5	1.4	1.4	1.3	1.3	1.2	1.2	1.2	1.2	1.1	1.1	1.1
İsveç	2.6	[2.5]	[2.6]	[2.5]	2.4	2.5	2.4	2.3	1.5	2.1	2.1	2	2	1.9	1.8	1.7	1.6	1.5
İngiltere	4.1	4	3.9	4.1	3.8	3.5	3.3	3	2.9	2.7	2.6	2.5	2.4	2.4	2.5	2.7	2.7	2.7
Türkiye	2.9	3.1	3.5	3.8	3.9	3.9	4.1	3.9	4.1	4.1	4.4	5.4	5	5	4.4	3.8	3.1	2.8

Kaynak: SIPRI, http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_database1.html (03.05.2008)

İngiltere'yi yaklaşık 53 milyar dolarla Fransa, 37 milyar dolarla Almanya, 30 milyar dolarla İtalya izlemektedir. AB'nin en büyük bu dört ülkesinin savunma harcamalarının seyri incelendiğinde İngiltere, Fransa ve İtalya'nın 1988 yılından beri savunma harcamaları seviyelerini korudukları, ancak Almanya'nın 1988'lerdeki yaklaşık 55-58 milyar dolarlık savunma harcamalarını sürekli azaltarak 2006 yılında 37 milyar dolara indirdiği görülmektedir. Buna karşılık Yunanistan gibi bazı ülkeler savunma harcamalarını bir miktar artırmışlardır. Almanya'nın dışında savunma harcamalarını büyük ölçüde azaltan başka bir ülke yoktur. Almanya'nın da soğuk savaş sonrası savunma harcamalarını azalttığı görülmektedir.

AB'ye üyelik koşulları arasında savunma bütçesinin boyutu üzerinde açık bir kısıtlama söz konusu değildir.²⁶³ Tablo 17'deki veriler incelendiğinde savunma harcamalarının GSMH'ya oranının en fazla olduğu ülke %4.1'le Yunanistan'dır. Yunanistan milli kaynaklarının büyük bir oranını savunma harcamalarına ayırmaktadır. Yunanistan'ı %2.8 ile Türkiye, %2.7 ile İngiltere izlemektedir. Ancak Yunanistan'ın savunmaya ayırdığı oran oldukça yüksektir. Kendisini takip eden ülkelerle bile büyük bir oran farkı vardır.

Genel olarak savunma harcamalarının, özellikle AB'ye üye ülkelerin üyelikten önceki ve sonraki savunma harcamalarının seyri incelendiğinde AB ülkelerinin savunma harcamaları düzeyinin korunduğu görülmektedir.

D. Türkiye ve NATO Ülkelerinin Savunma Harcamalarının Karşılaştırılması

Tablo 18'de NATO ülkelerinin 1985-2007 yılları arasındaki seyri verilmiştir. Bu verilere göre savunma harcamalarının sürekli bir artış içinde olduğu görülmektedir. Savunma harcamalarına en fazla kaynak ayıran ülke ABD'dir.

²⁶³ Şenesen Gülay Günlük, Türkiye'de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Etkileri (1980-2001), TESEV Yayınları, İstanbul, 2002, s.121.

Tablo-18: NATO Ülkeleri Savunma Harcamaları (Milyon Dolar)

ÜLKELER	1985	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
BELÇİKA	2428	4644	4449	3191	3875	4262	4229	4309	4967
BULGARİSTAN						621	667	716	869
KANADA	7566	11547	9077	8292	10094	11492	13204	15044	18490
ÇEK CUM.				1148	1860	1984	2211	2408	2626
DANİMARKA	1259	2650	3118	2393	3199	3579	3468	3897	3999
ESTONYA						183	204	236	341
FRANSA	20780	42589	47768	33815	45918	53007	52909	54517	60269
ALMANYA	19922	42319	41160	28150	35055	38007	38054	38092	41836
YUNANİSTAN	2331	3863	5056	5522	4812	5960	6752	7313	8597
MACARİSTAN				804	1402	1533	1596	1410	1509
İTALYA	9305	23376	19375	22411	30242	34116	33527	33409	37525
LİTVANYA						176	204	314	448
LETONYA						310	305	353	443
LÜKSEMBURG	38	97	142	128	198	235	244	255	359
HOLLANDA	3884	7421	8012	5972	8356	9376	9567	10218	11069
NORVEÇ	1797	3395	3508	2922	4518	4887	4885	4959	5565
POLONYA				3087	3968	4621	5536	6130	7841
PORTEKİZ	654	1875	2670	2204	2364	2848	3143	3154	3367
ROMANYA						1530	1976	2251	3019
SLOVAKYA						711	823	911	1238
SLOVENYA						493	514	609	706
İSPANYA	3969	9053	8651	7001	10808	12661	13054	14434	17381
TÜRKİYE	2365	5315	6606	9994	9030	9390	10301	11560	13446
İNGİLTERE	23485	39590	33836	35608	43143	49061	55894	59546	63258
ABD	258165	306170	278856	301697	415223	464676	503353	527660	545328

KAYNAK:http://www.nato.int/issues/defence_expentitures/index.html (20.03.2008) İnternet sayfasındaki bilgilerden derlenmiştir.

Tablo-19: NATO Ülkelerinin Savunma Harcamalarının GSMH'ya Oranı

ÜLKELER	1985-1989	1990-1994	1995-1999	2000-2004	2003	2004	2005	2006	2007
BELÇİKA	2.8	2.0	1.5	1.3	1.3	1.2	1.1	1.1	1.1
BULGARİSTAN						2.5	2.5	2.3	2.3
KANADA	2.1	1.8	1.3	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.3
ÇEK CUM.				2.0	2.0	1.8	1.8	1.7	1.6
DANİMARKA	2.0	1.9	1.7	1.5	1.5	1.5	1.3	1.4	1.3
ESTONYA						1.6	1.5	1.4	1.6
FRANSA	3.7	3.3	2.9	2.5	2.6	2.6	2.5	2.4	2.4
ALMANYA	3.0	2.1	1.6	1.4	1.4	1.4	1.4	1.3	1.3
YUNANİSTAN	4.5	3.9	4.1	3.2	2.5	2.6	2.7	2.7	2.8
MACARİSTAN				1.6	1.7	1.5	1.4	1.2	1.1
İTALYA	2.2	2.0	1.9	2.0	2.0	2.0	1.9	1.8	1.8
LİTVANYA						1.3	1.3	1.6	1.7
LETONYA						1.4	1.2	1.2	1.2
LÜKSEMBURG	0.8	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.6	0.7
HOLLANDA	2.8	2.3	1.8	1.5	1.6	1.5	1.5	1.5	1.5
NORVEÇ	2.9	2.8	2.2	1.9	2.0	1.9	1.6	1.5	1.4
POLONYA				1.8	1.8	1.8	1.8	1.8	1.9
PORTEKİZ	2.5	2.4	2.1	1.7	1.5	1.6	1.7	1.6	1.5
ROMANYA						2.0	2.0	1.8	1.9
SLOVAKYA						1.7	1.7	1.7	1.7
SLOVENYA						1.5	1.5	1.6	1.6
İSPANYA	2.1	1.6	1.3	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2
TÜRKİYE	3.3	3.8	4.4	4.2	3.8	3.1	2.8	2.9	2.7
İNGİLTERE	4.5	3.7	2.7	2.4	2.4	2.3	2.5	2.5	2.3
ABD	6.0	4.6	3.3	3.4	3.8	4.0	4.0	4.0	4.0

KAYNAK: http://www.nato.int/issues/defence_expenditures/index.html (20.03.2008) İnternet sayfasındaki bilgilerden derlenmiştir.

Tablo-20: NATO Ülkeleri Kişi Başına Savunma Harcamaları (Dolar)

ÜLKELER	1985	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	445	434	319	311	288	281	269	266	277
Bulgaristan						50	52	51	55
Kanada	388	389	311	270	285	289	296	305	341
Çek Cum.				112	122	115	118	119	116
Danimarka	488	505	470	448	447	444	421	459	423
Estonya						88	92	99	122
Fransa	629	642	592	557	568	583	568	563	560
Almanya	610	609	344	343	334	327	325	322	320
Yunanistan	484	407	387	506	327	355	387	401	421
Macaristan				79	89	84	85	76	68
İtalya	389	408	359	394	371	353	322	287	276
Litvanya						58	64	89	105
Letonya						66	62	67	72
Lüksemburg	193	241	252	292	334	349	346	342	426
Hollanda	471	473	388	375	376	373	373	388	381
Norveç	679	717	650	651	734	741	680	670	663
Polonya				81	88	92	95	100	113
Portekiz	160	211	217	216	166	176	188	181	173
Romanya						44	45	45	49
Slovakya						76	82	85	93
Slovenya						167	171	197	203
İspanya	207	196	175	174	186	187	182	189	200
Türkiye	98	130	131	148	114	100	96	100	102
İngiltere	938	841	635	605	618	608	678	693	657
ABD	1643	1589	1172	1068	1317	1415	1468	1465	1460

KAYNAK:http://www.nato.int/issues/defence_expenditures/index.html (20.03.2008) İnternet sayfasındaki bilgilerden derlenmiştir.

NATO ülkeleri içinde ABD'yi sırasıyla İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Kanada, İspanya, Türkiye izlemektedir. Ancak ABD tek başına diğer NATO ülkelerinin toplam savunma harcamalarından daha fazla savunma harcamasına sahiptir. NATO içinde 2007 verilerine göre NATO ülkelerinin toplam savunma harcamalarının % 63,8'ini ABD harcamaktadır.

NATO ülkelerinin savunma harcamalarının GSMH'ye oranı Tablo 19'da verilmektedir. Buna göre 2007 yılında ülkelerin savunma harcamalarının GSMH'ye oranı % 0.7 ile % 4 arasında değişmektedir. GSMH'dan en büyük payı alan ülke % 4 ile ABD'dir. Daha sonra sırasıyla Yunanistan, Türkiye, Fransa, İngiltere ve Bulgaristan gelmektedir. En küçük oran ise % 0.7 ile Lüksemburg'a aittir. Genel olarak ülkelerin savunma harcamaları artarken savunma harcamalarının GSMH'ye oranının düşmesinin nedeni ülkelerin GSMH'lerinin giderek artmasıdır. NATO Ülkelerinin genel olarak GSMH'lerinin gitgide daha azını savunma harcamalarına ayırdıkları söylenebilir.

Tablo 20'de NATO ülkelerinin kişi başına düşen savunma harcamaları verilmektedir. Kişi başına düşen savunma harcamalarına bakıldığında vatandaşları en fazla savunma harcamasına katlanan ülke yine ABD'dir. Müteakiben Norveç, İngiltere, Fransa, Lüksemburg, Danimarka ve Yunanistan gelmektedir. Kişi başına savunma harcaması özellikle nüfus ile orantılıdır. Ülkenin nüfusu ne kadar fazla ise ülke vatandaşlarının katlanmak zorunda oldukları kişi başına savunma harcaması o kadar az olacaktır. Türkiye NATO ülkeleri arasında 102 \$ ile kişi başına savunma harcamasında 20. sırada yer almaktadır.

SONUÇ

Küreselleşme; teknoloji ve haberleşmedeki baş döndürücü gelişmeler sonucu dünyanın küçülmesi ekonomik ve siyasal sınırların giderek ortadan kalkması ve neticede maddi ve manevi değerlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması ile, ülkeler ve milletlerarası iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel temas ve etkilerin giderek artmasıdır

Küreselleşme, ülkeler arasındaki iktisadi, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içermektedir.

Telekomünikasyon ve medyadaki baş döndürücü gelişmeler de dünyayı küçülterek küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Bütün bunların yanında, terörizm ve uyuşturucu ticareti gibi örgütlü suçlar ile insan hakları ihlalleri, göç hareketleri ve çevre kirlenmesi gibi hususlar süratle sınırları aşan bir nitelik kazanarak uluslar arası toplumun büyük bir kesiminin ortak sorunları haline gelmiştir.

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda ulusal mali piyasaların aralarındaki sınırların çoğu ortadan kalkmak suretiyle küresel bir sermaye piyasası oluşmaya başlamış, uluslar arası alanda yeni aktörlerin ve çokuluslu şirketlerin sayısında inanılmaz derecede artışlar meydana gelmiştir. Ancak ekonomideki küreselleşme gelişmiş ülkelerin işine yaramış, refah bölüşümünde adalet gelişmiş ülkeler lehine daha da bozulmuştur. 2006 yılında %14'lük gelişmiş ülke nüfusu dünyadaki zenginliğin %80'ine sahip duruma gelmiş, sonuçta gelişmiş ülkeler daha zengin, az gelişmiş ülkeler de daha fakir hale gelmeye başlamışlardır.

ABD, en büyük rakibi SSCB'nin saf dışı kalması sonucu yıllar önce

planladığı şekilde tek kutuplu dünyanın liderliğine soyunmuştur. Ancak bu düzen tam olarak yerleşmemiş ve bugün dünya çok kutuplu bir sürece doğru ilerlemeye başlamıştır.

Tehdit kavramı şekil değiştirmiştir. Ülkeler silahlı kuvvetlerini bu tehditlere göre hazırlamak zorundadırlar. Dünyada geleneksel tehdidin değişmesi; Avrupa'da ki ortak güvenlik sistemlerini de yeniden şekillendirmiş bu bağlamda merkezi ve Doğu Avrupa daha güvenli ve istikrarlı bir ortama kavuşmuştur. Ancak bazı siyaset bilimcilerinin ikinci Ortadoğu olarak nitelendirdikleri Balkanlar ve Kafkaslar bölgesinde, yeniden alevlenen etnik çatışmaların doğurduğu istikrarsızlık, tüm bölge ülkeleri için yeni tehlikeleri ve tehditleri de beraberinde getirmiştir.

Ulus devletler küreselleşmenin gelişmesiyle sürekli bir aşındırılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak bütün bu değişmelere ve ulus-devletin gücünü yitirdiğiyle ilgili iddialara rağmen, günümüzde dünya hâlâ ulus-devletler dünyasıdır. Dünya küresel çapta bir ulus-devletler sistemidir. Bu sistem içinde ulus-devletler, çok çeşitli siyasî, ekonomik, ticarî, kültürel ve iletişim ilişkileri içindedirler.

Küreselleşmeyle ulus devletlerin sorunları da artmış en önemli sorunları, gelir dağılımının bozulması, işsizlik, istikrarsız sermaye, sosyal güvenlik ve sendikasılaştırma, nüfus ve göçler, çevre problemleri, sosyal bozulmalar, ulus devlet etkinliğinin azalması, tekelleşme, vergi düzenlemeleri, özelleştirme, eğitim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte bölgesel entegrasyonlar da hız kazanmış çeşitli ittifak arayışları ortaya çıkmıştır. Bu entegrasyonu en iyi uygulayan Avrupa olmuştur.

Avrupa'da bir birlik yaratma düşüncesi ciddi olarak 2. dünya savaşı içinde ortaya çıkmıştır. Müteakiben İngiltere Başbakanı Churchill'in 19 Eylül 1946'da yaptığı ünlü konuşmasında, Avrupa Birleşik Devletleri için ilk adımın Fransa ile Almanya arasında ortaklık oluşturmaktan geçtiğini; bu çerçevede Fransa'nın Avrupa'nın manevi liderliğini yapabileceğini, Fransa ve Almanya olmadan

Avrupa'nın kendine gelemeyeceğini, İngiltere'nin ve İngiliz Uluslar Topluluğu'nun Birleşik Avrupa Devletleri fikrinin destekleyicisi olacağını ifade etmiştir.

Avrupa'da birlik yaratma konusunda en önemli girişim, savaş sonrasında Fransa Planlama Teşkilatı'nın Başkanı Jean Monnet'den gelmiştir. Monnet, savaş sonrası Avrupada düzenin korunmasının güvencesinin, Almanya'nın büyümesinin sınırlanmasında değil Almanya'yı Avrupa içinde "asimile" etmekte görmüştür.

1951 yılında Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, Paris'te imzaladıkları bir Antlaşma ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuşlardır. Böylece Avrupa Birliği'nin temeli atılmıştır Kömür ve çelik ile başlayan işbirliğinin boyutu 25 Mart 1957 (Roma) tarihinde aynı üyeler tarafından kurulan iki ayrı toplulukla genişletilmiştir. Bunlardan birincisi olan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nda (EURATOM) üye ülkeler arasında atom enerjisi alanında işbirliğine gidilmesi; ikincisi olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda (AET) ise ekonomik bütünleşme öngörülmüştür.

Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurucu ülkeleri arasında gümrük birliği ise, 1 Temmuz 1968'de tamamlanmıştır. Gümrük birliği ile üye ülkeler arasındaki gümrük tarifeleri de dâhil tüm ticaret engelleri kaldırılmış ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük politikası izlenmeye başlanmıştır.

Avrupa Birliği Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanmıştır. 53 maddeden oluşan antlaşmanın yürürlüğe girişi ise 1 Kasım 1993 tarihinde gerçekleşmiştir.

Maastricht Antlaşması'nın ortaya çıkardığı AB'nin temelini Avrupa Toplulukları oluşturmakla beraber, AB, üç sütun üzerine oturmaktadır. Birinci sütunda var olan üç topluluk daha sağlam bir temele oturtulmuş ve ilave olarak parasal birlik eklenmiştir. İkinci sütunda üye devletler arasında ortak bir dış politika ve güvenlik politikası üzerinde işbirliğinin gerçekleştirilmesi, üçüncü sütunda ise adalet ve içişleri konularında üye devletler arasında işbirliğinin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır

Avrupa Birliğinde genişlemeye de önem verilmiştir. Kurucu altı devletin yanında Avrupa birliğine, 1973 yılında Danimarka, İrlanda ve İngiltere, 1981

yılında Yunanistan, 1986 yılında Portekiz ve İspanya, 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç, 2004 yılında Estonya, Litvanya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, GKRY, Slovakya, Slovenya, Malta ve Macaristan, 2007 yılında ise Bulgaristan ve Romanya üye olmuş ve böylece üye sayısı 27'ye çıkmıştır.

Türkiye de Avrupa Birliğini başlangıçtan itibaren benimsemiş ve birliğin içinde yer almaya çalışmıştır.

Türkiye ile Avrupa Birliği'nin ilişkileri 31 Temmuz 1959'da Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yaptığı ortaklık başvurusu ile başlamıştır. AET Bakanlar Konseyi'nin başvuruyu kabul etmesi sonrasında 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Ankara Anlaşması ortaklık yaratan bir anlaşmadır.

Ankara antlaşması Türkiye'nin AET'ye tam üyeliğini öngörmekte ve ortaklığın hazırlık, geçiş ve son dönem olarak üç aşama sonunda gerçekleşmesini düzenlemektedir. Antlaşma 33 madde ve ilave olarak geçici antlaşma ve mali protokolden oluşmaktadır. 23 Kasım 1970'de imzalanan Katma Protokol, hem Ankara Anlaşması ile öngörülen hususlara açıklık kazandırmış, hem de iki taraf arasındaki ortaklık ilişkisinde hazırlık döneminin bittiğini simgelemiştir.

Türkiye-AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir gelişim sergilemiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından ilişkiler resmen askıya alınmıştır.

1980'li yıllarda ülkemizin ithal ikameci politikalarını hızla terk ederek dışa açılma sürecini başlatması ilişkilerimizi yeniden canlandırmıştır. Türkiye bir taraftan 14 Nisan 1987'de AT'ye tam üyelik müracaatında bulunmuş, diğer taraftan ertelenmiş bulunan gümrük vergileri indirim ve uyum takvimini 1988 yılından itibaren hızlandırılmış bir şekilde yeniden yürürlüğe koymuştur.

Türkiye'nin tam üyelik müracaatı kabul görmemiş ve topluluğun kendi içindeki derinleşme sürecinin tamamlanmasına ve gelecek genişlemesine kadar beklenmesini ve bu arada Türkiye ile Gümrük Birliği sürecinin tamamlanmasını önermiştir.

AB-Türkiye ilişkileri, 1993 tarihinde Gümrük Birliği müzakerelerinin başlaması ile yeni bir boyut kazanmıştır. İki yıllık müzakerelerden sonra Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı kararıyla Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir

Gümrük Birliğinin tamamlanmasıyla Türkiye AB ülkeleriyle entegrasyon istikametinde çok önemli bir merhale kat etmiştir. En azından, Türk ekonomisi ve sanayi gümrük birliğini tamamlayarak altından kalkılamayacak bir yük üstlenmediğini ispatlamış, dolayısıyla tam üyeliğin gerektireceği yükümlülükleri de zaman içinde üstlenebileceğini göstermiştir.

Ancak Türkiye'nin yaptığı bütün bu fedakarlıklara rağmen, Avrupa Birliği Lüksemburg zirvesinde Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından Varşova Pakti'nin dağılmasından sonra SSCB boyunduruğundan kurtulan Doğu Avrupa ülkeleri, eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinden Slovenya, SSCB'nin bir parçasını oluşturan Baltık ülkeleri ve Kıbrıs Cumhuriyeti kimliği altında Rum Yönetimi Avrupa Birliğine aday ilan edildiği halde Türkiye dışlanmıştır.

Türk hükümeti Lüksemburg Zirvesinin ertesi günü 14 Aralık 1997 tarihinde yaptığı açıklamada, AB'nin Türkiye yönelik yanlı ve ayırıcı tutumunu kınamış, bununla birlikte ülkemizin tam üyelik hedefini muhafaza ettiğini ve AB ile var olan ortaklık ilişkilerinin sürdürüleceğini, ancak bu ilişkilerin geliştirilmesinin AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olacağını, AB'nin mevcut zihniyet ve yaklaşımı değişmedikçe ilişkilerimizin ahdi çerçevesi dışındaki konuları AB ile ele almayacağımızı belirtmiştir.

Sonunda, Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde Türkiye'nin tam üyeliğe adaylığı tescil edilmiştir. Bu gelişmeyle Avrupa Birliği ile uzun bir geçmişi bulunan Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır.

17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde, 1999 Helsinki ve 2002 Kopenhag Zirvelerinde alınan kararlar teyit edilmiş, Türkiye’nin reform sürecinde atmış olduğu kararlı adımların memnuniyetle karşılandığı belirtilerek, ülkemizle üyelik müzakerelerinin Zirve Sonuç Metninin 23. maddesinde öngörülen çerçevede dahilinde- 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararlaştırılmıştır. 17 Aralık 2004 Zirve Sonuçları önemli ve tarihi bir karar niteliğindedir

Türkiye AB ile arasındaki gümrük birliği antlaşmasını, aralarında GKRY’nin de bulunduğu 10 yeni AB üyesini de kapsayacak şekilde genişleten Ek protokolü 29 Temmuz 2005 tarihinde imzalamıştır. Türkiye protokolle birlikte yayınladığı deklarasyonda bu imza ile protokolün onaylanması ve uygulamasının GKRY’ni tanıma anlamına gelmediğinin altını çizmiştir

Türkiye’nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde son dönemeç olarak görülen tam üyelik müzakereleri 3 Ekim 2005’de başlamıştır.

Tarama Sürecinin ilk aşaması olan tarama toplantıları 20 Ekim 2005 tarihinde yapılan Bilim ve Araştırma faslı tanıtıcı tarama toplantısı ile başlamış ve 13 Ekim 2006 tarihinde yapılan Yargı ve Temel Haklar faslı ayrıntılı tarama toplantısı ile sona ermiştir.

AB’nin büyük bir ekonomik dev olmasının yanında esas amacı siyasi bir güç olarak dünya sahnesinde yer almaktır.

Ekonomik ve mali rekabet içerisinde olan her ülke, açılma düzeyine denk düşen siyasi ve askeri güce sahip olmalıdır. Silahlı mücadele ekonomik mücadelenin bir adım ötesi olmakla beraber, bu mücadeleyi yürütecek araçlara yani kendi silahlı gücüne sahip olmayan ülke, yarışı baştan yitirmiş demektir.

AB’de askeri gücünü oluşturma yolunda hızla ilerlemektedir. Ancak AB ülkeleri için bunun anlamı savunma, dolayısıyla kamu harcamalarının artırılması demektir.

Kamu harcamaları kısaca bütçe harcamalarıdır. Siyasal bir organın kamu hizmetleri için topladığı vergiler ve sağladığı diğer kaynaklardan bütçe belgesi ile ayırdığı tüm ödenekler kamu harcamasıdır.

Kamu harcamaları sürekli bir artış eğilimindedir. Kamu harcamalarının genellikle hızlı bir artış göstermesinin nedenleri çeşitlidir. Dünyanın geçirdiği iki büyük savaş ve günümüzde mevcut olan bölgesel savaşlar, soğuk savaş gerginliği ve bloklara ayrılan dünya ülkelerinin savaş hazırlığı rekabeti içinde olmaları savunma giderlerinin çok hızlı artışını gerektirmiş ve bunu da devletlerin kamu gelirleriyle finanse etmeleri gereği, bu hızlı artışın en önemli nedenlerinden biri olmuştur.

Savunma hizmeti toplumun hâkimiyetini koruyabilmek için yabancı ülkelerin saldırılarına karşı memleketin savunmasıyla ilgili yapılan hizmetlerdir. Bu hizmetten vatandaşlar arzu etsinler veya etmesinler, yararlanmak durumundadırlar. Toplum fertlerinin savunma harcamalarına katılmaları gönüllü olmaktan ziyade zorlamaya dayandığından bu konuda alınan kararlar kolektif bir davranışı gerektirmektedir. Bu özelliği sebebiyle savunma hizmetleri için fertler tercihlerini açıklayamamaktadırlar.

Dünya'da soğuk savaş sona ermesine ve süper güç çekişmesindeki azalmalara rağmen, savunma hizmetleri hâlâ önemini korumakta ve birçok ülkede bu alanda önemli harcamalar yapılmaya devam etmektedir. İkili kutuplaşmanın yerini çoklu kutuplaşmaya bıraktığı 1980'lerden 1998'e kadar olan dönemde başta Ortadoğu ve daha az derecede de Güney Asya ve Kuzey Afrika'da olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkede savunma harcamalarında önemli azalmalar olmuştur.

Ancak 1999 yılından itibaren savunma harcamalarında sürekli bir artış yaşanmıştır. Sonuçta savunma harcamaları 2006 yılında 1158 milyar dolara kadar çıkmış ve soğuk savaşın bittiği savunma harcamaları seviyelerine gelmiştir.

Dünya savunma harcamalarındaki artışın en büyük belirleyicisi kuşkusuz ABD'dir. Çünkü ABD'nin savunma harcamaları tek başına dünya savunma harcamalarının hemen hemen yarısına denk gelmektedir. ABD'nin özellikle 11Eylül 2001 saldırıları sonrası ve Afganistan ile Irak müdahaleleri savunma harcamalarını artıran en önemli neden olmakla beraber dünya savunma harcamalarını da büyük ölçüde etkilemiştir.

ABD'den sonra en fazla savunma harcaması yapan bölge Avrupa'dır. Ayrıca yine ABD'den sonra savunma sanayinde en fazla söz sahibi olan ülkeler de bu bölgededir.

Savunma harcamaları tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de oldukça önemli bir yere sahiptir ve bütçeden önemli bir pay almaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti de İkinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde, batılı ülkelere kaynaklanacak tehlikelere karşı Sovyet Rusya ile Dostluk Anlaşması imzalamış, İkinci Dünya Savaşından sonra Sovyet Rusya tehlikesine karşı Batılı ülkelerle NATO ittifakı çatısı altında bir araya gelmiştir.

Türkiye'nin bugünkü jeopolitik ve stratejik durumundan dolayı dışarıdan ve içeriden bütünlüğüne yönelik tehdidin olmadığı düşünülemez. İşte bu tehditlerin büyüklükleri savunma harcamalarının büyüklükleriyle doğru orantılıdır. Tehdit arttıkça tehdiye karşı önlem almak bakımından savunma harcamaları da artmaktadır.

Türkiye'nin savunma harcamalarını belirleyen en önemli faktörlerden biri de komşularının savunma harcamalarının büyüklüğüdür. Zaman içinde savunma harcamalarını artıran komşu ülkeler Türkiye'nin güvenliğinde tehdit oluşturmuşlar ve oluşturmaya devam etmektedirler. Türkiye'de bu tehdiye karşı caydırıcı nitelikte bir silahlı kuvvetler bulundurmak zorunda kalmaktadır.

1952'den beri NATO üyeliği Türkiye'nin savunma ve güvenliğinin en önemli unsuru olmuştur. Türkiye'de gerek NATO'ya katkıları gerekse ABD'den sonraki en büyük silahlı kuvvetler olması nedeniyle NATO'nun önemli müttefiklerinden biri olmuştur. Türkiye NATO'ya katılmakla savunma harcamalarını artırmadan daha yüksek bir güvenlik düzeyine ulaşmıştır.

Türkiye'nin zaman zaman yaşadığı iç karışıklıklar, siyasal istikrarsızlıklar güçlü bir silahlı kuvvetlerin mevcudiyetinin önemli sebeplerinden biri olmuştur. Bu durum da yapılan askerî müdahalelerle birlikte savunma harcamalarını artırmıştır.

Ayrıca Türkiye dünyadaki silah ithal eden ülkeler arasında 9. sırada yer alarak önemli bir silah ithalatçı konumundadır. Türkiye'nin acil olarak savunma sanayine önem vererek ülke kaynaklarının yurt dışına çıkmasını önlemesi,

böylece savunma harcamalarının ülke ekonomisine de katkıda bulunacak şekilde yerli kaynaklara yönelmesi gerekmektedir.

Türkiye'deki Savunma harcamalarının kaynakları, Millî Savunma Bütçesinden tahsisli kaynaklar, Savunma Sanayii Fonu kaynakları, TSK Güçlendirme Vakfı kaynakları, Jandarma Genel Komutanlığı bütçesi, Sahil Güvenlik Komutanlığı bütçesi, geri ödemeleri Hazine Müsteşarlığı bütçesinden yapılan yabancı devlet veya firma kredileri, dış askerî yardımlar, Millî Savunma Bakanlığı'nın özel kanunlara (1111, 3212, 189, 203 sayılı kanunlar) dayanan gelirlerinden oluşmaktadır.

Türkiye eğer 2015 yılında AB üyesi olursa 82.1 milyonluk nüfusu ile AB28 nüfusunun %14"ünü teşkil edecektir. Aynı yıl, Almanya 82.4 milyonluk bir nüfusa sahip olacaktır. Türkiye, 2025 yılında ise 87 milyonluk nüfusu ile AB'nin en kalabalık ülkesi haline gelecek ve toplam nüfusun %15.5'ini oluşturacaktır.

GSYİH bakımından Türkiye 2002 yılında AB içersinde 182 milyar dolarla 10. sırada yer alırken, 2004 yılında 295 milyar dolarla Avusturya ve Polonya'yı geride bırakarak 8. sırada yer almıştır. Türkiye GSYİH olarak 2002 yılında Bulgaristan ve Romanya dâhil AB ülkelerinin %1,9'unu oluştururken, 2004 yılında % 2,3'ine yükselmiştir.

Türkiye AB üyesi olduğu takdirde yoksul bir ülke olarak Türkiye'ye Birlik bütçesinden ciddi miktarda katkı sağlanması gerekecektir. Türkiye'nin AB üyeliğinin ilk üç yılında toplam 45.5 milyar Euro yani yıllık 15 milyar Euroluk bütçe transferi gerektireceği düşünülmektedir. Kişi başına hesaplandığında bu rakamlar on yeni üye devlet için toplam olarak tahsis edilen meblağa eşittir

Büyüme oranları bakımından AB-27 bölgesinin genel olarak ortalamaları değerlendirildiğinde %1.2-%3.9 arasında değişen büyüme oranlarının olduğu görülmektedir. En düşük ortalama %1.2 ile 2002 yılında, en yüksek ortalama ise %3.9 ile 2000 yılında gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise %1.8 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Türkiye uzun yıllar enflasyondan bir türlü kurtulamamış ve enflasyonla yaşamaya alışmıştır. 1999 yılında %85.6 olan enflasyon oranı bu yıldan itibaren düşmeye başlamış 2005 yılından itibaren tek haneli rakamlara inmiştir. 2007 yılı

enflasyon oranı ise %8.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu enflasyon oranı ile ancak Letonya'yı geride bırakabilmektedir. Türkiye AB ülkeleri içinde hâla yüksek enflasyon oranına sahip bir ülke olarak kriterlere yaklaşma trendi içerisindedir.

Türkiye'de ise işsizlik oranı AB ortalamasının üzerinde olmakla beraber azalan bir trend izlemektedir. Türkiye 2007 yılında gerçekleşen %9.8'lik işsizlik oranıyla Almanya İspanya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Bulgaristan'dan daha iyi bir işsizlik oranına sahiptir.

AB ülkelerinin savunma harcamaları incelendiğinde en fazla savunma harcaması yapan ülke 2006 yılında 59 milyar dolarla İngiltere'dir. İngiltere'yi yaklaşık 53 milyar dolarla Fransa, 37 milyar dolarla Almanya, 30 milyar dolarla İtalya izlemektedir.

Genel olarak savunma harcamalarının, özellikle AB'ye üye ülkelerin üyelikten önceki ve sonraki savunma harcamalarının seyri incelendiğinde AB ülkelerinin savunma harcamaları düzeyinin korunduğu görülmektedir.

NATO ülkeleri içinde savunma harcamalarına en fazla kaynak ayıran ülke ABD'dir. ABD'yi sırasıyla İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Kanada, İspanya, Türkiye izlemektedir. Ancak ABD tek başına diğer NATO ülkelerinin toplam savunma harcamalarından daha fazla savunma harcamasına sahiptir. NATO ülkeleri içinde NATO içinde 2007 verilerine göre NATO ülkelerinin toplam savunma harcamalarının % 63,8'ini ABD harcamaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin savunma ihtiyacını gerektiren nedenler gerek Avrupa Birliği, gerekse NATO ülkelerinden farklılık arz etmektedir. Türkiye'nin tehdit algılaması daha farklıdır. Çünkü Türkiye dünyanın en istikrarsız bölgesinde bulunmaktadır. Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar dünyadaki en önemli kriz bölgeleridir.

Avrupa Birliğinde savunma harcamaları, dünya sahnesinde yer almak isteyen Avrupa Birliğinin oluşturmak istediği Avrupa Ordusuyla diğer bir değişle AGSP ile doğru orantılıdır. Avrupa'nın NATO dışında bir güvenlik sistemi oluşturması ciddi anlamda bir savunma gideri anlamına gelmektedir. Avrupa'nın bugünkü güvenlik yapısıyla üye olan devletler soğuk savaşın sona ermesi ve

halen devam eden NATO güvenlik şemsiyesine rağmen savunma harcamalarını azaltamamışlardır.

Avrupa Birliği AGSP'yi NATO'dan daha yüksek bir güvenlik düzeyinde oluşturur ve Türkiye bu birliğin içinde yer alırsa Türkiye'nin savunma harcamalarının da azaltıcı bir etki olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte ortak güvenlik sisteminin büyüklüğü ve Türkiye'nin bu sisteme katkısının boyutu da önem kazanmaktadır.

Türkiye Avrupa birliği sürecinde genel ekonomik göstergelerini iyileştireceği bunun da dolaylı olarak savunma harcamalarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Türkiye'nin GSMH'sının artması savunma harcamalarının GSMH'ya oranının ve bütçe içindeki savunma harcamaları oranının azalacağı görülecektir.

Diğer yandan Türkiye'nin AB sürecinde daha istikrarlı bir yapıya kavuşarak, özellikle iç istikrarsızlıklardan kaynaklanan ilave savunma harcamalarından kurtulacağı, ekonominin güçlenmesiyle savunma sanayinin gelişeceği, bu sayede daha az silah ithal etmek zorunda kalacağı düşünülmektedir.

Bugünün güvenlik ortamında; Türkiye özellikle bölgesindeki istikrarsızlık ortamının barış ortamına bırakılmadığı ve komşu ülkelerin savunma harcamalarının azalmadığı sürece kendini güvende hissedemeyecektir. Bütün bunlara değişen yeni tehdit algılamasında da tanımlanan ve dış desteğe de sahip terör sorunu eklenince Türkiye'nin caydırıcılığı yüksek bir silahlı kuvvetler bulundurmaya, dolayısıyla savunma harcamalarını mevcut düzeyde tutmaya devam edeceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR-DERGİLER

- Akgün Mensur, "AGSK Stratejik Temelleri ve Hedefleri" Konulu Harp Akademileri Komutanlığı AGSK Sempozyumu Bildirisi,11-12 Ocak 2001.
- Alacadağlı Esmeray, Organize Sanayi Bölgelerinde Çevre Yönetim Sistemleri, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004
- ASO, Türkiye ve Dünyada Devlet ve Özel Sektör II, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı Haziran, 2000, Ankara,
- Ataç Beyhan, Kamu Harcamaları Analizinde Pozitif Yaklaşım Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:V Sayı:1 Eskişehir, 1987
- Aydoğan Metin, Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye, 20. Yüzyılın Sorgulanması, Otopsi Yayınları, İstanbul 1999
- Aydoğan Metin, Avrupa Birliğinin Neresindeyiz?, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002
- Başaran Mustafa, Maliyet-Etkinlik Değerlendirmeleri, KHO Yayını, Ankara, 1988
- Bauman Zygmunt, Küreselleşme -Toplumsal Sonuçları, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999
- Bayat Mert, Milli Güç ve devlet, Amaç Basım Evi, İstanbul, 1986
- Benoit Emile, Growth and Defense in Developing Countries, Vol.26, No:2;1983
- Bilici Nurettin, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri (Genel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular, Vergilendirme), Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2005
- Bozkurt Enver-Özcan Mehmet-Köktaş Arif, Avrupa Birliği Hukuku, Asil Yayın, Ankara, 2004

- Brochier H.- Llau P.-
Michalet C.H.A., Maliye Ekonomisi, Çev. Adnan Erdaş, 1. Basım A.İ.T.İ.A.
Yayını No: 160 Ankara, 1981,
- Bulutoğlu Kenan, Kamu Ekonomisine Giriş,(Kamu Hizmetlerinin Tahlili),
İstanbul 1971
- Bulutoğlu Kenan, Kamu Ekonomisine Giriş, Devletin Ekonomik Bir Kuramı
,Filiz Kitapevi, İstanbul 1988
- Coşkun Gülay, Kamu Mali Yönetimi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi
Yayınları No:171 Ankara, 1978
- Cumhuriyet, Cumhuriyet Strateji, Savunma Harcamaları, (27.06.2005)
- Çaşın Mesut Hakkı,
Özgöker Uğur, Çolak
Halil, Avrupa Birliği Küreselleşmenin Avrupa Birliği ve Ortak
Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi, Nokta Kitap,
İstanbul, 2007
- Çayhan B.Esra, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye,
Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (3) 2002, ss. 42-55
- Çemrek Murat, Genişlerken Derinleşmek:AKÇT'den AB'ye İlişkilerin
Serencamı, AB Yolunda Türkiye: Müzakere Sürecinin
Ekonomi Politiği, 1.Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul,
2006
- Çevre ve Orman
Bakanlığı, Türkiye Çevre Durum Raporu, Yayın no.5, Görsel
Matbaacılık, Ankara, 2007
- Demirci Rasih, Globalleşme ve bütünleşme hareketleri, Karınca Basım
Evi, İstanbul, 1997
- Demirkan Tarık, Küresel Düşünce Grubu Paneller Dizisi, Melisa
Matbaacılık, İstanbul,1997
- Devrim Fevzi, Maliye Politikası, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve
İdari ve Bilimler Fakültesi yayınları No:4, İzmir, 1983
- DPT, Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye,
Ankara, 1995
- DPT, Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri, DPT
Yayını, Ankara, 2004
- DPT, Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri Özel İhtisas
Komisyonu Raporu, Ankara,2000

- DTM-TOBB, Avrupa Birliği ve Türkiye, Doğuşum Matbaacılık, 5. Baskı, Ankara, 2002
- Duran İsmail - Sezgin Orhan, Avrupa Birliği'nin Jeopolitik Güç Mücadelesine Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Etkileri, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl 3 sayı 6, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü ss.153-189 Ankara 2007
- Erbay Yusuf, Kavram olarak globalleşme, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ocak- Şubat, Ankara, 1998
- Erginay Akif, Kamu Maliyesi, Sevinç Matbaası, 5.Baskı, Ankara, 1976
- Ertüzün Tefvik, Harp Ekonomisi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1985
- Evin Bekir, Dünyada Yaşanan Globalleşmenin Türkiye'ye Etkileri, Deniz Kuvvetleri Dergisi, Ankara, 2000
- Friedman Thomas L., Lexus ve Zeytin ağacı, Küreselleşmenin Geleceği, Çev.Elif Özsayar, Boyner Yayınları, 2000
- Friedman Thomas L., The World is Flat: The Globalized Wold in The Twenty-First Century, Penguin Boks Ltd.,London, England, 2006
- Giray Filiz, Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme, C.Ü.İ.İ.B.Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, ss.181-199
- GNESOTTO Nicole, AB Güvenlik ve Savunma Politikası, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005
- Gürkaynak Muharrem, Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, Asil Yayın, Ankara 2004
- Gürsoy Bedri, Kamusal Maliye, Birinci cilt, Giriş-Masraflar Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No:783, Ankara, 1978
- Güzelcik Ebru, Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 1999
- Hacısalihoglu İ.Yaşar, Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye, Çantay Yayınları, İstanbul 2001
- Heisbourg François et.al., European Defence: Making it Work (Paris, WEU Institute, 2000)

- Hiç Mükerrerem, Para Teorisi, İstanbul Üniversitesi Yayın no. 2424, İstanbul, 1978
- Howorth Jolyon, European Integration and Defence: The Ultimate Challenge (Paris, WEU Insittute, 2000)
- Hürriyet Gazetesi, "Kopenhag Zirvesi Kararları"adlı Haber-Yorum,15 Aralık 2005
- Işık Alpaslan, Yeni Dünya Düzeninde Emek Sermaye Çelişkisi, Mülkiye Dergisi, Eylül-Ekim 2000, Cilt:XXIV
- İSO, AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri,Üye ve Aday Ülkeler, İSO Yayınları 2005/3, 1. Baskı, İstanbul, 2005
- İyibozkurt Erol , Küreselleşme ve Türkiye, Ceren Basım Evi, Bursa, 1999
- Kar Muhsin- Arıkan Harun, Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Beta Basım Yayım, İstanbul 2003
- Karaosmanoğlu Ali "AB ve NATO üyesi ülkelerin ulusal güvenlik stratejileri", "AGSK, AB ve NATO ilişkilerinin geleceği, Türkiye'ye etkileri" Sempozyum Bildirileri, HAK basımevi, İstanbul, 2001
- Karluk Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, 4. Baskı, Emir Ofset, İstanbul 1996
- Kavalalı Murat, Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci, AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2005
- Kazgan Gülten, Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen, Akdeniz Yayınları, İstanbul,1997
- Kazgan Gülten, Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Yeni ekonomik Düzen, İstanbul Üniversitesi Yayınları 5, 2. Baskı, İstanbul, 2002
- Kazgan Gülten, Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, Akdeniz Matbaacılık, İstanbul,1999
- Kennedy Paul, Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken, Çeviren, Fikret ÜÇCAN, Minpa Matbaacılık, Ankara, 1999

- Kocacık Faruk, Küreselleşme ve sosyal güvenlik, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2001, Cilt : 25, No: 2, ss. 193-199
- Magdoff Harry, Emperyalizm Çağı, Çev. Odak Yayınları, Ankara 1974
- MSB, Beyaz Kitap Türkiye 2005, Milli Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara, 2005
- Müftüler-Baç Meltem, Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış, TESEV Yayınları, Dış Politika Analiz Serisi.4, İstanbul, 2006
- Nadaroğlu Halil, Kamu Maliyesi Teorisi, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş Onuncu Baskı, Beta Basım Yayım, Ankara, 1998
- NATO, NATO El Kitabı, Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel, 1998
- Öğütçü Mehmet, 2023 Türkiye Yol Haritası, Gelecek Şimdi Başlıyor, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2007
- Önder İzzettin, Türkiye’de Kamu harcamalarının Seyri: 1927–1967, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İktisat Fakültesi No: 330, Fakülte matbaası, İstanbul, 1974
- ÖNER Erdoğan, Kamu Maliyesi Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını No:1986/282 Ankara, 1986
- Öymen Onur, Geleceği Yakalamak, Remzi Kitapevi 2000, 2 nci Basım, s.26.
- Özbaran M.Hakan, Türkiyede Kamu Harcamaların Son Beş Yılıının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi, Sayıştay Dergisi, Sayı 53, Ankara, 2004
- Özdal Barış- Genç Mehmet, “AGSP’nin Türkiye–AB İlişkilerine Etkileri”, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2005
- Özdemir Sahir, Kavramlara İlişkin Açıklayıcı Not, DTP AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2001
- Özgöker Uğur, Uluslar arası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler, DER Yayınları, İstanbul, 2006

- Palabiyik Serdar M.- Yıldız Ali, Avrupa Birliği;ODTÜ Bilim ve Toplum Kitapları Dizisi, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2006
- Pierson Christopher, Modern devlet, Çev. Dilek Hattatoğlu, Berdan matbaası, İstanbul 2000,
- Savaş Vural Fuat, Uluslar Arası Ekonomik Anayasal Düzen, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Araştırma Dergisi, Cilt : 6, Sayı :1, Erler matbaacılık, İstanbul 1998
- Schlesinger Philip, Medya, Devlet ve Ulus, Çev. Mehmet Küçük, Mart matbaacılık sanatları, İstanbul, 1994
- Sonat Arslan, Globalleşme, Kriz ve Ücretler, Ekonomide Durum, Yeni Türkiye, Kitap : 5 Ankara, 1998
- Şener Orhan, MPA Kamusal Mallar Teorisi, Bursa İ.T.İ.A. Yayını No.15, İstanbul, 1977
- Şenesen Gülay Günlük, Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Etkileri (1980-2001), TESEV Yayınları, İstanbul, 2002
- Şenoğul Nahit, 21'inci Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türkiye'nin Genel Vizyonu, Politikası ve Stratejisi (sempozyum), Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2000
- Şimşek Muammer, Üçüncü Dünya Ülkelerinde ve Türkiye’de Savunma Sanayii,SAGEP Yayını no. 3 Ankara, 1989
- Şireli A. ve N., “Harp Ekonomisi Planlamasında Karşılaşılabilecek Belli Başlı Güçlükler”, Harp Ekonomisi, İstanbul, H.A.K.Yayını,
- TOBB, Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, TOBB AB Müdürlüğu, Ankara, 2002
- Tokatlıoğlu Mircan Yıldız, Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri, Birinci Baskı, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 5.
- Turgut Reşat, “AGSK’deki Gelişmeler” Konulu Harp Akademileri Komutanlığı AGSK Sempozyumu Bildirisi,11-12 Ocak 2001.
- Tunay Bekir, Atatürkçü Düşünce Dergisi, Jeopolitik tehditler Karşısında Yurtta Sulh Cihanda Sulh, Ankara 1992
- Türk Dil Kurumu, Türkçe sözlük, Ankara, 1998

- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara 2005
- Türk İsmail, Kamu Maliyesi, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999
- Türker Haşim, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Nobel Yayın No:1147 Ankara, 2007
- Ulagay Osman, 2001 Krizi ve Küreselleşme Korkusu, 1.Basım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001
- Ulagay Osman, Quo Vadis?, Küreselleşmenin İki Yüzü, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999
- Uysal Ceren, Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (1) Antalya, 2001, ss. 140-153
- Uzgel İlhan, ABD ve NATO ile İlişkiler, C.II,3.Baskı, Baskın Oran(der),İletişim Yayınları, İstanbul 2002
- Ülger İrfan Kaya, TDV,Avrupa Birliğinin ABC'si, Sinemis Yayıncılık, Ankara, 2003
- Ülger İrfan Kaya, Avrupa Birliği Rehberi,Türk Demokrasi Vakfı Tasarım stüdyosu, Ankara, 2007
- Ülger İrfan Kaya, Avrupa Birliği El Kitabı (Kavramlar-Kurumlar-Kişiler), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003
- Weidenfeld Werner, “Europe-Just a Zone of Stability”, Internationale Politik-Transatlantic Edition, vol. 1, no. 4 (Winter 2000)
- Yıldızoğlu Ergin Globalleşme ve Kriz, Alan Yayınları, İstanbul, 1996
- Yüksel Mehmet, Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye, Siyasal Kitabevi, İstanbul 2001
-, The Military Balance 1999-2000, The International Institute For Strategic Studies, Oxford University Pres, London 1999,
- Voice of America 17 Mayıs 2007 tarihli sayısı

İNTERNET KAYNAKLARI

- AB Haber Rehn'den Sarkozy'ye Türkiye uyarısı,
<http://www.abhaber.com/haber.php?id=17686>
(23.02.2008)
- ABGS, Avrupa birliğinin tarihçesi
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105&l=1> ,
(13.04.2008)
- ABGS, Türkiye AB İlişkileri,
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>
(09.04.2008)
- ABGS, Katılım Müzakereleri,
<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37&l=1> (01.05.2008)
- Avrupa Komisyonu
Türkiye
Delegasyonu, [http://www.deltur.cec.eu.int/default.
asp?pld=3&lang=0&prnld=1&fld=11&ord=0&docld=332&
fop=1](http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?pld=3&lang=0&prnld=1&fld=11&ord=0&docld=332&fop=1) (25.02.2006)
- Dışişleri Bakanlığı, Türkiye AB ilişkileri,
[http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/
Turkiye_AB/trab.htm](http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/trab.htm), (23.03.2008)
- DPT, <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/tarihce/tabi.doc>,
(20.03.2008)
- DTM, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile İlişkilerinin Tarihi Gelişimi, Ankara
Anlaşması ve Katma Protokol,
[http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&y
ayinID=208&icerikID=310&dil=TR](http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=208&icerikID=310&dil=TR) , (17.02.2008)
- İKV, Avrupa Birliğinin Genişlemesi,
<http://www.ikv.org.tr/abgenismesi.php> (25.03.2008)
- İKV, Türkiye-AB İlişkileri, <http://www.ikv.org.tr/tarihce.php> ,
(25.02.2008)
- İKV, Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri 2007 Almanacağı, İKV
NO: 212 Ocak, 2008,
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/7b9d16d0.pdf> (25.04.2008)
- NATO, [http://www.nato.int/issues/defence_expentitures/index.ht
ml](http://www.nato.int/issues/defence_expentitures/index.html) (20.03.2008)

- Özcan Mehmet, “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, Turkish Weekly, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18> (27.02.2006)
- Sezgin Selami, Savunma Harcamaları, Terörizm ve Ekonomi http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/print_07.html (02.03.2008)
- SIPRI, http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_wnr_table.html (03.05.2008)
- SIPRI, http://first.sipri.org/non_first/milex.php (10.05.2008)
- SIPRI, http://armstrade.sipri.org/arms_trade/toplist.php (15.05.2008)
- TOBB, AB-Türkiye ilişkileri, http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/ABB_TR_Tarihsel_Gelisim (17.02.2008)
- Treaty on European Union, Europa-Gateway to the European Union, <http://europa.eu.int/en/record/mt/title5.html> (25.02.2006)
- Tübitak, Dünyada Savunma Sektörü (Ek-2) Vizyon 2023 Projesi Savunma, Havacılık ve Uzay Paneli Ön Raporu, ss. 1-8, http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/shu/EK-03.pdf (05.05.2008)

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : Bursa 1967

Öğr.Gördüğü Kurumlar :	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise :	1981	1985	Bursa Işıklar Askeri Lisesi
1.Lisans :	1985	1989	Kara Harp Okulu
2.Lisans :	1994	1998	Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği
1.Yüksek Lisans :	1994	1997	Uludağ Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı
2.Yüksek Lisans :	2001	2004	Uludağ Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı
Doktora :	2001	2008	Uludağ Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı

Medeni Durum : Evli (2 çocuk)

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi: :Fransızca

Çalıştığı Kurum (lar) :	Başlama ve	Ayrılma Tarihleri	Çalışılan Kurumun Adı
1.	1989	Devam	Kara Kuvvetleri Komutanlığı
...			

Yurtdışı Görevleri : -

Kullandığı Burslar : -

Aldığı Ödüller : -

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar : -

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri : -

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler : -

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar: -

Yayımlanan Çalışmalar : -

Diğer :

Fikrullah ERDEM